

Puolijulkisen tilan kontrolli kauppakeskuksessa

Esa Oskari Mäkinen

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiologia
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2007

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Kauppakeskus ja järjestyksenvalvojat tutkimuskohteena	4
2.1 Aikaisempaa tutkimusta	5
2.2 Miten lainsäädäntö määrittelee tiloja?	15
2.3 Teoria ja tutkimuskysymykset	20
2.4 Aineisto ja menetelmät	27
3 Vartijuus yleisessä perspektiivissä	32
3.1 Mitä vartijat kirjoittavat itse itsestään?	34
3.2 Mitä kauppakeskuksen lattiatasolla tapahtuu?	45
4 Järjestyksenvalvojat kauppakeskuksen kontrolloijina	54
4.1 Vartijan tyypillinen työpäivä	54
4.2 Epänormaali ja likainen joutuu järjestyksenvalvojien kontrollin kohteeksi	57
4.3 Käytöstä kontrolloidaan, ei ryhmiä sellaisenaan	63
4.4 Järjestyksenvalvojat pyrkivät noudattamaan lakia ja rikkovat sitä tietoisesti	65
4.5 Järjestyksenvalvojien valta ei ole normaalistavaa	68
5 Aineiston arviointi ja johtopäätöksiä	71
5.1 Johtopäätöksiä	72
Lähteet	78
Liite 1: Järjestyksenvalvojien haastatteluissa käytetty kysymysrunko	82
Liite 2: Demi.fi:n ja Nolla.netin keskustelufoorumien keskustelunavaukset	84

1 Johdanto

Ostosparatiisi, viihdekeidas, liikekaupunki: kauppakeskukset eivät ole enää harvinaisuuksia pääkaupunkiseudulla. Yhä useampi kaupunkilainen ostaa tavaransa ja viettää aikaa lähialueensa kauppakeskuksissa sen sijaan, että kävisi keskustan liikkeissä tai kahviloissa.

Pääkaupunkiseudulle on pelkästään 2000-luvulla rakennettu seitsemän uutta kauppakeskusta. Helsingin alueen kauppakeskuksissa vieraili vuoden 2005 aikana 116 miljoonaa kävijää. Seudun kauppakeskusten yhteenlaskettu myynti oli kaksi miljardia euroa. (Kauppakeskukset 2006.)

Myös Helsingin keskustaan on rakennettu uusia kauppakeskuksia tai vanhoja rakennuksia on muutettu kauppakeskuksiksi. Kaupunkitutkijat puhuvat keskustan kauppakeskustumisesta, kun aikaisemmin avoin tila muuttuu katetuksi.

Kaupunkisuunnitteluviraston arvion mukaan viimeisen kahden vuosikymmenen aikana Helsingin keskustan katettu kävelytila on kolmin- tai jopa viisinkertaistunut (Mäenpää 2005, 284).

Kun kadusta tai toimistorakennuksesta tehdään kauppakeskus, syntyy uudenlaista tilaa, joka yhdistelee itseensä julkisen ja yksityisen tilan piirteitä. Kauppakeskus on näennäisen avoin paikka, joka houkuttelee oleskelemaan ja viettämään aikaa. Vierailijoille eli asiakkaille ei tarjota kulutusta vaan elämystä – myyminen verhotaan houkuttelevampaan kaapuun. Se näyttää myös toimivan. Kauppakeskusten suosio osoittaa, että kaupunkilaiset haluavat asioida jalat kuivina ympäri vuoden.

Suhteessa muihin liiketiloihin kauppakeskus on ainoa, joka pyrkii määrittelemään julkista tilaa uudelleen. Kauppa, tavaratalo ja tori ovat vakiintuneita kaupankäynnin muotoja. Kauppakeskukset sen sijaan uudistuvat, kehittyvät ja levittäytyvät uusille alueille. Viimeisin esimerkki tästä on pyrkimys rakentaa kauppakeskuksista yhä enemmän myös viihdekeskuksia.

Tämän tutkielman tarkoitus on selvittää, minkälaista on kauppakeskusten puolijulkinen tila. Ennen kaikkea olen kiinnostunut siitä, miten kauppakeskus eroaa kadusta.

Katu edustaa julkisena tilana suurinta mahdollista vapautta: kadulla saa osoittaa vapaasti mieltään, jakaa lentolehtisiä, viettää aikaa ja harrastaa kaupunkiurheilua. Kun katu katetaan, katon omistajan omistusoikeus vaikuttaa mahdollisuuksiin käyttää tilaa. Kauppakeskusten omistajat haluavat hallita tilaansa ja pyrkivät karsimaan pois joitain kadun käyttötapoja.

Pelkkä kattaminen ei kuitenkaan vielä muuta julkista tilaa puolijulkiseksi. Siihen tarvitaan kontrollia. Kun kysyn, minkälaista on kauppakeskusten puolijulkinen tila, kysyn oikeastaan: minkälaista on kauppakeskusten puolijulkisten tilojen kontrolli?

Julkisen vallan eli poliisin rinnalle kaupunkien järjestyksenpidossa on muodostunut yksityisen vallankäytön alue. Etenkin kauppakeskuksissa poliisin apuna tai poliisin sijaan järjestystä valvovat yksityisten vartioimisliikkeiden järjestyksenvalvojat. Tämän mahdollisti vuonna 2003 uudistettu järjestyslaki, jonka mukaan kauppakeskuksiin voidaan asettaa poliisin luvalla järjestyksenvalvojia “ylläpitämään poliisin apuna järjestystä ja turvallisuutta” (Järjestyslaki 22§). Ylipäänsä yksityisten vartijoiden määrä on lisääntynyt lähes kaikissa länsimaissa viimeisen 20 vuoden aikana (de Waard 1999, 168). Näin on käynyt myös Suomessa.

Kauppakeskusten yleistymisen myötä yhä useammassa tiheästi kansoitettussa paikassa julkista järjestyksenpitovaltaa käyttävät yksityisten vartioimisliikkeiden järjestyksenvalvojat. Suomessa ei ole tähän mennessä tutkittu perusteellisesti vartijoiden tai järjestyksenvalvojien roolia julkisen tilan muotoutumisessa. Aikaisempi tutkimus on keskittynyt puolijulkisen tilan muihin aspekteihin ja korkeintaan sivunnut vartiointia.

Ennen järjestyslain muutosta vuonna 2002 kirjoitin aiheesta City-lehteen artikkelin (Karisto&Mäkinen 2002). Sen tarkoitus oli kokeilla käytännössä, miten kauppakeskusten vartijat suhtautuvat laillisten oikeuksien käyttämiseen kauppakeskuksissa, jos siihen ei ole pyydetty – tarpeetonta – lupaa. Lopputulos oli, että matkapuhelinmainosten jakaminen

puku päällä on sallittua. Sen sijaan poliittisia lehtolehtisiä jakava aktivisti poistetaan kauppakeskuksesta voimatoimin.

Järjestyksenvalvojat määrittelevät omassa työssään olennaisella tavalla yhä useamman kaupunkilaisen käyttämää puolijulkista tilaa. Osittain tämä puolijulkinen tila syrjäyttää aikaisemmin käytettyjä julkisia tiloja. Länsimainen demokratia on rakennettu julkisen tilan pohjalle, ja joukkotiedotusvälineiden kehityksestä huolimatta julkisella tilalla on yhä merkittävä rooli etenkin kriisitilanteissa ja epäkaupallisten kokoontumisten paikkana. Ei ole mitenkään yhdentekevää, miten yksityinen vallankäyttö luo julkista tilaa kauppakeskuksessa.

Oikeus julkisiin tiloihin on myös tasa-arvokysymys. Jos rahalla tai sosiaalisilla suhteilla ei ole mahdollista hankkia itselleen oleskelutilaa, kauppakeskusten puolijulkinen tila saattaa olla ainoa paikka tavata ja viettää aikaa. Jos tilan kaupallistumista seuraava muutos puolijulkiseksi estää tilojen epäkaupallista käyttöä, voi kehitys olla joillekin ihmisille hyvinkin haitallista.

2 Kauppakeskus ja järjestyksenvalvojat tutkimuskohteena

Vaikka kauppakeskuksen tunnistaminen tuntuu intuitiivisesti selvältä, sen määrittelyminen tarkasti on yllättävän hankalaa. Esimerkiksi: miksi Kampin keskus on kauppakeskus vaikka sen vieressä sijaitseva Tennispalatsi ei ole?

Järjestyslaissa (22§) puhutaan kauppakeskuksista, mutta niitä ei määritellä laissa tai sen valmistelutekstissä mitenkään. Suomen kauppakeskusyhdistyksen on määritellyt kauppakeskuksen seuraavasti:

Kauppakeskus muodostuu liikerakennuksesta, jossa myymälät ja palvelut avautuvat sisäänpäin käytäville tai keskusaukiolle. Vuokrattavan liiketilan määrä on yleensä vähintään 5000 h-m². Kauppakeskuksessa on vähintään 10 myymälää. Kauppakeskuksessa on yksi tai useampi ankkuri- tai veturiyritys ja joukko avainyrityksiä sekä muita myymälöitä ja palveluja. Palvelut voivat olla joko kaupallisia tai julkisia. Yksittäisen yrityksen osuus liiketilan kokonaismäärästä ei ylitä 50%. Kauppakeskuksella on yhteinen johto ja markkinointi. (Kauppakeskukset 2006.)

Kauppakeskusyhdistyksen määritelmän mukaan esimerkiksi ostoskeskus "muodostuu yhdestä tai useammasta liikerakennuksesta, joissa myymälät yleensä avautuvat ulkotilaan". Hypermarketkeskus taas on rakennus, jossa yksi yritys vie liiketilasta yli 50 prosenttia ja sen ohella on muita pieniä liikkeitä. (Kauppakeskukset 2006).

Asiakkaiden kannalta nimityksellä ei ole paljoakaan väliä. Kauppakeskukset myös sotkevat termiä tietoisesti. Kaivopiha Helsingissä haluaa olla kauppakeskus, vaikka se ei ole katettu. Ideapark Lempäälässä mainostaa itseään liikekaupunkina, koska se on jotain hienompaa kuin kauppakeskus.

Tämän tutkimuksen kannalta olennaista on se, että järjestyslain mukaisia järjestyksenvalvojia saa asettaa kauppakeskukseen vain poliisin luvalla. Poliisi siis päättää lupaa myöntäessään, onko kyseessä lain tarkoittama kauppakeskus vai ei. Tämän tutkimuksen kannalta kauppakeskus on tila, jonka poliisi on päättänyt olevan kauppakeskus.

Toinen tämän tutkielman kannalta olennainen seikka on erottaa vartija ja järjestyksenvalvoja toisistaan. Järjestyksenvalvojat toimivat kauppakeskuksissa ja vartijat kaupoissa – myös niissä, jotka sijaitsevat kauppakeskuksessa sisällä. Vartijoiden ja järjestyksenvalvojien valtuudet ovat erilaisia, ja ne muovaavat tämän tutkimuksen kannalta erilaista julkista tilaa.

Järjestyslain mukaan kauppakeskuksia vartioivat järjestyslain nojalla asetetut järjestyksenvalvojat. Näillä kauppakeskusten järjestyksenvalvojilla on joitain samoja oikeuksia kuin esimerkiksi järjestyksenvalvojalain nojalla asetetuilla järjestyksenvalvojilla, jotka työskentelevät baareissa tai festivaaleilla – portsareina. Selvyiden vuoksi: kun jatkossa puhun järjestyksenvalvojista, tarkoitan nimenomaan järjestyslain nojalla asetettuja kauppakeskusten järjestyksenvalvojia.

2.1 Aikaisempaa tutkimusta

Julkinen tila on saanut alkunsa antiikin aikaisen välimeren alueelta, esimerkiksi Ateenan agorasta. Tuolloin vapaat miehet kokoontuivat julkiseen paikkaan, eli paikalliselle torille, agoralle, keskustelemaan yhteisistä asioista. Agoralla kiistat asetettiin yhteisesti käsiteltäviksi, julkisuuteen. (Eräsaari 2002, 31.)

Aluksi agora oli tasainen, mutta myöhemmin siitä rakennettiin enemmän teatterimainen kokonaisuus, jossa kaikki pystyivät näkemään puhujan ja vastavuoroisesti kaikki pystyttiin näkemään (emt., 37). Myöhemmin tämä onkin vakiintunut luentosalien ja parlamenttien muodoksi.

Keskiajalla agora katosi, koska kirkon rooli yhteisen elämän jäsentäjänä oli niin vahva. 1300-luvulla Italian piazzat, torit, alkoivat muistuttaa agoraa. Niillä käytiin kauppaa, puhuttiin politiikkaa ja hoidettiin myös hallintoa raatihuoneiden kautta. 1900-luvulla torien merkitys alkoi vähentyä modernin joukkotiedotuksen ottaessa julkisuuden tehtävän. (emt., 42-45.)

Esiasteina lehdistön luomalle julkisuudelle olivat nousevan porvariston suosimat kahvilat. Ne olivat avoimia keskustelupaikkoja, joita käytettiin myös lehtien lukemiseen ja tekemiseen. (emt., 46.) Jo vähän aikaisemmin tärkeiksi julkisiksi tiloiksi olivat kehittyneet teatterit ja oopperat. Vähän myöhemmin taas euroopan suuriin pääkaupunkeihin ryhdyttiin rakentamaan puistoja oleskelun tiloiksi. (emt., 49-51). Jürgen Habermasin pohjalle rakennetut käsitykset nykyaikaisesta julkisuudesta ja sen muutoksista pohjautuvat juuri näkemyksiin näistä paikoista julkisuuden alkumuotona.

Suomessa kirkot ovat ensimmäisiä julkiseen käyttöön tarkoitettuja rakennuksia. Niiden jälkeen seurasivat pappilat, kaupunkien hallintorakennukset, sairaalat ja Helsingin hallinnollinen keskusta (emt., 55-56).

Torit olivat myös Suomessa aluksi paikkoja, joihin lähes kaikki vähittäiskauppa keskittyi. Esimerkiksi vielä 1900-luvun alussa Hakaniemen tori oli Kallion kaupunginosan kannalta keskeinen elintarvikehuollon paikka. (Kopomaa 1997, 45-47.) Supermarketteja ei tuohon aikaan ollut.

Aluksi kauppa tapahtui ulkoilmassa kojuista. Jossain vaiheessa terveysturvalliset alkoivat olla huolissaan myynnin hygieniasta, ja se päätettiin siirtää kauppahalliin. Hakaniemen ensimmäinen kauppahalli valmistui 1914. (emt., 54) Myöhemmin vähittäistavarakaupat ja supermarketit alkoivat vallata sijaa. 1960-luvulle tultaessa Hakaniemen torinkin funktio oli jo muuttunut enemmän liikennekeskukseksi (emt., 58).

1970-luvulla kauppojen koot alkoivat kasvaa. Suomen ensimmäinen automarket oli 1970-luvulla perustettu Maxi-Market. Seuraavalla vuosikymmenellä alettiin rakentamaan kauppakeskuksia, ja Maxi-Marketinkin korvasi 1990-luvulla kauppakeskus Sello. (Mäenpää 2005, 280.) Suomen ensimmäisenä kauppakeskuksena itseään mainostaa Espoon Tapiolassa sijaitseva Heikintori, joka rakennettiin vuosina 1968 ja 1978 (Kauppakeskukset 2006).

Kauppakeskukset jäljittelevät kaupunkeja, ne haluavat nykyisin myös antaa itsestään kuvaa pieninä kaupunkeina. Espoossa sijaitsevaa Isoa omenaa mainostetaan lauseella "kuin pieni

kaupunki". Lempääläinen Ideapark-kauppakeskus ei halua olla kauppakeskus lainkaan, vaan sanoo olevansa "Suomen ensimmäinen liikekaupunki".

Alun perin kauppakeskukset ovat lähtöisin Yhdysvalloista. Ensimmäinen, Southdale Center, rakennettiin vuonna 1956 Minnesotan osavaltioon. Yhdysvalloissa kehitys on myös ollut huomattavasti vauhdikkaampaa kuin Suomessa. Jo vuonna 1974 noin 44 prosenttia Yhdysvaltain vähittäiskaupasta käytiin kauppakeskuksissa. (Salcedo 2003, 1085.)

Miten julkisen tilan vartiointia on tutkittu Suomessa?

Yksityisten vartijoiden määrä on lisääntynyt lähes kaikissa länsimaissa viimeisen 20 vuoden aikana (de Waard 1999, 168). Suomessa vartijoiden määrä on laskenut tai pysynyt ennallaan vuosina 2003–2006¹. Sen sijaan järjestyksenvalvojen määrä on lisääntynyt runsaasti. Vuonna 2003 alussa Suomessa oli 13360 voimassa olevaa väliaikaista tai vakituista vartijakorttia ja 38723 järjestyksenvalvojakorttia. Kesäkuuhun 2006 mennessä vartijakortteja oli 12610 ja järjestyksenvalvojakortteja 52114.

Työturvallisuuskyselyn perusteella vartijat ovat tyypillisesti vähän koulutettuja, 18–24 -vuotiaita miehiä, jolla on valtaosalla yli vuoden työkokemus omalta alaltaan (Selin&Leino 2005, 32-34).

Yhteensä 38 kauppakeskukseen, liikenneasemalle ja joukkoliikennevälineeseen on uuden järjestyslain aikana syyskuuhun 2006 mennessä haettu lupaa asettaa järjestyksenvalvoja (Ruuskanen 2006)². Tiedossa ei ole kuitenkaan, kuinka paljon järjestyksenvalvoja lupien perusteella näihin paikkoihin on asetettu. Kaikista vartijoista kuitenkin vain noin kymmenen prosenttia työskentelee järjestyksenpidollisissa tehtävissä (Selin&Leino 2005, 28).

¹ Suomea koskevat tilastot on saatu suullisena tiedonantona sisäministeriön turvallisuusalan valvontayksiköstä Anja Jyrälältä 18.10.2006.

² Kyseessä on julkaisematon käsikirjoitus, jossa ei ole sivunumeroita.

Suomi ei ole erityisen vartioitu maa. EU:n laajuudessa vertailussa Suomessa oli vuonna 1996 toiseksi vähiten yksityisiä vartijoita EU-maista. Suomessa oli tuolloin 69 vartijaa 100 000 ihmistä kohden. Ruotsissa sama luku on 184, mikä tarkoittaa, että maa on viidennellä sijalla EU-vertailussa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa vartijoita on 582 sataatuhatta asukasta kohden. (de Waard 1999, 153.)

Kontrollista kauppakeskuksissa, vartijoista ja järjestyksenvalvojista on tehty Suomessa hyvin vähän tutkimusta. Kun vartijoita on tutkittu, se on ollut muiden tutkimusten yhteydessä tai kohdistunut vartioinnin kohteisiin. (esim. Kopomaa 1997, 179; Ruuskanen 2006.)

Timo Kopomaa on tutkinut, minkälaisia ovat avoimen kaupunkitilan ei-toivotut tilalliset käytännöt. Hän erottelee ainakin neljänlaisia ei-toivottuuksia: harmin, huolen, häiriön ja haitan. (Kopomaa 1997, 128.) Harmi on lyhyt subjektiivinen kokemus häiriöstä, kun haitta on pitkään jatkuva objektiivisesti nähtävissä oleva ongelma: satunnainen juoppo on harmin aiheuttaja, jokapäiväinen meluava juoppokuoro oman ikkunan alla on taas haitta.

Kopomaan mainitsemia haittoja ja häiriöitä yritetään hänen mukaansa estää poliisin partiointia lisäämällä ja palkkaamalla yksityisiä vartiointiliikkeitä. Kopomaan tutkimassa ostoskeskuksen vartija on päivän aikana poistanut vartioimaltaan alueelta häirikköjuopon, häirikkönarkkarin, sekoilevan juopon ja möykkäävän juopon. Kopomaan mukaan termit kuvaavat hyvin avoimen kaupunkitilan ei-toivottujen häiriökäytäntöjen kirjoa. (emt., 123.)

Kopomaan tulkinnan mukaan poistamisen perusteet liittyvät poistettavan ulkonäköön, käyttäytymiseen tai heidän mukanaan kuljettamiin tavaroihin. Vartija tuntee jo hajusta, että lähellä on joku, joka pitää poistaa. (emt., 181.) Kopomaan tutkimus ilmestyi vuonna 1997. Sen jälkeen vartijoita ja järjestyksenvalvojia koskeva lainsäädäntö on uudistunut kokonaisuudessaan, joten tutkimus on mielenkiintoinen lähinnä sen kannalta, mitä se kertoo valvojien käsityksistä normeista. Nykylain mukaan pelkkä haju ei olisi riittävä peruste järjestyksenvalvojalle poistaa ulkotiloissa olevaa henkilöä. Tämä ei toki tarkoita, etteikö näin kävisi.

Osana Poliisiammattikorkeakoulun selvitystä uuden järjestyslain vaikutuksista Elina Ruuskanen on tutkinut, miten poliisien ja vartijoiden toiminta vaikuttaa asunnottomiin ja nuoriin julkisilla paikoilla. Erityisesti asunnottomat ovat kokeneet, että heidän oleiluunsa julkisilla paikoilla puututaan voimakkaasti. Poliisia pidetään asiallisempina ja ammattimaisempina kuin vartijoita, joita pidetään tylyinä, ammattitaidottomina, epäasiallisina ja väkivaltaisina. (Ruuskanen 2006.)

Asunnottomat myös kertoivat haastatteluissa ongelmistaan päästä kauppakeskuksiin edes maksavina asiakkaina. (emt.)

Ruuskasen haastattelemat nuoret eivät olleet kokeneet eroa poliisien ja vartijoiden toimintatapojen välillä. He pitivät ongelmana sitä, että heihin ei suhtauduttu vakavasti tai kunnoittavasti. Pikemminkin jotkut nuoret pitivät häiritsevänä ja ahdistavana sitä, että heidän asiallistakin oleilua kauppoissa tarkkailtiin välillä hyvinkin aktiivisesti. Kaikesta huolimatta nuoret ja asunnottomat pitivät positiivisena, että vartijoita on nykyisin niin paljon. He kertoivat sen lisäävän heidän turvallisuuden tunnettaan. (emt.)

Tampereella aloitettiin vuonna 1999 Viideltä saunaan, kuudelta putkaan -projekti, jonka tarkoituksena oli rauhoittaa kaupungin levoton keskusta. Poliisin avuksi palkattiin poliisikoulun harjoittelijoita. Tampereen kaupungin sosiaaliviranomaiset sekä katupartiointia tekevät kansalaisjärjestöt lähtivät myös hankkeeseen mukaan. Periaatteena oli, että minkäänlaista julkijuopottelua keskustassa ei suvaita. (Korander & Soine-Rajanummi 2002, 35-37.)

Tampereen nollatoleranssi kohdistui ennen kaikkea nuoriin miehiin, vaikka se ei ollut tietoinen päämäärä (emt, 72). Reilusta tuhannesta poliisin jakamasta juopottelusakosta 80% annettiin alle 25-vuotiaille ja vielä 38% alaikäisille. Kontrolli kohdistui juuri siihen ryhmään, jolla ei ole muuta mahdollisuutta kuin juoda kadulla. Kun keskustan valvontaa lisättiin voimakkaasti, nuoret siirtyivät lähiöihin. Puistot ja koulujen pihat täyttyivät perjantai- ja lauantai-iltaisina siitä nuoristosta, joka oli aikaisemmin ollut keskustassa. Nuoret pitivät heihin kohdistettua kontrollia ahdistavana, jopa mielivaltaisena. Lähiöiden asukkaat olivat käärmeissään rauhattomuuden lisääntymisestä. Myös poliisille tilanne oli

vaikeampi, koska aikaisemmin rajatulla alueella olleet nuoret hajaantuivat nyt valvonnan ulottumattomiin. (emt, 407-412.)

Kauppakeskusten järjestyksenvalvojien kontrollin kohteeksi näyttävät siis joutuvat alkoholistit ja teinit. Kopomaa selittää ilmiötä Mary Douglasin Puhtaus ja vaara –teoksen avulla. Vartijan tehtävänä on “pitää paikat puhtaana”. Douglasin perusteeksi taas on, että likaisuutta edustavat sellaiset asiat, jotka ovat väärässä paikassa tai väärässä kategoriassa. (Kopomaa 1997, 181; Douglas 2000.) Voisikin ajatella, että kauppakeskus on kategoria, johon liittyy ostosten tekeminen, ja kaikki ostoksia häiritsevä edustaa likaisuutta douglaslaisessa mielessä.

Osaselityksenä valvonnan kohdistumisesta teineihin ja juoppoihin on myös heidän heikko yhteiskunnallinen asemansa. Sulkusen (1998, 86) mukaan yhteiskunnallinen kontrolli kohdistuu niihin, joilla ei ole mahdollisuutta vastustaa sitä. Koska kontrollitoimet kohdistuvat vähäväkiseen väestönosaan, voi olettaa, että heillä ei ole kykyä, halua tai mahdollisuuksia lähteä puolustamaan oikeuksiaan. Heillä ei välttämättä edes ole tietoa oikeuksistaan.

Kaikki edellä mainitut tutkimukset sisälsivät vahvan ajatuksen ryhmästä, jonka poissulkemista halutaan tutkia. Ne eivät vielä paljasta sitä, onko kauppakeskuksissa mahdollisesti vielä joitain muita ryhmiä, joihin kohdistetaan kontrollia.

Mäenpään (2001) opiskelijoiden kanssa tekemät kokeet osoittivat heidän mielestään, että kaupunkitila on teoretisoiteja ja oletettua sallivampaa. Ainoastaan musisointi ja musiikin soittaminen julkisissa tiloissa aiheutti reaktioita vartijoiden tai muiden työntekijöiden taholta. Johtopäätöksiin täytyisi kuitenkin lisätä, että julkinen tila saattaa olla odotettua sallivampaa siisteille, keskiluokkaisille opiskelijoille, ei välttämättä kaikille tilan käyttäjille.

Pasi Mäenpää on väitöskirjassaan verrannut Itäkeskuksen kauppakeskusta ruotsinlaivaan tai kopioon Helsingin keskustasta (Mäenpää 2005, 185-186). Tila on rakennettu sisäänpäin aukeavaksi tavalla, joka mahdollistaa mahdollisimman helpon ja miellyttävän ostosten

teon. Suunnittelijoiden tietoisena pyrkimyksenä on ollut kadun ja kauppatilan välisen rajan hämärtäminen. Ja tämä myös miellyttää kaupunkilaisia. Mäenpään haastattelemilla kauppakeskusten käyttäjillä ei ollut juuri lainkaan negatiivista sanottavaa (emt., 207).

Laajemmin Mäenpää käsittää kaupunkitilat ja kauppakeskukset leikin käsitteen avulla. Hänen homo ludens urbanus, kaupungin leikkivä ihminen nauttii esilläolosta, tungoksesta ja sattumanvaraisuuden jännityksestä. Kaupunkitilassa ihmiset “pidättäytyvät vuorovaikutuksesta, mutta käyttävät toisia ihmisiä ja näiden välittämiä mielikuvia elämäntyyleistä ja tavaroista itseensä suuntautuneen mielihyvähakuisen kontemplaation välineinä” (emt., 224). Kaupungin pohinä, vilinä, ihmismassat ja suvaitsevaisuus ovat juuri niitä elementtejä, jotka mahdollistavat urbaanin leikin.

Miten vartiointia on tutkittu ulkomailla?

Suomessa vartiointia ja kauppakeskusten vartijoita on tutkittu vähän, mutta esimerkiksi Iso-Britanniassa ja Kanadassa tilanne on hieman parempi.

Iso-Britanniassa on perinteisesti ollut hyvin selkeä jako julkisen ja yksityisen tilan välillä. Yksityisen tilan omistajalla – maanomistajalla – on ollut lähes rajoittamattomat valtuudet päättää, kuka tiloissa saa oleskella. (Button 2003, 229.)

Selkeä jako julkiseen ja yksityiseen on kuitenkin murtumassa osittain EU:n vaikutuksesta. Maanomistajan rajaton oikeus on mahdollistanut myös laittoman syrjinnän. Siksi Britanniaan on syntymässä uudenlainen puolijulkinen tila, josta Button käyttää nimeä quasi-public space. (emt., 229-230.)

Button on tutkinut Etelä-Englannissa sijaitsevaa kaupp- ja huvittelukeskusta³ haastatteluin ja osallistuvalla havainnoinnilla. Erityisesti nuoret joutuvat valvonnan kohteeksi liikkeessaan liian isoissa joukoissa ja toisaalta vartijat joutuvat hyvinkin usein uhkailluiksi.

³ Muualla maailmassa kauppakeskukset ovat monimuotoisempia kuin Suomessa. Ulkomailta löytyy erilaisia Life style centereitä ja Entertainment centereitä, joiden liiketoiminta perustuu enemmän viihtymiseen. Suomessa tällaisia ei ainakaan vielä ole. (Kauppakeskukset 2006, 40.)

Britanniassa vartijat myös antavat kuukausien tai jopa vuosien mittaisia porttikieltoja kauppakeskuksiin. (emt.) Matthews kollegoineen on saanut myös samanlaisia tuloksia nuorten häätämistä. 57 prosenttia pojista ja 39 prosenttia tytöistä oli joskus pyydetty poistumaan kauppakeskuksesta. (Matthews et al 2000, 289.)

Myös Kanadassa on samanlainen porttikieltokäytäntö kuin Britanniassa. John Manzo on tutkinut haastatteluin kolmen kanadalaisen ostoskeskuksen vartijoiden suhtautumista nuoriin vartioimillaan alueilla. Hätkähdyttävä havainto on se, että kauppakeskusten johto suhtautuu nuoriin hyvin eri tavoin kuin lattiatason vartijat. Kauppakeskusten johto pitää nuoria hyvinä ja tervetulleina asiakkaina, mutta tämä asenne ei ole aina välittynyt vartijoille saakka. (Manzo 2004, 250.)

Manzo myös huomauttaa, että vartijoiden koulutus Kanadassa on hyvin vähäistä. Suurin osa taidoista ja tiedoista omaksutaan työssä käytännön kokemuksen kautta (emt., 248). Sinänsä tulos on hyvin mielenkiintoinen, koska se tarkoittaa myös sitä, että omistajien, työnantajien ja vuokralaisten toiveet vaikuttavat paljon vartijoiden toimintaan. Suomessakin kauppakeskusten järjestyksenvalvojien koulutus on vähimmillään 64-124 tuntia. Lienee turvallista olettaa, että koulutuksen aikana ei ole mahdollista opettaa ja omaksua kaikkia niitä monimutkaisia lakeja, joita alaan liittyy.

Rodrigo Salcedon mukaan valvonta hänen tarkastelemissaan yhdysvaltalaisissa kauppakeskuksissa kohdistuu erityisesti köyhiin ja ryhmissä kulkeviin teini-ikäisiin. Lisäksi kauppakeskuksissa ollaan erityisen herkkiä sille, ettei tiloja käytetä uskonnollisiin kokoontumisiin tai mielenosoituksiin. (Salcedo 2003, 1089-1090.)

Australialaisia kauppakeskuksia tutkinut Malcolm Voyce toteaa saman teinien, työttömien ja poliittisten sekä hyväntekeväisyysryhmien kiellon. Lisäksi hän huomauttaa, että myös brändittömät pikkuliikkeet suljetaan kauppakeskusten ulkopuolelle, koska kansalliset tai ylikansalliset brändit ovat houkuttelevampia. (Voyce 2006, 271-272.)

Foucaultlaisessa hengessä kauppakeskuksia tutkinut Voyce näkee globalisaation ja uusliberaalin politiikan nousun tärkeänä syynä sille, että kauppakeskukset muistuttavat

kaikkiin toisiaan – sekä lentokenttiä – ja että ne ovat yksityisten yritysten hallussa. Hän kuvailee muutosta niin, että on liikuttu paikasta (place) tilaan (space). Sisäänkäynti kauppakeskuksiin liittyy normatiiviseen käsitykseen hyvästä kansalaisuudesta. (emt., 275). Tämän takia kauppakeskukset myös osaltaan normaalistavat kuluttajuuteen perustuvaa käsitystä kansalaisuudesta.

Kun siirrytään länsimaiden ulkopuolelle, kauppakeskusten kansalliset sovellukset saattavat vaihdella hyvinkin paljon. Egyptiläisiä kauppakeskuksia tutkinut Mona Abaza kyllä kertoo tiukasta kontrollista, mutta se on erilaista kuin vaikka Suomessa. Kulttuuriin Lähi-idässä kuuluu vahvasti oleskelu julkisilla paikoilla, ja sama toistuu kauppakeskuksissa. (Abaza 2001, 102-109.) Tuskinpa Suomessa sallittaisiin sitä, että kauppakeskuksen käytävällä poltellaan vesipiippua kuten Egyptissä.

Tekninen valvonta ja poissulkeva suunnittelu kauppakeskuksissa

Tärkeä osa kauppakeskusten pehmeää kuria on kameravalvonta. Suomessa kameravalvonta on erityisen yleistä verrattuna muihin pohjoismaihin. Edelleen kauppakeskuksissa kameravalvontaa käytetään erityisen paljon verrattuna muihin paikkoihin. (Koskela 1999: 5, 3.)

Koskela kuitenkin huomittaa, että kaupunkien kameravalvontaa ei pidä liiaksi sotkea Foucaultin käsittelemään panopticon-järjestelyyn. Kaupunki on kaupunki ja vankila on vankila. Kaupunkilaiset eivät ole vangittuja ja kaupunki ei ole rangaistus. Kaupunkilaiset eivät ole sellien tapaan eristettyjä ja monimuotoisuus on pikemminkin toivottavaa kuin pois karsittavaa. Ja lisäksi, vankilat ovat julkisia laitoksia kun kameravalvontaa useimmiten harjoittavat yksityiset tahot. (emt., 9-10.)

Kameravalvonnan kaupungille aiheuttamia panoptisia efektejä ovat kuitenkin normaalistaminen ja pysyvä dokumentointi (emt., 11). Valvottuna oleminen pakottaa käyttäytymään siivosti: kamera pakottaa sisäistämään valvojan normeja. Kameraa myös käytetään dokumentoinnin takia pikemminkin rikosten selvittämiseen. Estämiseen ne saattavat olla liian hitaita.

Koskela on myös tutkinut naisten suhtautumista kameravalvontaan. Naiset suhtautuvat pääosin positiivisesti valvontaan, mutta heillä on myös epäilyksiä. Jotkut epäilivät, että kameravalvonta ei lisää turvallisuutta tai sitä voidaan käyttää väärin tirkistelyyn (Koskela 1999:4, 9.) Edelleen Koskela huomauttaa, että valvontakameroiden valtasuhde on sukupuolittunut. Kauppakeskusten ja liikenneasemien kaltaisten valvottujen tilojen käyttäjistä valtaosa on naisia. Taas kameravalvonnan suunnittelijoista ja itse valvojista enemmistö on miehiä. (Koskela 1999:5, 12-13.)

Myös Minna Lindqvist pohtii gradussaan, miten kaupunkilaiset kokevat kameravalvottuna olemisen. Aineistonaan hänellä on Hille Koskelan ja Martti Tuomisen keräämän kyselyn avovastaukset. Niiden perusteella Lindqvist sanoo, että 30 prosenttia kyselyyn vastanneista kritisoivat vartiointiliikkeitä. Poliisia pidetään enimmäkseen luotettavana. Miesvastaajat kritisoivat vartijoita ammattitaidottomuudesta ja uhoamisesta, kun naisten huolena oli taas se, että vartijat käyttävät asemaansa väärin tirkistelyyn. (Lindqvist 2005, 77-78.)

Toisenlaiseksi, epäsuoremman teknisen valvonnan välineeksi voi nähdä myös poissulkevan suunnittelun. Tällä tarkoitetaan erilaisia tapoja rakentaa fyysinen ympäristö niin, että se estää itsessään epätoivotuksi koetun käyttäytymisen. Helsingissä on esimerkiksi pohdittu puiston penkkien poistamista kaupungista, jotta nukkuminen ei olisi mahdollista. Samoin katukalusteisiin on lisätty piikkejä ja teräskaitteita istuskelijoiden häätämiseksi ja nukkumisen vaikeuttamiseksi. (Kopomaa 1997, 139.)

Los Angelesin kontrollipolitiikkaa tutkinut Mike Davis sanoo, että kauppakeskusten ja "näennäisjulkisten tilojen" suunnittelijat hyökkäävät yleisöä vastaan pyrkimällä tekemään siitä yksipuolista. Arkkitehtuuristen ja semioottisten muurien avulla pyritään karsimaan pois epätoivottu aines, ja tuottamaan näin enemmistölle tunnetta turvallisuudesta. (Davis 1990, 179.) Keinoina tähän käytetään nimen omaan poissulkevaa suunnittelua. Se on kiveksi ja teräkseksi tullutta kontrollia.

Sharon Zukinin mukaan New Yorkissa on toteutettu William H. Whyten laatimaa politiikkaa, jonka ideana on tehdä julkisista tiloista turvallisempia houkuttelemalla sinne

mahdollisimman paljon "normaaleja" käyttäjiä. Ajatus perustuu näkemykseen, jonka mukaan "normaalit" käyttäjät vievät tilaa epätoivotulta ainekselta. (Zukin 1995, 27-28)

2.2 Miten lainsäädäntö määrittelee tiloja?

Koska järjestyksenvalvonta on julkisen vallan käyttöä, siihen liittyvä lainsäädäntö on olennaisessa roolissa tämän tutkimuksen kannalta. Timo Kerttula on lisensiaatintyössään tutkinut, miten lainsäädäntö vaikuttaa vartioimisliikkeiden toimintaedellytyksiin (Kerttula 2006). Suomen laissa julkista tilaa koskevat säännökset on hajautettu moneen eri lakiin.

Perustuslaissa (9§) määritellään, että Suomen kansalaisella on vapaus liikkua maassa. Lisäksi sanotaan, että kotirauha on turvattu. Muita tilaa koskevia rajoituksia perustuslaissa ei ole.

Rikoslaisissa (24. luku) määritellään tarkemmin, että kotirauhaa loukkaa esimerkiksi se, jos menee salaa tai kätkeytyy kotirauhan suojaamaan paikkaan. Kotirauhaa voi loukata myös melulla tai häiriköimällä. Kotirauhan suojaamia paikkoja ovat esimerkiksi koti tai hotellihuone.

Rikoslaisissa määritellään myös julkisrauha, jota voi loukata myös menemällä salaa, kätkeytymällä tai häiriköimällä julkisrauhan suojaamalla alueella. Julkisrauhan suojaamia alueita ovat esimerkiksi virasto, liikehuoneisto, toimisto, tuotantolaitos, kokoustila tai muu vastaava huoneisto tai rakennus.

Poliisin tehtävä on huolehtia yleisen järjestyksen turvaamisesta, eli siis myös rikoslain ylläpitämisestä. Poliisilaissa (2. luku) taas määritellään, mitä poliisi saa tehdä. Poliisin oikeudet ovat hyvin laajat ja väljästi säännellyt verrattuna vartijoiden ja järjestyksenvalvojen oikeuksiin.

Kaikki edellämainitut lait koskevat julkisen vallan käyttöä. Tutkimukseni kannalta olennaisempaa on kuitenkin se, miten yksityistä vartioimistoimintaa säädellään ja minkälaisia tiloja yksityisen vartioimistoiminnan sääntely luo.

Eräs näkyvimmistä yksityisen vartiointitoiminnan muodoista ovat ravintoloiden järjestyksenvalvojat, eli portsarit. Heidän toimivaltuuksiaan säädellään laissa järjestyksenvalvojista (6§-9§). Heidän toimialueensa rajat kuitenkin tulevat viittaussännöksillä toisesta laista, jolla säädellään ravintolan pitämistä.

Järjestyksenvalvojalain mukaiset järjestyksenvalvojan oikeudet ovat melko laajat. Järjestyksenvalvoja voi estää toimialueelleen pääsyn, poistaa sieltä henkilön tai tehdä turvallisuustarkastuksen. Perusteena pääsyn estämiselle voi olla epäily turvallisuuden vaarantamisesta tai alueen omistajan päätös olla päästämättä jonkinlaisia henkilöitä paikalle. (Laki järjestyksenvalvojista 6§.)

Myös useissa muissa laeissa viitataan lakiin järjestyksenvalvojista, ja näin määritellään paikat, joissa järjestyksenvalvojat saavat käyttää toimivaltuuksiaan. Järjestyksenvalvojien toimialueita sääteleviä lakeja ovat esimerkiksi kokoontumislaki, ulkoilulaki, merimieslaki, järjestyslaki ja majoitus- ja ravitsemustoiminnasta annettu laki. Tämän tutkimuksen kohteena olevat järjestyksenvalvojat saavat oikeutensa viittaussännöksin järjestyslaista, eli he ovat järjestyslain mukaisia järjestyksenvalvojia.

Toinen näkyvä vartioimistoiminnan osa-alue ovat perinteiset vartijat. Laissa yksityisistä turvallisuuspalveluista määritellään, että vartioimistehtävällä tarkoitetaan esimerkiksi omaisuuden vartioimista ja henkilön koskemattomuuden suojaamista (Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista 2§; Kerttula 2006, 16). Ammattinimike vartioimistehtäviä tekevälle on vartija.

Vartioimisliikkeellä pitää olla tilan haltijan kanssa tehty toimeksiantosopimus, jossa määritellään vartioimisalue. Vartioimisalueen määrittelyä rajoittaa saman lain pykälä, jonka mukaan vartioimisliike ei saa ottaa vastaan toimeksiantoa, joka sisältää sitoumuksen ylläpitää yleistä järjestystä ja turvallisuutta (Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista 9§; Kerttula 2006, 17, 28-29). Tämä merkitsee sitä, että vartioimisliike on vastuussa tehtävän lainmukaisuudesta, ei toimeksiantoa tekevä asiakas.

Vartijoiden tilojen luonnetta määrittelevältä kannalta tärkeintä on vartijan oikeus poistaa henkilö vartioimisalueelta, jos tämä ei noudata omistajan tai omistajan edustajan poistumiskehoitusta tai jos on ilmeistä, että poistettavalla ei ole oikeutta olla vartioimisalueella. (Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista 28§; Kerttula 2006, 29.)

Suomeksi tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi kaupassa, urheiluhallissa tai tavaratalossa työskentelevä vartija saa poistaa hyvin vähäisin perusteluin kenet tahansa. Poistumisoikeutta rajoittavat vain kielto pitää yllä yleistä järjestystä ja turvallisuutta sekä rikoslain syrjäntäkielto (Kerttula 2006, 29). Kauppakeskusten käytävät, kadut ja torit ovat paikkoja, joissa vartijat eivät voi toimia yleisen järjestyksen ylläpitokiellon vuoksi⁴.

Kauppakeskusten tutkimisen kannalta tärkein julkista tilaa määrittelevä laki on järjestyslaki. Siinä määritellään, että kauppakeskuksen sijaintipaikan poliisilaitos voi kauppakeskuksen hakemuksesta antaa luvan asettaa kauppakeskukseen järjestyksenvalvoja ylläpitämään poliisin apuna järjestystä ja turvallisuutta (Järjestyslaki 22§). Hakemuksessa ja poliisin antamassa luvassa määritellään, mikä on kauppakeskuksen alue, jolla järjestyksenvalvojat saavat toimia.

Kysymys toimialueesta on tämän tutkimuksen kannalta keskeinen.

Voimankäyttövaltuuksien lisäksi vartijoiden toimintaa rajoittaa ennen kaikkea toimialue eli paikka, jossa he saavat valtuuksiaan käyttää. Jos järjestyksenvalvojat saisivat toimia missä vain, julkista tilaa olisi nykyistä huomattavasti vähemmän. Kauppakeskusten järjestyksenvalvojien toimialue on lisäksi tarkasti määritelty, koska se pitää esittää kirjallisesti poliisille.

Lisäksi Järjestyslaissa (23§) määritellään, että kauppakeskusten järjestyksenvalvojatehtäviä saavat ottaa vastaan vain vartioimisliikkeet, ja niitä saavat hoitaa vain koulutuksen käyneet vartijat. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että kauppakeskuksia vartioivat samat vartioimisliikkeet, jotka todennäköisesti vartioivat myös kauppvoja. Kauppakeskuksen

⁴ Perustuslaissa määritellään, ettei merkittävää julkisen vallan käyttöä voi antaa muille kuin viranomaisille (Perustuslaki § 124). Kerttulan (2006) mukaan tämä on myös tärkein yksittäinen syy, miksi yksityisiä turvapalveluita ja niiden määrittelemää julkista tilaa koskeva lainsäädäntö on niin epäselvää kuin mitä se on.

käyttäjän kannalta vartijoiden ja järjestyksenvalvojien erottaminen on todennäköisesti hankalaa.

Järjestyslain mukaan kauppakeskusten järjestyksenvalvojien oikeudet ovat vähäisemmät kuin tavallisilla järjestyksenvalvojilla. Kauppakeskuksen järjestyksenvalvojalla on oikeus poistaa toimialueeltaan henkilö, joka a) häiritsee muita henkilöitä tai järjestystä päihtyneenä tai b) uhkaavasti esiintyen, meluamalla tai väkivaltaisuudella häiritsee järjestystä tai vaarantaa turvallisuutta. (Järjestyslaki 23§; Laki järjestyksenvalvojista 7§).

Kauppakeskuksen järjestyksenvalvojalla ei ole oikeutta estää kenenkään pääsyä kauppakeskukseen. Järjestyksenvalvojalla myöskään ei ole oikeutta poistaa kauppakeskuksesta henkilöä, joka jättää noudattamatta järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseksi annetun käskyn tai joka häiritsee järjestystä tai vaarantaa turvallisuutta olematta päihtynyt, väkivaltainen, uhkaava tai meluava. Nämä oikeudet on nimenomaisesti karsittu järjestyslain mukaisilta järjestyksenvalvojilta verrattuna tavallisiin järjestyksenvalvojiin. (Järjestyslaki 23§.)

Kirjoitettujen säädösten tasolla lainsäädännössä ei määritellä muuta julkista tilaa kuin yleinen paikka (Järjestyslaki 2§). Käytännössä kuitenkin laki luo erilaisia eri asteisesti julkisia tiloja sen mukaan, mitkä ovat tilojen omistajien mahdollisuudet puuttua ihmisten toimintaan ja oleskeluun tiloissa. Lainsäädännön perusteella on mahdollista jakaa julkinen tila kuuteen eri tyyppiin. Eri tilatyypit ja kontrolloijien oikeudet esitellään taulukossa 1.

Tila	Esimerkkejä	Ensisijainen kontrolloija	Kontrolloijan oikeudet
Julkinen	Katu	Poliisi	Laajat
Julkisrauhan suojaama	Virasto, kauppa	Poliisi	Laajat
LYTP:n suojaama (Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista)	Kauppa	Vartija	Laaja poistamisoikeus, kiinniotto-oikeus, tarkastusoikeus
Tavallinen järjestyksenvalvoja	Ravintola, festivaali	Normaali järjestyksenvalvoja	Laaja poistamisoikeus, pääsyn esto, kiinniotto-oikeus, tarkastusoikeus
Järjestyslain suojaama	Kauppakeskus	Järjestyslain mukainen järjestyksenvalvoja	Suppea poistamisoikeus, ei esto-oikeutta, ei tarkastusoikeutta
Yksityinen	Koti	Poliisi / Omistaja	Laajat / Jokamiehenoikeudet

Taulukko 1: Lainsäädännön luomat tilatyypit Suomessa, karsittu versio⁵.

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kauppakeskusten alueella ja ympäristössä on kolmenlaista julkista tilaa: kadut, kaupungit ja kauppakeskusten käytävät.

Vartijoilla/järjestyksenvalvoijilla ei ole oikeuksia toimia kadulla, joka ei kuulu kauppakeskuksen järjestyksenvalvontaluvan tai vartioimisalueen piiriin. Katu on poliisin toimivaltaan kuuluvaa aluetta.

Kauppakeskusten käytävillä ja muilla järjestyksenvalvontaluvan alueilla kauppakeskusten järjestyksenvalvoijilla on oikeus puuttua häiritsevään, vaaralliseen ja päihtyneeseen käytökseen ja poistaa häiriön aiheuttaja. Oikeus poistamiseen on kuitenkin rajallinen, ja se koskee vain selkeästi häiriötä aiheuttavaa toimintaa. Esimerkiksi rullalautailu kauppakeskuksessa ei Kerttulan mukaan ole poistamiseen oikeuttavaa toimintaa. (Kerttula 2006, 69.)

Yksi erikoistapaus, joka on aiheuttanut kiistoja, on kysymys saavatko toimittajat kuvata

⁵ Taulukko ei ole aivan tarkka esitys lainsäädännöstä. Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista periaatteessa mahdollistaa vartijoiden asettamisen kaikille näille alueille. He eivät saa kuitenkaan ylläpitää yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Sen saavat tehdä poliisi ja joissain erikoistapauksessa järjestyslain mukaiset järjestyksenvalvoijat. Samaten yksityinen tila jakautuu kotirauhan suojaamaan ja muuhun yksityiseen tilaan. Selkeyden vuoksi olen kuitenkin tehnyt taulukosta mahdollisimman pragmaattisen ja empiiristä tutkimusta hyödyttävän.

joukkoliikenneasemilla, kaupoissa ja kauppakeskuksissa. Journalisti-lehdessä (ks. 18/2004; 19/2004) on useaan otteeseen kerrottu tapauksista, joissa vartijat tai järjestyksenvalvojat ovat yrittäneet estää kuvaamisen. Näissä tapauksissa on vedottu sääntöihin ja lakeihin niitä tarkemmin kuitenkaan erittelemättä.

Tapaus on mielenkiintoinen siksi, että asiasta tehtiin kantelu eduskunnan oikeusasiamiehelle. Päätöksessään (Päätös kanteluun kuvaamislupia koskevassa asiassa 14.6.2005) oikeusasiamies toteaa hyvin yksiselitteisesti, että "tiedotusvälineen suorittama kuvaaminen kuuluu perustuslaissa taatun sananvapauden piiriin. Sananvapauden käytön ja siten myös kuvaamisen rajoitusten on perustuttava lakiin." Mitään lakia kuvaamiskiellosta ei ole olemassa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että kauppakeskusten järjestyksenvalvojilla ei ole oikeutta poistaa kuvaajaa, vaikka kauppakeskus niin haluaisi⁶.

Kauppakeskuksen kauppaliikkeissä toimivilla vartijoilla sen sijaan on hyvin laaja oikeus poistaa henkilöitä liikkeestä. Jos myyjä käskee jotakuta poistumaan, eikä tämä suostu, vartijalla on oikeus poistaa vastaanhangoittelija väkisin.

Käytännössä kuitenkin lainsäädäntö tai taulukkoni eivät todennäköisesti kuvaa riittävästi valvonnan todellisuutta katu- tai kauppakeskustasolla. Vartijat ja järjestyksenvalvojat määrittelevät omassa työssään, mikä todella on sallittua ja mikä ei. Lienee tässä vaiheessa turvallista olettaa, että kauppakeskusten vartijoilla, järjestyksenvalvojilla tai asiakkailta ei ole kovinkaan selkeää käsitystä siitä, mitä kauppakeskuksissa saa tai ei saa tehdä.

2.3 Teoria ja tutkimuskysymykset

Tämän työn teoreettinen näkökulma julkiseen tilaan perustuu ajatukseen vapaudesta rajoitusten puuttumisena. Oletan, että tilassa on lähtökohtaisesti mahdollista tehdä mitä vain. Mahdollisuuksia rajoittavat kuitenkin käytännössä erilaiset toimijat, joilla on intressejä tilaan. Ne asettavat hallitsemiinsa tiloihin normeja ja myös valvovat niiden

⁶ "Julkista valtaa käyttäessään [järjestyksenvalvojien] on kyettävä itsenäiseen toimivaltuuksien käyttöedellytysten harkintaan, vaikka tämä joissakin tilanteissa tarkoittaisi sitä, että he eivät voi toimia toimeksiantajansa edellyttämällä tavalla." (Päätös kanteluun kuvaamislupia koskevassa asiassa 14.6.2005)

noudattamista. Tarkastelen tilaa fyysisenä paikkana jossa toiminta tapahtuu, en yritä lähestyä tilaa oletuksella, että olisi olemassa joku *genius loci*.

Monet kaupukisosiologit ja -maantieteilijät ovat teoksissaan kehittäneet hyvinkin erilaisia teorioita tilasta. Kaupunkitilat eivät ole pelkästään fyysisen ympäristön muovaamia, vaan käyttö ja käyttäjät muokkaavat niitä. Tiloilla on historiansa, ja tilojen luonteet ovat muuttuneet ja niitä on muutettu vuosien aikana. (esim. Kopomaa 1997; Koskela 1999; Villanen 2004; Zukin 1995.)

Itse olen skeptinen sen suhteen, että tilan teorioilla voisi kuitenkaan olla annettavaa omalle tutkimukselleni. Koska ajattelen tilaa vain kontrollin ja sosiaalisen toiminnan toteutumipaikkana, ei ole sellaista kysymystä, johon tarvitsisin vastauksia tilan teoriasta. Grounded theory -lähestymistä kehittäneen Layderin (1998) tavoin ajattelen, että empirian ja teorian pitää olla jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Teoria on parhaimmillaan antaessaan tutkimukselle virikkeitä ja käsitteiden aihioita. Pahimmillaan teoria on silloin, kun empiriaa käytetään teorian totuudenmukaisuuden 'koristelemiseen'.

Mikään tila ei ole vailla normeja tai edes valvontaa. Rikoksia koskeva lainsäädäntö ulottuu yksin kotonaan aikaa viettävään asti. Kaduilla ja kauppakeskuksissa on lainsäädännön lisäksi paljon epävirallisia sosiaalisia normeja, jotka säätelevät mitä saa tehdä ja mitä ei. Mitä julkisempi tila on, sitä vähemmän siellä tarvitaan erillistä ulkoista kontrollia: tarkkailun alla kuri on sisäistettyä (Mäenpää 2005, 112). Normit ja valvonta perustuvat osittain lainsäädäntöön ja osittain vakiintuneisiin käytäntöihin. Viimekädessä tilan valvojat päättävät, mikä on normin vastaista, ja määrittelevät näin omalla työllään tilan luonteen.

Esimerkiksi kaupan, kauppakeskuksen tai urheiluhallin omistajalla on intressi, että bisnes sujuu mahdollisimman hyvin. Siksi on tärkeää, että näiden tilojen maksavilla asiakkaila on mahdollisimman mukavat ja vaivattomat oltavat. Omistaja voisi esimerkiksi esittää urheiluhallia vartioivalle vartioimisliikkeelle, että asiakkaat eivät saa meluta liikaa. Viime kädessä vartioimisliike päättää, missä kohtaa kulkee raja liiallisen ja hyväksyttävän melun välillä.

Julkista tilaa ja kauppakeskuksia voi lähestyä myös positiivisen vapauskäsitteiden kautta: minkälaista toimintaa tilat mahdollistavat? Näin on tehnyt tilaa koskevan kaupunkitutkimuksen valtavirta. Kontrollinäkökulman kannalta onkin hyvä muistaa, että valtaosa kauppakeskusten käyttäjistä ei ajattele niitä ensisijaisesti vartijoiden ja valvonnan kannalta. Kauppakeskukset ovat uusi, mutta luonteva osa kaupunkitilaa, ja ne ovat kaupunkilaisille kokonaisuutena mieluisia.

Mikrovalta tekee vartijoista tilan määrittäjiä ja valvoja

Työni teoreettinen lähtökohta on Michel Foucaultin käsitys tilan järjestämisestä ja kurista.

Hänen klassisen teoksensa *Tarkkailla ja rangaista* nimi voisi yhtä hyvin olla *Kuri*. Vankiloiden, koulujen ja sairaaloiden normeihin pakottaminen ei toimisi, jos asukkeja ei samanaikaisesti sekä tarkkailtaisi että rangaistaisi. Nämä kaksi eivät voi olla olemassa ilman toista: tarkkailu ilman rankaisua on tirkistelyä ja rankaisu ilman tarkkailua mielivaltaa.

Foucault'n mukaan kuri jaottelee ihmiset tilassa, ja tilallinen järjestäminen ja tarkkailu ovat erityisen tärkeitä kurin luomisessa (Foucault 1980; 162, 167; ks. myös Eräsaari 1995, 138). Tilallisen järjestämisen ja tarkkailun tärkein funktio on se, että se pakottaa kohteet sisäistämään vallan vaatimukset, se normalisoi (Foucault 1980, 207-208). Käytännössä kauppakeskusten kohdalla tarkkailun elementtejä ovat esimerkiksi valvontakamerat ja kiertävät vartijat. Myös hyvä valaistus, lasista tehdyt seinät ja hämärrien nurkkien välttäminen suunnittelussa ovat tarkkailua edistäviä tilallisia ratkaisuja.

Kuitenkin kurin toinen puoli, rankaiseminen on vähintään yhtä tärkeä, koska sitä kautta valvojat pystyvät säätelemään tilassa toteutettavia normeja. "Mikäli on totta, että sen pyramidimainen organisaatio määrää sille 'päällikön', niin silti 'valtaa' tuottaa koko koneisto jakaen yksilöt pysyvään ja jatkuvaan kenttään. Tämän johdosta kurinpitovalta voi olla häikäilemättömän tungettelevaista, koska se on läsnä aina ja kaikkialla sekä on alati valppaana: periaatteessa se ei jätä yhtään aluetta varjoon ja valvoo jatkuvasti niitäkin, joiden tehtävänä on toisten valvominen." (emt., 200.)

Koska valtaa tuottaa koko koneisto, valtaa ja sen tavoitteena olevia normeja on mahdollista tutkia tarkastelemalla vallan pienintä elementtiä, vallan mikrofysiikkaa – tässä tapauksessa kauppakeskusten järjestyksenvalvojia. Omassa työssään he toteuttavat konkreettisesti niitä julkisia ja julkilausumattomia normeja, joita kauppakeskusten omistajien, käyttäjien ja lainsäädännön kautta välittyy. Kurin kannalta kaikki keskeiset normit tiivistyvät vartijoiden toimintaan.

Aikaisemmin esittämäni ajatus negatiivisesta vapaudesta tilan tutkimisen lähtökohtana sopii yhteen Foucaultin kanssa. Jos tilassa saa lähtökohtaisesti tehdä mitä vain, rajoittavat henkilöt ovat niitä, jotka määrittelevät tilan luonteen. Sosiaaliset normit ohjaavat yksilöiden toimintaa, eikä ajatus negatiivisesta vapaudesta ole palautettavissa keneenkään yksittäiseen ihmiseen. Silti löytyy aina niitä, joiden käsitys omista oikeuksistaan ja vapauksistaan ylittää sen, joka tilan vartijoiden mielestä hyväksyttävää. Näin syntyvät ne rajoitukset, joista olen kiinnostunut.

Pitää kuitenkin muistaa, että Foucault'in tutkimukset kohdistuvat vankiloihin ja muihin pakkolaitoksiin. Kauppakeskukset ovat puhtaasti vapaaehtoiseen tulemiseen ja oleilemiseen keskittyineitä paikkoja, eikä niihin siksi voi soveltaa vankiloiden kaltaista käsitystä kurista. Valtaosa kauppakeskusten käyttäjistä ei koskaan joudu foucaultlaisessa mielessä rankaisemisen kohteeksi.

Sen sijaan kaikki kauppakeskusten asiakkaat joutuvat tarkkailun kohteeksi. Foucaultin mukaan vallan tulee olla näkyvää, mutta samalla sellaista, että sitä ei voi havaita. Vallan kohde ei tiedä, katsellaanko häntä, mutta siihen on aina oltava mahdollisuus. Henkilö, joka on joutunut vallan näkyvyyskenttään ja on siitä tietoinen, omaksuu vallan pakotteet (emt., 227-229).

Keskiluokkaisen, toivotun asiakkaan kannalta kurinpito kauppakeskuksissa näkyy pikemminkin niin, että ostosolosuhteet on järjestetty mahdollisimman mukavaksi. On kuivaa, lämmintä ja siistiä. Liikkeet ovat lähellä toisiaan ja kulkeminen on tehty mahdollisimman vaivattomaksi. Kauppakeskusten kohdalla pitäisi puhua pehmeästä

kurista: lempeästä tarkkailevasta ja kehottavasta kurista pikemmin kuin panoptisesta, kovasta rankaisuvallasta.

Kampin kauppakeskusta vartioivan Securitas-vartioimisliikkeen asiakaslehdessä haastateltiin Kampin kauppakeskuksen kiinteistöpäällikköä Tuija Fräntilää.

“-- korostaa Fräntilä niin sanotun näkymättömän valvonnan merkitystä. ‘Järjestyksenvalvojien pitää näkyä, mutta ei liikaa. Läsnäolo on tärkeää järjestyksen ylläpitämiseksi, mutta täällä sitä ei voi toteuttaa niin, että miehiä seisoo joka nurkalla.’”
(Securitas 1/2006)

Foucault sanoo, että kurinpito on kääntynyt vaarojen neutraloinnista positiiviseksi, yksilöiden mahdollisen hyödyllisyyden lisäämiseen ja että kuri vallankäyttömekanismina leviää yhteiskunnassa. (1980, 237, 243.) Kauppakeskusten kohdalla tällainen ennustus näyttää uskottavalta.

Tutkiessaan katutason kaupunkijulkisuutta Pasi Mäenpää on todennut Forumin kauppakeskuksesta: “Forum on vankila nurinpäin: poikkeava käyttäytyminen eristetään ulkopuolelle” (Mäenpää 2005, 128). Tilan luonne muuttuu, kun kadun sosiaalisten normien epävirallisesta valvonnasta siirrytään ammattivartijoiden kontrollin alaisuuteen. Poissulkevuuden lisäksi kontrolli yhdenmukaistaa käytöstä niin, että kauppakeskuksen tärkeimmäksi funktioksi tulee ostosten teko ja kuluttaminen. (emt., 129).

Foucaultin valtakäsitystä on kritisoitu esimerkiksi siitä, että se esittää yhteiskunnan alati läsnä olevien alistavien voimien verkostona, joka ei anna lainkaan tilaa subjektille tai yksilölliselle vapaudelle (Gordon 1991, 4). Käsitän tämän niin, että etenkin Tarkkailla ja rangaista -teoksen esittämä malli vankilan vallankäytöstä on liian ehdoton. Se olettaa vallan olevan hyvin voimakas ja kykenevän jatkuvaan, läpitukevaan tarkkailuun. Se ei jätä tilaa vartijoiden arkiselle irrationaalisuudelle, sattumalle tai erilaisille toisistaan poikkeaville alakulttuureille. Kontrolli on kuitenkin epätäydellisten, inhimillisten ihmisten toimintaa, ja vääjäämättä eri rooleissa olevilla toimijoilla on erilaisia mielijohteita ja preferenssejä.

Kendall ja Wickham ovat puolestaan huomauttaneet, että Foucault keskittyi työssään materiaaliin, joka oli pysyvässä tilassa, ei muutoksessa. Hänen Tarkkailla ja rangaista - teoksensa vankilaa koskeva aineisto sijoittuu 1800-luvulle, ei nykypäivään. (Kendall&Wickham 2004, 143-144.) Tämän käsitan niin, että foucault'lainen metodi soveltuu Kendallin ja Wickhamin mukaan parhaiten historialliseen tarkasteluun. Ja on myös totta, että kauppakeskus instituutiona on jatkuvassa muutoksessa, eivätkä kaikki muutokset ole vielä saavuttaneet pysyvää tilaa. Tämä ei sinänsä kuitenkaan kosketa minua, koska en ole kiinnostunut niinkään Foucault'in historiallisesta perspektiivistä vaan ajatuksista vallan mikrofysiikasta.

Lyhyt yhteenveto ja tutkimuskysymykset

Monet kaupunkitutkijat puhuvat puolijulkisesta tilasta (esim. Mäenpää 2005, 37; Kopomaa 1997, 5; Lindqvist 2005, 18). Tällä tarkoitetaan sellaista tilaa, joka ei ole selkeästi kodin tai kadun kaltaista selkeästi yksityistä tai selkeästi julkista tilaa. Puolijulkisessa tilassa oleskeleville on asetettu joitain rajoituksia, ja heidän toimintaansa tarkkaillaan näiden rajoitusten noudattamiseksi. Käsitteenä puolijulkista tilaa ei kuitenkaan ole kovin tarkasti määritelty.

Mäenpää (2005, 128) määrittelee Forumin kauppakeskuksen olevan puolijulkista tilaa, koska se on epäonnistunut yritys julkiseksi tilaksi. Vartijat kontrolloivat puolijulkisessa tilassa oleskelua ja puolijulkinen tila suljetaan yöksi.

Vartioinnin todellisuudesta lattiatasolla kauppakeskuksissa ei ole Suomessa juuri lainkaan tutkittua tietoa. Ruuskasen (2006) ja Kopomaan (1997) tutkimukset viittaavat kuitenkin siihen suuntaan, että kauppakeskusten julkinen tila on vähemmän sallivaa kuin katu. Kauppakeskukset ovat kaupunkilaisten olohuoneita, mutta ainakin asunnottomat ja teinit kokevat, ettei heidän rauhallistakaan oleilua kauppakeskuksissa sallita.

Ulkomaisesta tutkimuksesta on saatu samansuuntaisia tuloksia. Etenkin länsimaissa kauppakeskuksia kontrolloidaan katua tiukemmin. Yllättävin tulos ulkomaisessa

tutkimuksessa oli kuitenkin se, että vartijoiden suhtautuminen eri ihmisryhmiin saattaa poiketa kauppakeskusten johdon asenteesta (Manzo 2004, 250).

Tämän tutkimuksen peruskysymys on: minkälaista puolijulkista tilaa kauppakeskusten järjestyksenvalvonta luo? Tutkimuskohteena on ensisijaisesti kontrolli ja vasta sen jälkeen se, minkälaista kontrolloitu puolijulkainen tila on. Erityisenä kiinnostuksen kohteena on se, miten järjestyksenvalvojen noudattamat normit muodostuvat, keneen kontrolli kauppakeskuksissa kohdistuu ja minkälaista se on.

Oletan sekä kauppakeskusten johdolla että lainsäädännöllä olevan tärkeä rooli järjestyksenvalvojen ylläpitämien normien muodostumisessa. Ulkomaisen tutkimuksen valossa näyttäisi kuitenkin selvältä, että kauppakeskuksen johto ei aina pysty välittämään tahtoaan vartijoille saakka. Tämä saattaisi jopa tarkoittaa sitä, että joku muu – vartijuuden ideaali tai järjestyksenvalvojen keskiluokkainen tausta – saattavat vaikuttaa vartijoiden toimintaan enemmän kuin kauppakeskusten omistajien tahto.

Lisäksi lainsäädännön rooli normien muodostumisessa on vähintäänkin epämääräinen. Lyhyen, jopa vain 64 tunnin koulutuksen saaneen vartija-järjestyksenvalvojan ei voi olettaa tuntevan kaikkia oikeuksia ja velvollisuuksiaan. Koska järjestyksenvalvojat kuitenkin tekevät työtä näillä valmiuksilla, olisi tärkeä selvittää, minkälaista järjestyksenvalvonta on lattiatasolla ja mitkä asiat sitä määrittävät lainsäädännön ohella. Yritän myös selvittää, onko olemassa joku ammattiryhmälle tyypillinen vartijamentaliteetti, joka ohjaisi järjestyksenvalvojen toimintaa.

Ulkomaisen tutkimuksen valossa näyttää selkeältä, että ainakin kolme ryhmää joutuu vartioinnin ja poistamisen kohteeksi: teinit, päihtyneet ja osa poliittisista aktivisteista. Konkreettisempi kysymys tämän tutkimuksen kannalta onkin, ovatko nämä samat ryhmät kontrollin kohteina myös suomalaisessa kauppakeskuksessa. Lisäksi on kiinnostavaa selvittää, millä perusteella näitä ryhmiä kontrolloidaan ja onko olemassa joitain muita ryhmiä, jotka joutuvat kontrollin kohteeksi. Tällaisia muita ryhmiä saattaisivat olla esimerkiksi työttömät, ulkomaalaiset tai romanit.

Teoreettiselta kannalta on myös mielenkiintoista pohtia, miten Foucaultin panopticon-ajatus soveltuu kauppakeskusten kontrollin tutkimiseen. Foucaultin teorioita on käytetty paljon sosiologisessa tutkimuksessa, ja usein hänen teorioihinsa suhtaudutaan turhankin kunnioittavasti. Pyrin työssäni myös tarkastelemaan kriittisesti Foucaultin teoriaa.

2.4 Aineisto ja menetelmät

Tutkimukseni jakaantuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa, luvussa 3, tutkin järjestyksenvalvontaa ja vartiointia nettiaineistojen ja havainnoinnin avulla. Koska aikaisempaa tutkimusta ei ole, tarkoitukseni on kehitellä hypoteesejä ja kysymyksiä haastatteluita varten. Toisessa osassa, luvussa 4, taas testaan luvun 3 hypoteeseja järjestyksenvalvojien haastatteluihin.

Ideana on tehdä ristivalotus tutkimuksen kohteesta useammalla aineistolla, eli niinsanottu aineistotriangulaatio. Päämääränä usean aineiston käytölle on saada tutkimuskohteesta parempaa ja monipuolisempaa tietoa kuin vain yhdellä aineistolla. (Eskola&Suoranta 1998, 69-71.)

Tämä tutkimus keskittyy yhteen pääkaupunkiseutulaiseen kauppakeskukseen, josta käytän jatkossa nimitystä Puisto. Olen kerännyt seuraavia aineistoja:

Tekstit vartijoiden keskustelufoorumilta. Netissä toimii noin 1400 jäsenen Kontrolli.fi-keskustelupalsta, jonka kirjoittajat ovat enimmäkseen vartijoita tai vartiointista kiinnostuneita. Olen kerännyt otsikon ja ensimmäisten viestien perusteella ne viestiketjut, jotka käsittelevät kauppakeskuksia, järjestyksenvalvoja, poistamisoikeutta tai laajemmin vartijoiden oikeuksia sekä vartijoiden käsityksiä itsestään ja käsityksiä muiden käsityksistä.

Laajan aineiston rajaamiseksi olen kerännyt keskusteluita vain osastoilta Yleinen keskustelu ja Laki&Järjestys. Olen kerännyt ainoastaan ne keskustelut, joihin on tullut uusia kommentteja 1.1.2006-21.11.2006 välisenä aikana. Kontrolli.fi:n keskustelupalstan vastaava toimittaja antoi sähköpostitse luvan kontrollin materiaalin käyttöön. Yhteensä aineistoa on noin 300 sivua.

Tekstit teinien keskusteluforumilta. Aloitin teinityttöjen suosimalla Demi.fi-keskustelupalstalla ja poikien suosimalla Nolla.net-keskustelupalstalla viestiketjun, jossa kyselin kokemuksia ja ongelmia liittyen kauppakeskusten vartijoihin. Aloitusviestini löytyvät liitteestä 2. Vastaukseksi sain Demin foorumilta 46 viestiä ja Nolla.netin foorumilta 15 viestiä, joissa vastaajat pohdiskelivat omaa suhtautumistaan asiaan. Yhteensä aineistoa on noin 14 sivua.

Demi.fi-keskustelupalstan vastaava toimittaja antoi puhelimitse luvan tutkimuksen tekemiseen. Nolla.net:in vastaava toimittaja antoi sähköpostitse luvan tutkimukseen 21.11.2006.

Havainnointi kauppakeskuksessa. Keräsin noin 11 tuntia havainnointiaineistoa kauppakeskus Puiston käytäviltä ja ulkopuolelta neljänä päivänä marraskuussa 2006 ja tammikuussa 2007. Tarkoitukseni on saada kuva siitä, minkälaista kontrolli on katutasolla. Lupa tutkimukseen on saatu kauppakeskuksen toimitusjohtalta.

Seuraavan luvun järjestyksenvalvoija-haastattelut on tehty samassa kauppakeskuksessa kuin havainnointi. Haastateltavien yksityisyyden suojaamiseksi tässä tutkimuksessa ei puhuta kauppakeskuksesta sen oikealla nimellä. Kyseessä on iso, moderni, pääkaupunkiseutulainen kauppakeskus.

Kentälle pääsy kauppakeskus Puistoon ei ollut mitenkään ongelmallista. Kauppakeskuksen toimitusjohtaja antoi tutkimusluvan sähköpostitse nopeasti ja suhtautui tutkimukseen positiivisesti. Samoin järjestyksenvalvojat suhtautuivat havainnointiin ja kyselyihini erittäin myönteisesti. Kauppakeskus ei itse edellyttänyt, että nimeä ei mainittaisi tutkimuksessa. Ehdotin sitä itse, koska uskoin sen helpottavan tutkimusluvan saamista.

Havainnointia kauppakeskus Puistossa tein osallistumattoman havainnoinnin hengessä. Mitään etukäteen laadittua havainnointisuunnitelmaa ei ollut. (Eskola&Suoranta 1998, 101-103.) Tein havainnot kulkemalla kauppakeskuksessa kierroksia ja tarkkailemalla sekä etsimällä sellaista toimintaa, joka saattaisi kiinnittää järjestyksenvalvojen huomion. Tarkkailin käytöstä niin pitkään, että siihen joko puututtiin tai tekijät poistuivat. Tein käsin

muistiinpanoja, jotka kirjoitin samana tai viimeistään seuraavana päivänä auki havainnointipäiväkirjaksi.

Järjestyksenvalvojen haastattelut. Tutkimukseni toista osaa varten haastattelin kauppakeskus Puiston järjestyksenvalvoja. Yhteensä heitä työskentelee tiloissa kahdeksan, ja tätä tutkimusta varten haastattelin heistä seitsemää. Yksi järjestyksenvalvojista kieltäytyi haastattelusta vedoten siihen, että hän on työskennellyt Puistossa vasta vähän aikaa, eikä siksi tunne osaavansa vastata kysymyksiin. Haastattelut tehtiin 26.1.–14.2.2007 välisenä aikana. Yhtä lukuunottamatta haastattelut tehtiin Puistossa ja kahta lukuunottamatta järjestyksenvalvojen työaikana.

Haastateltavat löytyivät kahdessa osassa. Ensin kauppakeskuksen ja vartiointiliikkeen johdolta pyydettiin luvat tutkimuksen tekemiseen. Sekä kauppakeskus että vartiointiliike suhtautuivat erittäin positiivisesti tutkimukseen, eikä luvan saamisessa ollut mitään ongelmia. Vartiointiliike laittoi järjestyksenvalvojen käyttämälle sisäiselle sähköiselle ilmoitustaululle viestin, jossa kerrottiin tutkimuksesta ja pyydettiin ottamaan yhteyttä tutkijaan. Tätä kautta ei kuitenkaan tullut yhtään haastateltavaa.

Vartiointiliike ei halunnut turvallisuussyistä antaa järjestyksenvalvojen yhteystietoja, mutta suostui siihen, että heiltä käydään kysymässä työpäivien aikana suostumusta haastatteluun. Järjestyksenvalvojat on helppo tunnistaa kauppakeskuksen käytävillä työhaalarin perusteella. Jokainen kahdeksasta järjestyksenvalvojasta suostui haastatteluun kysyttäessä, mutta yksi peruutti haastattelun myöhemmin.

Haastattelut tehtiin edellisen luvun hypoteesien perusteella laaditun kysymysrungon avulla. Kyseessä oli puolistrukturoitu temahaastattelu, jossa valmiita kysymyksiä täydennettiin täsmäntävillä kysymyksillä, kuten esimerkkien pyytämällä. Haastattelut kestivät tunnista puoleentoista tuntiin. Haastattelut nauhoitettiin ja nauhoitukset litteroitiin sanasta sanaan.

Menetelmät

Lähden työssäni liikkelle konstruktionistisesta kieli- ja todellisuuskäsityksestä. Bergerin ja Luckmannin (1994, 11-13) tavoin ajattelen, että todellisuus on sosiaalisesti rakentunutta ja että todellisuuden ja tiedon kerrostumat kytkeytyvät tietynlaisiin yhteiskunnallisiin asemiin. Tietoa on yhteiskunnassa kaikki mitä pidetään tietona, riippumatta tämän tiedon "perimmäisestä" paikkaansapitävyydestä.

Sosiaalisten ongelmien konstruktionistisella määrittelyllä tarkoitetaan, että sosiaaliset ongelmat ovat niiden ihmisten toiminnan seurausta, jotka toteavat jonkin asiantilan olemassaolon ja määrittelevät sen ongelmaksi. Määrittelyt ovat peräisin monilta eri toimijoilta: toimittajilta, lääkäreiltä, poliitikoilta, sosiaalityöntekijöiltä, asianosaisilta, ym. (Spector & Kitsuse 1977, 74-75.) Sulkusen suurpiirteisen tulkinnan mukaan ongelmanmäärittely kielenkäytössä tapahtuu yksilöiden, instituutioiden ja yhteisön tasoilla. Näitä kolmea tasoa erottaa niin ongelman määrittely itsessään kuin siihen tarjottavat ratkaisut. (Sulkunen 1998, 146-147.)

Yritän työssäni selvittää järjestyksenvalvontaan liittyvää puheavaruutta ja sitä kautta saada käsitystä siitä, miten kontrollityöntekijät määrittelevät joitain asioita sosiaalisiksi ongelmiksi. Yritän etsiä puheesta tietoa määrittelyistä ongelmista ja siitä, miten ongelmat määritellään.

Metodini on aineistolähtöinen, mutta nojaudun Eskolan ja Suorannan (1998) esitykseen analyysin tekemisestä. Diskurssianalyysin termein pyrin selvittämään vartijuuteen liittyviä argumentaatiopositioita. Erilaiset argumentaatiopositiot on nähtävä vartijuuden sosiaalisen määrittelyn rakennuspalikoina.

Olennaista on se, että keräämäni tekstit eivät sinänsä kuvaa vartijuutta tai jotain objektiivista todellisuutta, vaan muokkaavat aktiivisesti erilaisia versioita niistä. Kieli on todellisuuden tuote, mutta se tuottaa itse myös todellisuutta. (Eskola & Suoranta 1998, 141.) Foucault'laisen mikrovalta-ajatuksen hengessä vartijat ovat niitä henkilöitä, jotka toiminnallaan määrittelevät julkista tilaa. Oletan, että vartijoiden puhettavat heijastelevat

heidän toimintaansa katutasolla tai että toiminta heijastuu heidän puhetavoissaan. Tämän vuoksi oletan, että vartijoiden puhetavat heijastelevat konkreettista todellisuutta. Mikrovallan kautta puhetavat muuttuvat käytännön todellisuudeksi.

Aloitin konkreettisen analyysin tekemisen vartijoiden Kontrolli.fi-keskustelufoorumista. Luin tulostettuja tekstejä läpi lukuisia kertoja ja etsin aikaisemmin tässä luvussa mainittujen hypoteesien perusteella lausumia, jotka tuntuivat toistuvan. Oletin, että toistuvat lausumat muodostaisivat koherentteja diskursseja. Koodasin lausumat yliviivaustussilla ja merkitsemällä paperin reunaan koodikirjaimen. Myöhemmin erotin lausumat omaksi tiedostokseen ja järjestin ne diskursseittain. Tämän jälkeen ryhdyin tekemään sisällöllistä analyysiä eri diskursseista. Demi.fi:n ja Nolla.net:in aineistojen kohdalla toimin samoin.

Haastatteluiden analyysin tein samalla tavoin kuin nettiaineistojen analyysin. Erona on kuitenkin se, että hypoteesit olivat tässä vaiheessa jo erilaiset. Etsin aineistosta ensisijaisesti sellaisia lausumia, jotka keskustelivat aikaisemmin rakentamieni hypoteesien kanssa joko kumoten tai vahvistaen niitä.

3 Vartijuus yleisessä perspektiivissä

Marraskuun puolivälissä vuonna 2006 keskustelu vartijoiden voimankäytöstä leimahti täyteen liekkiinsä. Nettivideoita välittävässä Youtube-palvelussa oli julkaistu video, jossa FPS-vartiointiliikkeen vartija potkii maassa makaavaa henkilöä Kontulan ostoskeskuksella. Video päätyi iltapäivälehtien lööppeihin, ja lyhyessä ajassa eri lehdissä ja televisiossa julkaistiin kymmeniä juttuja, joissa pohdittiin vartijoiden toimintaa. Keskustelu oli hyvin kriittistä vartijoita kohtaan, vaikka myös vartijoita puolustavia kommentteja esitettiin.

Muistan keskustelun, jonka kävin alalla olleen puolitutun kanssa. Kaveri kertoi tuopin ääressä, että lausunnot, joita vartiointiliikkeiden pr-pellet viilaavat viestimiä varten, ovat rivimiesten parissa pelkkä vitsi. Kaikki tietävät, että pimeään aikaan ja kameroiden katvealueella, porttikongeissa ja suljettujen ovien takana, on voinut antaa palaa. Ei tähän asti ole ollut kännykkäkameroita, eikä hakattuja juoppoja ole kukaan uskonut. (Toimittaja Tomi Ervamaa, Helsingin Sanomat, 19.11.2006)

Ainakin meidän piirissä tällaiset tapaukset ovat täysin marginaalisia. Yleensä vartijat ovat ammattimiehiä (Poliisipiirin tarkastaja Jukka Kaski, Helsingin Sanomat, 15.11.2006)

Kontulan tapaus ei ollut ensimmäinen kerta, kun vartijoiden voimankäyttö on ollut esillä julkisuudessa. Vuoden 2003 alussa Kisahallin juoppoputkan sairaanhoitajat julkaisivat Helsingin Sanomissa mielipidekirjoituksen, jossa he syyttivät vartijoita liian kovista voimakeinoista.

Kisahallin putkalle on tuotu yhä enemmän asiakkaita, joilla on eriasteisia kiinniotossa syntyneitä ruumiinvammoja. Heitä tuodaan kauppakesuksista ja muista julkisista tiloista, joissa vartijat ovat joutuneet päihtymyksen, häirinnän tai muun häitanteon vuoksi ottamaan asiakkaan kiinni ja luovuttamaan poliisille. (Sairaanhoitajat Tony Vuori ja Anne Pyykkönen, Helsingin Sanomat 22.1.2003)

Poliisi ryhtyi tutkimaan asiaa ja myös eduskunnan apulaisoikeusmies vaati selvityksiä. Poliisi ei kuitenkaan löytänyt mitään yleistä huomautettavaa vartijoiden toiminnasta, ja tilanne unohtui.

Etenkin Helsingin kaupungin graffitien vastainen nollatoleranssikampanja Stop Töhryille

on aiheuttanut ristiriitoja vasemmistonuorison alakulttuurien ja vartijoiden välille. Radikaali rap-artisti Steen Christensen on kritisoinut vartijoita lauluissaan ja punavihreä ilmaisjakelulehti Voima on julkaissut lukuisia artikkeleita (ks. esim. 8/2003; 9/2003; 3/2004; 9/2004; 5/2005), jossa kritisoidaan nollatoleranssikampanjaa hoitavaa FPS-vartiointiliikettä. Voima-lehden päätoimittaja on saanut myös kerran tuomion painovapauden tuottamuksellisesta väärinkäytöstä, kun lehti oli oikeuden mukaan perusteettomasti väittänyt vartijoiden käyttäneen liikaa voimaa.

Myös kiistan toinen osapuoli on käyttänyt vahvaa kieltä perustellessaan vartijoiden toimia ja kampanjan oikeutusta.

Koska [FPS-vartiointiliikkeen toimitusjohtaja Petri] Lokka on töhrijojen piirissä pelätty mies, töhrijojen sisä- ja lähipiiri on käynnistänyt tiedotussodan. Laajalla mediakampanjalla Lokkaan on haluttu lyödä ahneen pahoinpitelijän elinikäinen leima.⁷ (Helsingin kaupungin Rakennusviraston sidosryhmälehti Kaupunki tekniikka, joulukuu 2003.)

Vartijoiden julkiseen kuvaan tällaiset speaktaakkelit vaikuttavat todennäköisesti kielteisesti. Kaikkia yksittäistapauksia kuitenkin yhdistää se, että vartijoiden koetaan käyttävän perusteettomasti voimaa.

Onpa voimankäyttö perusteltua tai ei, vartijat käyttävät voimaa runsaasti.

Työterveyslaitoksen tutkijoiden Risto Selinin ja Tuula Leinon (2005, 37) mukaan fyysistä voimaa oli käyttänyt vähintään kerran 55 prosenttia 1010:stä tutkimukseen vastanneesta. Pääosin vartijoiden voimakeinot eivät ole fyysisiä, vaan sanallista käskyttämistä ja kehottamista. 88 prosenttia vartijoista oli käyttänyt edellisen vuoden aikana puhumista voimakeinona vähintään kerran.

Toisaalta vartijat myös joutuvat kokemaan itseensä kohdistuvaa väkivaltaa työssään. Kyselyä edeltävän 12 kuukauden aikana 55 prosenttia vartijoista oli joutunut vähintään kerran kokemaan fyysistä väkivaltaa. Solvauksia ja uhkauksia oli kokenut 85 prosenttia. (emt., 1.)

⁷ Olen itse kirjoittanut yhden artikkeleista, joihin kirjoituksessa viitataan.

Edelleen kauppakeskuksissa, metrossa ja muissa järjestyksen ylläpitämistä vaativissa tehtävissä työskentelevät vartijat joutuvat kokemaan väkivaltaa muita useammin. Jokainen Selinin ja Leinin haastattelema ostoskeskuksen⁸ vartija on kokenut omassa työssään henkistä väkivaltaa ja 95 prosenttia fyysistä väkivaltaa. (emt., 29.)

Ainakin yksi yhteiskunnallinen muutos selittää vartijoiden huonoa imagoa: vartiointiliikkeet ovat käytännössä ottaneet hoitaakseen sellaisia järjestyksenpidollisia tehtäviä, jotka ovat aikaisemmin kuuluneet poliisille (Kerttula 2006, 1; Noponen 2006, 66)⁹. Järjestyksen ylläpitäjät joutuvat työssään puuttumaan kohteidensa fyysiseen koskemattomuuteen ja liikkumisvapauteen.

Vartija näki kuinka hänelle entuudestaan tuttu "laitapuolen kulkija" istui kauppakeskuksen penkillä ja söi eväitään. Vartija meni miehen luo ja pyysi tätä poistumaan. Mies nousi penkiltä ja otti kassinsa ja lähti kohti liukuportaita. – Mutta mies vetikin esiin kassista pitkän metalliputken, nosti sen ylös ja uhkasi sillä vartijaa. Vartija kovensi ääntään ja käski laittaa putken heti pois. Mies ei totellut. Kun mies vilkaisi sivulleen, vartija tarttui putkeen ja väänsi sen väkisin pois miehen käsistä.
(Selin&Leino 2005, 37.)

Yhteiskunnallisen kontrollikoneiston hierarkiassa vartijat ovat alimmalla askelmalla. Kaikki edellä sanottu viittaa siihen, että vartijat joutuvat hoitamaan kaikista rutiininomaisimmat työt, joita poliisi ei halua tai pysty resurssipulansa takia hoitamaan. Tämä on omiaan siirtämään aikaisemmin poliisia kohtaan tunnettua antipatiaa vartijoihin.

3.1 Mitä vartijat kirjoittavat itse itsestään?

Vartijoiden keskustelupalstaa lukiessa ensimmäisenä kouriintuntuvana havaintona on, että vartijoiden nimitykset vartioinnin kohteista ovat erittäin monipuolisia ja rikkaita. Varsin itsestäänselvästi: vartioinnin kohteet ovat kielenkäytön perusteella tärkeässä osassa vartijoiden työtä. Kontrolli.fi-foorummin keskusteluista löytyi noin 80 erilaista termiä

⁸ Tutkimuksen käyttämä terminologia horjuu ostoskeskuksen ja kauppakeskuksen välillä, eikä ole aivan selvää, mitä tekijät kulloinkin tarkoittavat.

⁹ Tämä on ristiriitainen ja kiistanalainen väite vähintään sen suhteen, mikä sen merkitys on. Kerttulan lisäksi esimerkiksi Law commission of Canada 2006 –raportti viittaa samaan ilmiöön. Tämä on keskeinen selvitettävä asia monissa ulkomaisissa vartijatutkimuksissa.

kuvaamaan vartioinnin kohteita.

Kirjoittajat käyttivät runsaasti melko neutraaleja, yleiskielen termejä. Usein viitattiin asiakkaaseen tai henkilöön, jos asiayhteyden kannalta tarkennus ei ollut olennainen. Muita neutraaleja termejä olivat esimerkiksi:

kohdehenkilö
poka
kaveri
vastapuoli
kansalainen
toimenpiteenkohteeksi joutunut¹⁰

Vartijoilla on myös runsaasti vähemmän neutraaleja ilmauksia kohdehenkilöilleen. Yleisesti halventaviksi termeiksi olen laskenut ne, jotka eivät mitenkään luokittele kohteitaan jonkin tietyn ryhmän jäseneksi – ainakaan sillä tavalla, että jonkun ryhmän termejä olisi niin paljon, että voitaisiin puhua saturaatiosta.

Pikemminkin tuntuu siltä, että vartijoiden työ on omiaan herättämään kiihkeitä tunteita. Huonosti, tottelemattomasti ja jopa väkivaltaisesti käyttäytyvät asiakkaat ärsyttävät vartijoita. Siksi kohteista pitää keksiä ilmauksia, jotka mahdollistavat ärsyyntymisen purkamisen. Halventavia termejä olivat esimerkiksi:

puupää
vihainen idiootti
"asiakas"
lois-hippi
karvapää
ripulipuntti
hiuksissa roikkuva hattivatti
"jääkaappipakastimen kokoinen kriminaali"

Lainausmerkeissä oleva "asiakas" on vartijoilta myös kapinointia sitä vastaan, että heidän alalleen valuu termejä, jotka eivät luonnollisesti sinne kuulu. Vartijoiden asiakas on vartioimisliikkeen palkannut taho, ei esimerkiksi poistamisen kohde, vaikka sellaisia

¹⁰ Kaikkien lainausten kirjoitusasut alkuperäisiä, mutta termit on useimmiten muutettu yksikön tai monikon perusmuotoon.

termejä aktiivisesti käytetäänkin. Muuten halventavat termit näyttävät ilmentävän määrittelemätöntä herravihaa ja asennetta, jonka mukaan vartioinnin kohteet ovat vähäilyisiä.

Varsinaisesti luokittelevat termit aineistossa voi jakaa neljään eri kategoriaan: nuoriin, päihtyneisiin, häiriköihin ja näpisteljiöihin. Tämä kertoo jo omalta osaltaan sen, että nämä neljä ryhmää ovat myös keskeisesti vartijoiden toiminnan kohteena. Täytyy kuitenkin pitää mielessä, että aineiston kirjoittajat ovat kaikenlaisia vartijoita, sekä myös portsareita ja joukossa saattaa olla joku poliisikin. Tältä pohjalla ei voi vielä päätellä tyhjentävästi, että kauppakeskusten järjestyksenvalvojien kohderyhmät olisivat samat.

Halventavista termeistä voinee päätellä, että nuoret eivät ole vartijoiden suosiossa. Löysiin vaatteisiin pukeutuminen ja päämäärätön hengaileminen tuntuu ärsyttävän heitä. Samoin vartijoiden termeistä heijastuu nykynuorista ei ole mihinkään -asenne.

nuoriso
 nuorisolauma
 nykyisen sukupolven edustaja
 peruskoulun veltostamat kusipäänulikat
 nuorisoasteen kriminaaliharjoittelija
 Lökäri-Petteri, 12 v.
 lökäröky
 nurkissa lenuavat pikkupojat
 skeittarit

Myös päihtyneistä vartijoilla oli lukuisia neutraaleja ja halventavia ilmauksia. Päihtyneet voi jakaa kahteen ryhmään aineiden perusteella: perinteisiin tuuri- ja tapajuoppoihin sekä huumeiden käyttäjiin.

Päihteiden käyttäjiin vartijoiden puheessa liittyy ruokoton ulkoasu, sammuminen ja huono käyttäytyminen päihtymystilan vuoksi. Päihtyneet edustavat myös vaaraa aivan erilaisella tavalla kuin mikään muu aineistossa esiintyvä ihmisryhmä.

sekakäyttäjä-Örkki
 spurgut
 rupu
 narkki

Arska
 narkkikänniääliö
 känni-ääliöt kusipäät
 omin jaloin seisovat humalaisjoukot
 150 kiloinen kamapäissään riehuva voimannostaja

Näpistelijät ja häiriköt ovat ryhminä varsin selkeitä, mutta verrattuna päihtyneisiin ja nuoriin termejä on vähemmän ja terminologia on paljon köyhempää. Järjestyksen ylläpitäminen ja omaisuuden turvaaminen ovat keskeisellä sijalla monien vartioiden töissä. Siksi ei ole lainkaan yllättävää, että näpistelijät ja häiriköt ovat omana ryhmänään terminologiassa.

Päihtyneiden ja nuorten valikoituminen aineistoon näinkin selkeästi on osoitus siitä, että vartioiden toimenpiteet kohdistuvat ryhmiin, jotka eivät mitenkään itsestäänselvästi kohteiksi kuulu.

Näpistelijöitä ja häiriköitä koskevat termit eivät anna mahdollisuutta tulkita sen laajemmin vartioiden suhteita näihin ryhmiin. Näpistelijöitä koskevat termit ovat melko neutraaleja, kun häiriköihin vartijat suhtautuvat selkeästi negatiivisemmin.

vakionäpistelijä
 näppäri
 varkaita
 hörhelö
 häirikkö
 huvikseen kyselevä urpo
 mielenterveyspotilas

Kohdenimitysten lisäksi vartijoilla on myös termejä, joilla he kuvaavat itseään ja omaa ammattikuntaansa. Nämä termit voi jakaa positiivisiin, neutraaleihin ja negatiivisiin. Luonnollisesti positiivisia termejä on paljon enemmän kuin negatiivisia.

Positiiviset termit kuvastavat ammattilaisuutta, mieheyttä ja kovuutta. Nimenomaan ammattilaisuus on arvostettava asia vartioiden keskuudessa. Laajemmissa asiayhteyksissä ilmenee, että kokemus ja kyky selvitä vaikeista tilanteista kunnialla, jopa tyylikkäästi, on arvostettava ominaisuus. Negatiivisissa termeissä sama ilmenee sillä, että alalle tulevien

kesätyöläisiä, “kesähessuja”, arvostellaan heidän vähäisestä työkokemuksestaan.

Ammattilaisuuteen yhdistyy toimiminen kovassa ympäristössä, jota “kenttämiehen” kaltaiset termit ilmentävät. Ihailemisen arvoinen vartija on ammattimies, joka toimii kovassa ympäristössä, mutta selviää kykyjensä ansiosta.

kenttä mies
ammattimies
ammattilainen
taistelija parisi
kudit
jätäkät
väijykone

Neutraalit termit ovat lähinnä virkamieskieltä: vartija, järjestyksenvalvoja, turvallisuusalan työntekijä. Niistä ei ole tulkittavissa mitään erityistä itseymmärrystä liittyen vartijuuteen yleensä. Samoin negatiiviset termit ovat todella harvinaisia, jopa niin ettei voi puhua kovin vahvasta saturaatiosta.

Kun aineistoa katsoo yksittäisiä termejä laajemmin, kova ympäristö tulee esiin myös lausumissa, joita nimitäin vaarallisuus- ja vaarattomuuspuheeksi¹¹. Osaksi Kontrolli.fi-forumin vartijoiden mentaliteettia kuuluvassa vaarallisuuspuheessa korostetaan sitä, että vartijoiden työ on erityisen vaarallista. Toimenpiteiden kohteet ovat usein aggressiivisia ja tehdäkseen työnsä vartijat joutuvat todella kamppailemaan. Kamppailun ja etulinjan kaltaiset sotaiset termit toistuvat myös tässä puheessa.

Te näette ihmisluonnon karneimmat puolet pahimmillaan joka yö
Vartija näkee työssään päivittäin näppäreiden, juoppojen ja
pikkupoikien lisäksi varkaita, väkivaltarikollisia, narkomaaneja ja
mielenterveyspotilaita. Vartija on tilanteessa lähes aina yksin, kun
"asiakas" kohdataan silmästä silmään

¹¹ Aineisto on luonteeltaan väittelyä, ja keskustelun tapa eroaa tavallisesta haastattelututkimuksesta. Tavallisessa haastattelupuheessa on turvallista olettaa, että yksittäisen haastateltavan lausumat ovat ristiriidattomia vähintään hänelle itselleen. Harva kiistelee itsensä kanssa. Sen sijaan nyt käsiteltävänä oleva aineisto on pikemminkin nettipohjainen ryhmähaastattelu, joten on oletettavaa, että aineistossa on toisilleen vastakkaisia diskursseja. Nettipalstojen tehtävä on juuri mahdollista kiistely ja vastakkaisten näkemysten esittely. Siksi kahden vastakkaisen diskurssin löytyminen ei vielä sinänsä ole tutkimustulos, vaan ennen kaikkea analysoitavan materiaalin ominaisuus.

Vastakohtana vaarallisuuspuheelle on vaarattomuuspuhe, jolla korostetaan sitä, että vartijoiden pitää pystyä selvittämään vaikeat tilanteet puhumalla – ja näin myös usein tapahtuu. Tämän puheen löytyminen on luonnollista Selinin ja Leinin (2005) selvityksen valossa. Vartijan työ ei kuitenkaan ole niin vaarallista, että joka päivä joutuisi käyttämään pamppua tai nyrkkejä.

Kun selittää asian fiksusti ja pitää vastapuoltakin fiksunä ihmisenä, niin yleensä pääsee toivottuun lopputulokseen

Lähes aina kohtaamani tilanteet ovat sujuneet hyvin ja mielestäni vartijan asenne ratkaisee aika paljon tilanteen kulussa.

Vaarallisuus- ja vaarattomuuspuheen ohella mentaliteettipuheeseen liittyy myös kolmas aspekti siitä, miten vartijat suhtautuvat itseensä kohdistuviin vaatimuksiin. Vastaus on yksiselitteinen: ärsyyntymällä. Aineistosta löytyy runsaasti lausumia, joiden sisältönä on vastustaa ja vähätellä kohdehenkilöiden oikeutettujakin vaatimuksia.

Lainsäädännön mukaan vartijan pitäisi esittää kuvalla ja nimellä varustettu vartijakortti kaikille kohdehenkilöille heidän niin pyytäessään. Vartijat kuitenkin kokevat tämän epäoikeudenmukaiseksi ja jopa puhtaaksi kiusanteoksi heitä itseään kohtaan. Aineistossa esiintyy monta kertaa ajatus siitä, että nimen kertominen toimenpiteen kohteelle saattaa aiheuttaa vartijoille koston uhan. Lisäksi perusteluna kortin esittämättä jättämiselle kerrotaan se, että nimen selviämisestä saattaa seurata vartijalle oikeudellisia seuraamuksia myöhemmin.

Tosiasiassa valtaosa tivaajista vain luulee osaavansa heittäytyä silläkeinoin hankalaksi

Mitään nimiä tai kortteja on turha pyytää jos vähänkin siltä tuntuu että tästä saattaa ns. perästä kuulua

Kun ei se Wikipedia opeta, että vartijan/jv:n käskyä on toteltava, jollei tottele, käsky täytäntöönpannaan pakolla

Itseen kohdistuvien vaatimusten vastustamisessa on varmasti osaltaan kyse myös siitä, että vartijat kokevat tällaisissa tilanteissa auktoriteettinsa uhatuksi. Vartijakorttia kyselevä henkilö ei ole enää yksipuolisesti toimenpiteen kohde, vaan hänestä tulee aktiivinen toimija. Kortin esittämisen tarkoituksena on todistaa, että vartija todella on vartija.

Vartijakortin pyytäminen kuitenkin asettaa vartijuuden lähtökohtaisesti kyseenalaiseksi: se on kuin työjärjestyspuheenvuoro kokouksen puheenjohtajan moittimiseksi.

Viimeisenä osana mentaliteettipuhetta ovat lausumat siitä, mistä vartijat omaksuvat motiivinsa erilaisille toimenpiteille. Normien lähteet -puhe jakautuu kahteen osaan. Vartijat haluavat – melko itsestäänselvästi – suojella toimeksiantajansa omaisuutta ja etuja. Siihen tehtävään heidät toki on palkattukin, joten tällaisen ajatuksen löytäminen aineistosta ei ole lainkaan yllättävää.

Se vaan, et toimeksiantaja ei välttisi tykkäis kaikissa paikoissa, mut sehän avautuu sit taas pomolle..

Eli jos joku skeittaa esimerkiksi kauppakeskuksen portaikossa ulko-ovien luona, on asiaan pakko puuttua jo materiaaliavahinkojen ja vaaran aiheuttamisen takia

Samoin mahdolliset meluhaitat, se kolina kun kulkeutuu talon rakenteissa yllättävän kauas ja saattaa haitata maksavia asiakkaita.

Toinen osa Normien lähteet –puhetta on sitten epämääräisempi. Aineistossa esiintyy muutamia kertoja ajatus siitä, että olisi olemassa selkeät, määriteltävissä olevat normit, jotka ovat tiedossa, mutta joita rikotaan tietoisesti.

Kyllä mun käsityksen mukaan suurin osa tietää missä sitä alkoholia saa nauttia ja missä ei

Ehkä voitaisiin puhua normaaleista käytöstavoista?

Tämä on tutkimukseni kannalta mielenkiintoista. Ajatus “normaaleista käytöstavoista” on juuri sellaista keskiluokkaiseen taustaan liittyvää ajattelua, jota epäilen yhdeksi vartijoiden toimintaa ohjaavaksi motiiviksi. Aineisto on kuitenkin vähäistä ja saturoitumatonta, joten tämän perusteella asiasta ei voi vielä sanoa mitään.

Mentaliteettipuheen jälkeen toinen tärkeä puhetapa on lainsäädäntöpuhe. Koska olen valikoinut aineistoon nimenomaan lakiin liittyviä keskusteluita, tämän löytymisestä sinänsä ei voi päätellä mitään. Mielenkiintoista on kuitenkin se, että lainsäädäntöpuhe jakautuu laillisuuspuheeseen ja laittomuuspuheeseen.

Aineistossa äänessä olevat vartijat ovat erittäin kiinnostuneita lainsäädännöstä. Keskusteluissa pohditaan hyvinkin tarkkaan, jopa valtioneuvoston lainvalmisteluasiakirjojen tasolla, mitä lainsäätäjät on tarkoittanut joillakin vartijoiden toimivaltuuksiin liittyvillä pykälillä. Suhtautuminen lainsäädäntöön on kunnioittava ja kuuliainen. Vartijat ovat halukkaita noudattamaan lakia, vaikka se sotisi heidän omia näkemyksiään ja vakaumuksiaan vastaan.

Jos joku räyhää metrossa ja tupakoi asemalla, mitä vartija voi lain mukaan tehdä asialle=pyytää lopettamaan. Ei muuta.

Itseäni ainakin vituttaa kertoa pokalle oma nimi, mutta laki sanoo näin ja silloin niin toimitaan.

Vartijoiden ammattikunta on siinä mielessä erikoislaatuinen, että heidän palkkansa maksaa yksityinen taho, mutta ainakin periaatteessa toimintaa ohjaa julkinen valta. Harvassa muussa ammatissa on määritelty toimenkuvaa ja oikeuksia lainsäädännössä yhtä tarkasti, kuin mitä vartijoilla on.

Kanadassa vastaava ilmiö on huomattu valtiollisellakin tasolla. Paikallisen yleisten töiden ministeriön työryhmän laatimassa muistiossa huomautetaan, että yleisen järjestyksen ylläpitämiseen liittyvät hallinto- ja valvontamekanismit on rakennettu järjestelmään, jossa yksityinen ja julkinen on mahdollista erottaa toisistaan. Tämä ei kuitenkaan enää ole käytännön todellisuutta katutasolla. (Law commission of Canada, xvi.)

Tästä syntyy aineistoon puhetapa, jota nimitän laittomuuspuheeksi. Lainsäädännöstä tietoiset vartijat puhuvat moneen otteeseen siitä, että tehdäkseen työnsä heidän on rikottava lakia. Tämä osa aineistosta on melko hyvin saturoitunutta.

kyllä se on niin että vartijalla teetetään kauppakeskuksissa töitä joihin vartijalla ei ole laillisia oikeuksia.

Tämä on kyllä todella pirullinen epäselvyys, koska periaatteessa tuota lain kirjainta joutuu rikkomaan käytännössä päivittäin, jos meinaa saada työnsä tehtyä (tai työn, jota sinun odotetaan tekevän niin asiakkaan kuin työnantajan taholta

Silti vartijoita käytetään jatkuvasti mm. näissä tehtävissä, YJT-

tehtäviin¹², vaikka naapurin kissakin tietää että se on vaan niin väärin

Toiminta perustuu sekä siihen ettei suuri yleisö ole perillä vartijan toimivaltuuksista ja tietenkin siihen että vartija tekee mitä käsketään, tai otetaan uusi mies/nainen tilalle.

Vartijat joutuvat ristiriitaiseen tilanteeseen, koska he ovat vastuussa omasta toiminnastaan oikeudellisesti poliisille tai tuomioistuimille, mutta myös henkilökohtaisesti työnantajalleen ja työnantajan asiakkaalle. Jos vartijaa käsketään toimimaan lainvastaisesti, hän on lähtökohtaisesti tilanteessa, jossa ei voi toimia kuin itselle huonolla tavalla. “Vartija tekee mitä käsketään, tai otetaan uusi mies/nainen tilalle.”

Edelleen aineiston perusteella voi olettaa, että vartijat valitsevat ristiriitatilanteessa mieluummin lain rikkomisen kuin uhmaavat työnantajaansa. Todennäköisesti se onkin rationaalinen ratkaisu tilanteessa, jossa rangaistukset ovat olemattomia ja riski kiinni jäämiseen hyvin pieni.

Poliisihan ei puutu yleisiltä alueilta poistamiseen käytännössä ollenkaan, helpottaahan se vain heidän työtään. Olen myös itse poistanut henkilöitä yleisiltä paikoilta useita kertoja ilman jälkimaininkeja.

Tässä vaiheessa pitää kuitenkin muistaa edelleen aineiston rajoitukset. Puhujat ovat valikoituneita, ja nettikeskustelussa liioitellaan sekä vedetään mutkia suoraksi. Ilmiön yleisyydestä ei voi tehdä vielä tämän perusteella päätelmiä. Kuitenkin tämän puhutavan löytyinen vahvistaa perusolettamuksia, joiden pohjalla olen lähtenyt tätä työtä alun perin tekemään.

Viimeinen kontrolli.fi-aineiston ylätasen puhetavoista on sukupuolittunut puhe. Se jakautuu miehen paikka-, naisen paikka- ja tasa-arvopuheeseen. Vartiointiala on hyvin miesvaltaista (Selin&Leino 2005, 32-34), ja siinä mielessä ei ole yllättävää, että puhe on sukupuolittunutta.

Naisen paikka- ja miehen paikka -puheet edustavat konservatiivista näkemystä

¹² YJT-tehtävillä tarkoitetaan yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämistä, johon vartijoilla ei ole perustuslain mukaan oikeutta.

sukupuolirooleista. Niiden mukaan miehillä ja naisilla on tietyt paikkansa tässä yhteiskunnassa, ja niitä paikkoja ei voi muuttaa.

En ole sovinnisti, mutta uskoisin ettei naisen paikka ole "vääntökohteissa".

En halua masentaa enkä aliarvioida ketään turva-alalla työskentelevää naista mutta totuushan on että naiset eivät pärjää tilanteissa missä tarvitaan raakaa voimaa ja luolamiehen asennetta

Naiset on naisia ja miehet miehiä. Transut on erikseen.

Joidenkin vartijoiden (lue: miesvartijoiden) näkemyksen mukaan vartijuus on työ, jossa vaaditaan niin paljon voimaa ja henkistä kestävyyttä, että naiset eivät työhön pysty. Implisiittisesti tähän näkemykseen sisältyy myös ajatus, että jokainen miesvartija pystyy tekemään joitain asioita, mihin yksikään naisvartija ei pysty. Yleensä tämä näkemys kiteytyy ajatukseen, jonka mukaan pahimmat painimistilanteet ovat sellaisia, ettei naisten voimat riitä niistä selviämiseen. Miesten tehtävä on myös suojella naisia.

Sekakäyttäjä-Örkki tunnetaan Helsingin keskustassa väkivaltaiseksi ja epäsosiaaliseksi henkilöksi, pelkästään hänen ilmaantumisensa tuulikaappiin saa aikaan naisvaltaisessa kaupan henkilökunnassa valtavan ahdistus- ja pelkoreaktion

Miehen paikka -puheen sisältö ei stereotyyppioista poiketen korostakaan miehen asemaa perheen päänä tai vahvempana astiana. Kontrolli.fi-aineistoon liittyvän ulkonäkökeskustelun yhdeksi teemaksi nousi pitkät hiukset, ja keskustelussa esiintyi runsaasti näkemyksiä, joiden mukaan todellisella miehellä ei ole pitkiä hiuksia.

Henkilökohtaisesti en halua kenenkään tarttuvan tukkaani, saati sitten että minut kuristettaisiin omaan hippitukkaani.

Itse vaadin omalta väeltä lyhyitä ja siistejä hiuksia, naiset pitävät hiuksensa kiinni siististi

niin hyvin toimiva työyhteisö yleensä saa ajan kanssa tukan pituuden ja värin sopivaksi tai sitten kaverin pihalle.

Jälleen olisi virheellistä yleistää näitä tuloksia koskemaan kaikkia vartijoita. Vartijoiden joukossa toki on niitä, joiden käsitys sukupuolirooleista on konservatiivinen. Kuitenkaan edes Kontrolli.fi-aineiston sisällä näkemykset eivät ole ristiriidattomia. Aineistosta löytyy

myös vahva tasa-arvopuhe, jossa korostetaan yksilöllisiä ominaisuuksia biologisesti määräytyneiden ominaisuuksien sijaan. Tasa-arvopuheessa kyseenalaistetaan myös se, että joku tietty ulkonäkö olisi automaattisesti epäsiisti.

en kyllä näe miksei ammattitaitoinen nainen voisi pärjätä meidän rumien miesten keskellä.

Ei sillä ollut mitään ammattillista väliä onko nainen vai mies!
Henkilökohtaiset ominaisuudet ratkaisee enemmän!!!

Hiusten pituuteen toljottaminen on pelkkä ahdasmielisyyttä

Ylätaso	Diskurssitaso	Sisältö tiivistetysti
Ammattitermit	Kohdeterminit	Kohteina teinit, alkoholistit, näpistelijät, häiriköt - negatiivisia nimityksiä paljon
	Itseä kuvaavat termit	Vartijat ovat ammattimaisia, kokeneita ja toimivat kovassa ympäristössä
Mentaliteettipuhe	Vaarallisuuspuhe	Vartijan työ on vaarallista, koska jatkuvasti voi joutua tilanteisiin, joissa on olemassa väkivallan uhka tai väkivaltaa.
	Vaarattomuuspuhe	Vartijan pitää selvitä puhumalla vaikeista tilanteista, ja usein näin myös käy.
	Itseen kohdistuvat vaatimukset	Vartijoita ärsyttää se, että heidän auktoriteettiaan kyseenalaistetaan tai kohteet esittävät heille vaatimuksia.
	Normien lähteet -puhe	Toimeksiantajien omaisuuden suojele sekä toivomukset ja joku määrittelemätön oikeustaju ohjaavat vartijoiden toimintaa
Lainsäädäntöpuhe	Laittomuuspuhe	Nykyinen lainsäädäntö on sellainen, ettei vartija pysty selviämään työstään rikkomatta sitä.
	Laillisuuspuhe	Vartijat ovat erittäin kiinnostuneita omiin oikeuksiinsa ja kohteiden oikeuksiinsa liittyvästä lainsäädännöstä ja yleisesti lakien noudattamisesta
Sukupuolittunut puhe	Naisen paikka -puhe	Vartijan (miesvartijan) työ on suojella naisia ja naiset eivät fyysisen/henkisen heikkouden takia pysty toimimaan kaikissa samoissa tehtävissä.
	Miehen paikka -puhe	Miehellä pitää olla lyhyet hiukset.
	Tasa-arvopuhe	Naiset ovat aivan yhtä hyviä kuin miehetkin, eikä tukan pituudella ole mitään tekemistä ammattitaidon kanssa.

Taulukko 2: Kontrollifoorumin diskurssit tiivistetysti

3.2 Mitä kauppakeskuksen lattiatasolla tapahtuu?

Tutkimuksen alkuvaiheessa ajatukseni oli etsiä haastateltavaksi kauppakeskuksesta poistettavia ryhmiä. Näiden haastatteluiden perusteella ajattelin selvittäväni, miten vartioinnin kohteet näkevät järjestyksenvälvojen toiminnan. Haastateltaviksi ryhmiksi kaavailin alkoholisteja, työttömiä, poliittisia toimijoita, romaneita ja ulkomaalaisia. Nopeasti kävi selväksi, että tämä lähestymistapa ei toimisi.

Jotta haastatteluaineistoilla olisi mitään relevanssia, haastateltavien määrän pitäisi olla kohtuullisen suuri. Lisäksi kun kyseessä on tapaustutkimus yhdestä kauppakeskuksesta, asiasta tietävien haastateltavien löytäminen olisi ongelmallista. Päädyinkin hylkäämään haastattelut tutkimusmenetelmänä, ja sen sijaan ryhdyin tekemään havainnointia kauppakeskus Puistossa.

Uskon, että havainnointi antaa totuudenmukaisempaa ja tarkempaa tietoa kuin erilaisten poissuljettavien ryhmien etsiminen. Samaten, se antaa myös sellaista tietoa, mitä en ole aikaisemman tutkimuksen valossa edes osannut ajatella. Tarkkailemalla kauppakeskuksen käyttöä voi samaan aikaan havainnoida ketkä kauppakeskusta käyttävät ja ketkä sieltä puuttuvat. Todennäköisesti havainnoiteihin osuisi myös joitain poistamistilanteita, jotka valaisisivat mitä lattiatasolla tapahtuu todella.

Aikaisemmin Turo-Kimmo Lehtonen ja Pasi Mäenpää (1997) ovat tutkineet Itäkeskuksessa, kuinka kauppakeskusta käytetään. Ryhmähaastatteluiden ja havainnoinnin perusteella he päättelivät, että nuoret tulevat kauppakeskukseen oleilemaan, työttömät tulevat viettämään aikaansa ihmisten ilmoilla ja äidit koska kauppakeskuksessa on helppo liikkua lastenrattaiden kanssa. Nuoret tulevat koulun jälkeen, äidit ja isät töiden jälkeen, työttömät tai eläkeläiset päivän ruuhkattomimpina kohtina. (emt., 28, 31-36). Käynti kauppakeskuksessa merkitsee muutakin kuin ostamista. Sinne tullaan katselemaan ja oleilemaan, flaneeraamaan (emt., 28-30).

Lehtonen ja Mäenpää luonnehtivat valvontaa tehokkaaksi, mutta sanovat, että kävijöiden valikoitumisen tärkein peruste on tilan puolijulksuus itsessään. ”Se pitää juopot ja muut

mahdollisesti häiriötä aiheuttavat ihmiset poissa”. Nuoret eivät kiinnitä juurikaan huomiota alueen vartiointiin. Heidän mielestään kauppakeskuksessa saa tehdä mitä huvittaa. Vartijat pitävät nuoria kuitenkin nuorten itsensä mielestä silmällä. (Emt., 67.) Lehtosen ja Mäenpään mukaan alkoholistit ovat ainoa varsinaisesti kauppakeskuksesta poissuljettava ryhmä.

Kauppakeskus Puistossa tekemäni havainnoinnin perusteella eri käyttäjäryhmien kontrolli näyttäisi seuraavalta: Alkoholistit/päihtyneet¹³ ovat eniten kontrolloituja ja heidät myös poistetaan herkimmin, mutta ei täydellisesti. Teinit joutuvat osittain kontrollin kohteeksi, mutta paljon lievemmin kuin mitä olen olettanut. Työttömillä, eläkeläisillä, ulkomaalaisilla, maahanmuuttajilla, romaneilla ja äideillä lastensa kanssa ei ollut ainakaan havainnointijakson aikana mitään yhteyksiä järjestyksenvalvojiin, vaikka heitä selvästi kauppakeskuksessa liikkukin.

Alkoholistien kontrolli on kauppakeskuksessa selkeintä. Ote¹⁴ tutkimuspäiväkirjasta:

Kello 13.00: Joukko laitapuolen kulkijoita pyörii kauppakeskuksen oven ulkopuolella. Joukossa on 5-7 miestä, ja kaikkien ulkomuoto on huomiota herättävä. He juovat viinaa muovipussissa olevasta pullosta ja häilyvät ympäriinsä. -- Kello 13.30: Samat laitapuolen kulkijat istuvat ravintolan pöydässä kauppakeskuksen käytävällä. Järjestyksenvalvojat tulevat paikalle, ja pyytävät heitä poistumaan kauppakeskuksesta. Voimankäyttöä ei tarvita, pelkkä pyyntö riittää. (13.1.2007)

Esimerkissä käy ilmi se, mitä Foucault tarkoittaa kurin sisäistämisellä: viinaa ei edes yritetä juoda ovien sisäpuolella. Miehet todennäköisesti olivat tietoisia, että alkoholin käyttöä ei sallita kauppakeskuksessa. Jos he eivät olisi olleet tietoisia, he tuskin olisivat oleskelleet ulkona pakkasessa ja lumisateessa. Sen sijaan yritys istua pöydässä on vaikeampi tulkita: olettivatko he, ettei rauhalliseen istuskeluun puututa vai oliko tarkoitus vain viettää vartti pöydässä ja lämpimässä ennen kuin heidät tullaan taas ajamaan ulos?

¹³ Ongelmana kaikissa tähän työhön liittyvissä luokitteluisissa on se, miten tunnistaa eri luokat. Varmasti esimerkiksi väkivaltarikolliset olisivat erityisen tarkkailun alaisena kauppakeskuksissa, jos heidät pystyisi ulkonäön perusteella jotenkin erottamaan tavallisista asiakkaista. Päihtyneistä ei tiedä, mitä aineita he käyttävät.

¹⁴ Otteet on kirjoitettu selkokielisiksi omista lyhyistä muistiinpanoistani.

Teinien kohdalla kontrolli on jo hienovaraisempaa. Kaksi otetta tutkimuspäiväkirjasta:

Kello 17.50: Kaksi teiniä istuu portailla yhden sisäänkäynnin lähellä, vähän suojassa liikenteeltä. Järjestyksenvalvojat kävelevät takaa teinien luokse portaille, eivät sano mitään, mutta jäävät seisomaan teinien taakse. Sanaton viesti on kuitenkin selvä – portailla ei saa istua. Teinit nousevat ylös ja jatkavat matkaa. Ei kommunikaatiota edelleenkään, paitsi ruumiillista. Kuluu viisi minuuttia, ja teinit palaavat takaisin istumaan samaan paikkaan (ehkä jotkut toiset teinit, en ole varma). Kuluu puoli tuntia ja kello on 18.30. Ketään ei näytä kiinnostavan ja teinit saavat istua rauhassa. (12.1.2007)

Kello 19.50: Toinen kerros, kävelysilta. Kaksi järjestyksenvalvojaa seisoskelee kävelysillalla ja tarkkailee ympäristöään. Noin 20 metrin päässä on noin 15 hengen suuruinen joukko teinejä, jotka istuskelevat penkillä ja seisovat sen ympäristössä. Järjestyksenvalvojien on pakko huomata teinit, koska ääntäkin joukosta lähtee jonkin verran. Järjestyksenvalvojat eivät kuitenkaan noteeraa teinejä mitenkään. (12.1.2007)

Tulee tietenkin mieleen, että jos portailla olisi istunut alkoholisteja, olisiko heidät poistettu kauppakeskuksesta kokonaan? Ensimmäisessä tilanteessa teinejä pyydettiin ainoastaan jatkamaan matkaa. Jälkimmäinen havainnoista on vielä mielenkiintoisempi, ja se mielestäni osoittaa sen, ettei teinejä ainakaan järjestelmällisesti poisteta kauppakeskus Puistosta.

Tätä havaintoa tukee myös teinien suosimilta Demin ja Nolla.netin keskustelufoorumeilta keräämäni aineisto. Pyysin foorumin jäseniä kirjoittamaan kokemuksistaan ja ongelmistaan kauppakeskusten järjestyksenvalvojien kanssa. Teinien mukaan heitä ei joko häiritä lainkaan tai heitä ei häiritä, jos he eivät itse aiheuta häiriötä.

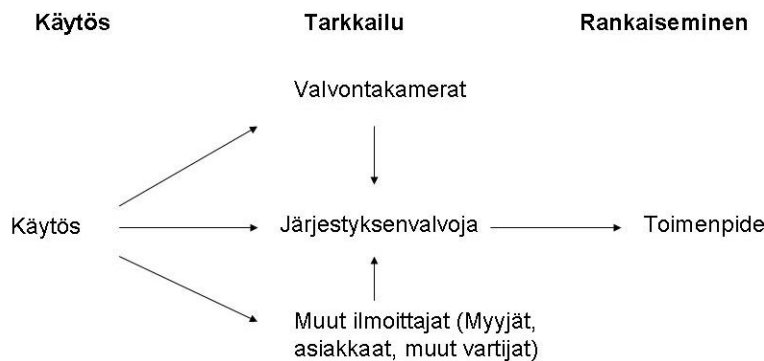
Minua ei siis ole koskaan "ajettu pois"
jos käyttäytyy niin saa olla
Vartijat tuskin tulevat häiritsemään ketään millään lailla ellei itse
aiheuta ikävyyksiä
ei ne tuu häiritsemään muita kuin amiksia.

Vastaajat kyllä kertovat, että heitä saatetaan tarkkailla aktiivisemmin, etenkin jos

pukeutuminen on jollain tavoin huomiota herättävää. Tyttöjen suosimalla Demin foorumilla oli selkeämmin havaittavissa, että vartijoiden kanssa ei ole mitään kanssakäymistä. Sen sijaan poikien suosimalla Nolla.netin foorumilla tarkkailupuhetta oli enemmän.

Kokemukset ulkonäön vaikutuksesta tarkkailuun ovat mielenkiintoisia, koska ne myös näyttävät tukevan kauppakeskus Puistossa tekemiäni havaintoja. Itse havainnoinnissa on sama perusongelma kuin järjestyksenvalvojen työssä: kun haluaa tarkkailla mahdollisten häiriökäyttäytyjien kohtelua, miten heidät tunnistaa? Epämääräinen ulkonäkö ja ryhmissä liikkuminen olivat vahvimpia oletuksiani, mutta ne perustuvat vain arkijärkeen.

Samalla tavalla järjestyksenvalvojat joutuvat käyttämään työssään henkilökohtaisessa elämässä keräämäänsä tietoa ja kokemusta sosiaalisesta järjestyksestä. Heillä on kuitenkin muitakin lähteitä normeilleen. Havaintojeni perusteella kauppakeskuksen järjestyksenvalvojen kontrolli näyttäisi toimivan seuraavaan kaavioon mukaisesti:

Piirros 1: Mistä eri lähteistä kauppakeskuksen järjestyksenvalvojat saavat työtehtäviään tai tietoja mahdollisista ongelmakäyttäytyjistä.

Mikään käytös ei sinänsä ole ongelmallista ennen kuin joku määrittelee sen ongelmaksi. Foucaultilaisessa hengessä järjestyksenvalvojat ovat niitä tahoja, jotka ensisijaisesti määrittelevät ja päättävät, minkälainen käytös kauppakeskuksessa ei ole hyväksyttävää. Tämän lisäksi näyttäisi kuitenkin siltä, että myös kauppakeskuksen liikkeiden työntekijät, asiakkaat ja muut vartijat osallistuvat tarkkailuun ja ongelmien määrittämiseen.

Havaintojeni perusteella keskeinen osa järjestyksenvalvojien työtä on kulkea kauppakeskuksen käytävillä ja tarkkailla ympäristöä mahdollisen poikkeavan käytöksen varalta. Kauppakeskus Puistossa suurin osa järjestyksenvalvojista työskentelee yhdellä sisäänkäynnillä, joka on lähinnä joukkoliikennevälineitä. Kauppakeskuksen ulkopuolella on pieni oleskelualue, jossa etenkin kauniilla säällä laitapuolen kulkijat viettävät aikaansa istuskellen penkeillä. Näyttäisi siltä, että järjestyksenvalvojien työ keskittyy tietyille sisäänkäynneille. Kauppakeskuksen sisäosien ydinalueet ovat sellaisia, joissa järjestyksenvalvoja näkee harvoin.

Toki kauppakeskus Puistossa on myös valvontakameroita. Niiden tarkkailu on keskitetty valvomoon, jossa työskentelee yleensä yksi järjestyksenvalvojista. Tämä myös ilmoittaa radiolla kauppakeskuksessa oleville järjestyksenvalvojille havaitsemistaan ongelmista. Koska muut ovat tutkineet kameravalvontaa perusteellisemmin, en pohdi asiaa tässä sen enempää.

Järjestyksenvalvojien oman tarkkailun lisäksi myös kauppakeskuksen liikkeiden myyjät, asiakkaat ja muut vartijat osallistuvat tarkkailuun. Liikkeistä soitetaan valvomoon ja kerrotaan mahdollisista ongelmatilanteista. Myös järjestyksenvalvojiin saatetaan ottaa suoraan yhteyttä ongelmatilanteissa. Kun valvomoon on soitettu jostain tapauksesta, valvomosta otetaan yhteys radiopuhelimella kauppakeskuksessa päivystävään järjestyksenvalvojaan. Tämä menee paikanpäälle tarkistamaan tilanteen, ottaa mahdollisesti yhteyden valvomoon ja päättää sen jälkeen tarvittavista jatkotoimista.

Hajautettuna valvontana myyjien, asiakkaiden ja muiden vartijoiden valvonta on todennäköisesti huomattavasti tehokkaampaa kuin vartijoiden oma toiminta. Kun valvottava alue on käytännössä useita hehtaareja, suurimmillaan viiden hengen järjestyksenvalvojajoukko ei pysty hallitsemaan tilaa foucaultlaisessa panopticon-hengessä.

Kontrolli kauppakeskuksessa on epätäydellistä. Ne alueet, joille yhdenkään tarkkailijan katse ei ulotu, ovat mahdollisia paikkoja normien rikkomiselle. Ote tutkimuspäiväkirjasta:

Kello 17.00: Ryhdyn seuraamaan siivottomalta näyttävää naista,

joka polttaa tupakkaa kauppakeskuksen ulkopuolella. Hän menee ovesta sisään ja toiseen kerrokseen porrassyvennykseen, ja jää siihen polttamaan tupakkaa. Kymmenen minuuttia myöhemmin hän menee kolmeen eri liikkeeseen ja hakee sieltä esitteitä. Nainen kävelee vähitellen kohti kauppakeskuksen sisäosia ja tutkii matkallaan kaikki roskikset. Seuraavaksi nainen menee kahvilaan, istuu neljän ulkomaalaisen pöytään ja ryhtyy polttamaan tupakkaa. Tupakointi ei ole sallittua kahvilassa. Nainen istuu pöydässä noin kymmenen minuuttia ja jatkaa sitten matkaa. Hän kuljeskelee vielä hetken aikaa kauppakeskuksessa, kunnes menee ulos toisesta ovesta kuin mistä on tullut sisään. Missään vaiheessa vartijat tai järjestyksenvalvojat eivät puutu hänen toimintaansa. (12.1.2007)

Jos kukaan ei ärsyynny, tarkkailu ei toimi ja sitä kautta rankaisemisella ja tilaan liittyvällä kurilla ei ole merkitystä. Toki kuri on sisäistettyä siten, että useimmat tietävät miten saa toimia ja miten ei. Mutta henkilöt, jotka eivät tiedä tai eivät ennen kaikkea välitä, voivat halutessaan käyttäytyä normien vastaisesti.

Pasi Mäenpää kirjoittaa väitöskirjassaan, että “Forum on vankila nurinpäin: poikkeava käyttäytyminen eristetään ulkopuolelle” (Mäenpää 2005, 128). Kauppakeskus Puistossa tekemäni havainnointi osittain tukee ja osittain kumoaa tämän väitteen. Poikkeava käytös kyllä eristetään ulkopuolelle, mutta eristäminen ei ole täydellistä. Tilan suuruudesta, järjestyksenvalvojen vähäisyydestä ja muista syistä valvonta on epätäydellistä, epätäsmällistä ja epätarkkaa. Kuten Gordon (1991, 4) on huomauttanut, foucaultilainen näkemys ei jätä tilaa subjektille. Käytännössä kritiikki tarkoittaa, että vaikka joku asia on kielletty, sitä silti tehdään; valvonta ei normaalista valvonnan kohdetta täydellisesti.

Hyvä esimerkki tästä on Puistossa usein oleilevien alkoholistien käytös.

18.40. Siistin näköinen mies nukkuu penkillä. Ohi kulkevat teinit ottavat kuvia ja nauravat. Ihmiset vilkuilevat penkillä makaavaa. Vartin kuluttua järjestyksenvalvoja tulee paikalle ja ilmoittaa valvomoon, että “täällä on Sisilian Mafioso”. Toinen järjestyksenvalvoja tulee avuksi, ja mies viedään valvomoon ja sitä kautta putkaan. Järjestyksenvalvojat kertovat “Mafioson” olevan vakioasiakas [alkoholisti].
(12.1.2007)

Vakioasiakkaat tietävät varmasti, mikä on sallittua ja mikä ei, mutta he eivät välitä siitä.

Jos järjestyksenvalvoja ei olisi sattunut kävelemään ohitse, Mafioso olisi saattanut nukkua pitkäänkin samassa paikassa.

Alkoholin juomisessa ilmenee kauppakeskus Puistossa myös toinen mielenkiintoinen puolijulkiseen tilaan liittyvä seikka. Kauppakeskuksen ravintoloissa on anniskelu-oikeudet, ja yksi ravintoloista sijaitsee käytävällä hyvin lähellä sitä paikkaa, jossa Mafioso nukkui. Kauppakeskuksissa alkoholin nauttiminen on kiellettyä, mutta jos sitä tekee käytävällä sijaitsevassa anniskelupaikassa, joka on erotettu penkeistä köydellä, niin se on taas sallittua. Alkoholin juominen itsessään ei siis ole kauppakeskuksen näkökulmasta ongelma, vaan ainoastaan se, jos sitä tehdään ilman kauppakeskuksen lupaa. Maksua vastaan alkoholia saa juoda, maksua vastaan julkinen tila muuttuu sallivammaksi.

Havainnointiin kaupunkitilan kontrollin tutkimisen välineenä liittyy yksi metodiongelma: havainnoimalla ei pysty havaitsemaan sellaista, mikä suljetaan voimakkaasti kauppakeskuksen ulkopuolelle. Esimerkiksi mielenosoituksia ei kauppakeskus Puistossa ollut havainnointijakson aikana lainkaan. On vaikea sanoa, johtuuko tämä siitä, ettei niitä sallita vai ettei niitä todellisuudessa haluttu edes järjestää.

Toimitusjohtajalta saadun tiedon mukaan kauppakeskus Puistossa sallitaan poliittiset tilaisuudet, mutta niihin tarvitaan lupa. Monessa muussa kauppakeskuksessa on samanlainen suhtautuminen. Osa kauppakeskuksista kieltää poliittisen toiminnan kokonaan. Helsingin Sanomien (12.2.2007) tekemän selvityksen mukaan kauppakeskus Jumbo ja Kamppi Helsingissä eivät salli lainkaan poliittisia tai uskonnollisia tilaisuuksia omissa tiloissaan.¹⁵

Yhteenveto empiirisestä aineistosta ja välihypoteesit matkalla haastatteluihin

Kauppakeskus Puisto näyttäisi olevan sallivampi paikka kuin mitä olen kuvitellut. Teinejä

¹⁵ Mielenkiintoinen kysymys olisi selvittää, onko kauppakeskuksella laillista oikeutta kieltää poliittisen tai uskonnollisen tilaisuuden järjestäminen. Kieltää voi aina, mutta jos tilaisuus ei häiritse yleistä järjestystä tai turvallisuutta, järjestäjät eivät ole humalassa tai käyttäydy uhkaavasti, järjestyksenvalvojilla ei ole lain mukaista oikeutta poistaa ketään kauppakeskuksesta. Kiellon noudattaminen olisi tämän tulkinnan mukaan vapaaehtoista.

ei heitetä pihalle. Työttömiä, maahanmuuttajia, romaneita tai eläkeläisiä ei ainakaan lyhyen havainnointijakson aikana kohdeltu mitenkään muista käyttäjistä poikkeavasti.

Yhtenä päämääränä keskustelupalstojen analyysillä ja havainnoinnilla Puistossa oli muodostaa hypoteeseja myöhemmin tehtäviä vartijahaastatteluita varten. Seuraavat viisi kohtaa ovat samalla yhteenveto tärkeimmistä tuloksista ja pohjia jatkokysymyksille, joita esitän haastatteluissani vartijoille.

Laillisuuspuhe ja laittomuuspuhe. Vartijoiden oikeudet tulevat julkiselta vallalta, mutta velvollisuudet yksityiseltä taholta. Vartijat ovat erittäin kiinnostuneita omaan alaan liittyvästä lainsäädännöstä ja pyrkivät myös noudattamaan lakia. Kontrolli.fi:n aineistossa kävi selkeästi ilmi, että jotkut vartijat kokevat, etteivät he voi tehdä työtään rikkomatta lakia. Vartijahaastatteluissa pitäisikin pyrkiä selvittämään, ovatko nämä kaksi puhetapaa löydettävissä myös haastatteluista. Tuntevatko vartijat olevansa välikädessä lainsäädännön ja työnantajien vaatimusten keskellä?

Normien lähteet. Vartijoiden toimintaa ohjaavat toimeksiantajan toivomukset ja sen omaisuuden suojeleminen, sekä joku määrittelemätön oikeustaju. Vartijat saavat tehtäviä oman havainnoinnin ja kameravalvonnan kautta. Tärkeässä roolissa ovat myös liikkeiden myyjät, muut vartijat ja asiakkaat. Haastatteluissa pitäisi selvittää, mitkä seikat ohjaavat vartijoiden toimintaa. Mistä vartijoille syntyy käsitys siitä, mikä on hyväksyttävää tai paheksuttavaa käytöstä? Lisäksi pitäisi selvittää, onko jotain muitakin normien lähteitä kuin ne, jotka on tähän mennessä mainittu.

Suhde käyttäjäryhmiin. Kontrolli.fi:n aineistossa erottui omiksi ryhmikseen alkoholistit, teinit ja näpistelijät. Näyttäisi siltä, että näitä ryhmiä kontrolloidaan tarkemmin kuin muita ryhmiä. Pitäisi kuitenkin selvittää, miten vartijat suhtautuvat eri käyttäjäryhmiin. Suljetaanko alkoholistit ja teinit ulos kauppakeskuksesta? Onko jotain muita ryhmiä, jotka suljettaisiin pois? Mitkä ovat ne perusteet, joilla ryhmiä suljetaan ulos?

Pelimetafora. Kauppakeskusten vartijoilla on vakioasiakkaita, jotka he tuntevat jopa lempinimeltä. Kauppakeskus näyttäisi vallitsevan monisyinen sosiaalinen

kanssakäyminen, jonka kuvaaminen pelkkänä valtasuhteena olisi liian yksiulotteista. Olisikin syytä selvittää, onko kauppakeskuksissa käynnissä peli, jossa ääneenlausuttujen normien lisäksi on toinen, epävirallinen normijärjestelmä? Kohdellaanko vakioasiakkaita hellemmin ja ymmärtäväisemmin kuin muita asiakkaita?

Vartijan arki. Vartijoiden työnkuva näyttäisi olevan paljon monipuolisempi kuin miltä se ensivaikutelmalta näyttää. Olisi tärkeää saada tietää myös, minkälaista vartijan käytännön työ on. Mistä elementeistä koostuu tavallinen työpäivä?

4 Järjestyksenvalvojat kauppakeskuksen kontrolloijina

Kauppakeskus Puistossa työskentelee kahdeksan järjestyksenvalvojaa. Tätä tutkimusta varten haastattelin heistä seitsemää.

Haastatelluista kuusi oli miehiä ja yksi nainen. Haastateltujen keski-ikä oli 28 vuotta ja mediaani-ikä 26 vuotta. Nuorin haastateltava oli 23-vuotias ja vanhin 41-vuotias. Keskimäärin haastatelluilla oli työkokemusta 6 vuotta vartioimisalalta. Useimmat olivat olleet Puistossakin kahdesta vuodesta kymmeneen vuoteen. Kahdella oli vain puoli vuotta kokemusta Puistosta, mutta he olivat olleet muissa vartioimistöissä jo pitkään. Puiston järjestyksenvalvojilla on pidempi työkokemus kuin vartijoilla keskimäärin (vrt. Selin&Leino 2005, 32-34).

Puiston järjestyksenvalvojat ovat myös vaihtelevasti koulutettuja. Peruskoulun jälkeen monilla ei ole merkittävää ammatillista tai muuta koulutusta, tai he eivät ainakaan kertoneet siitä. Vartioimisalan koulutusta on vähimmillään vain vanhan lain minimivaatimus 40 tuntia sekä 24 tunnin järjestyksenvalvojakoulutus. Toisaalta monet vartijoista ovat käyneet vapaaehtoista lisäkoulutusta ja suorittaneet vuoden kestävän vartijan ammattitutkinnon, erikoisammattitutkinnon tai sotilaspoliisikoulutuksen. Yleisesti ottaen Puiston järjestyksenvalvojat ovat huomattavasti enemmän koulutettuja kuin mitä nykyisen lain minimivaatimus edellyttäisi.

4.1 Vartijan tyypillinen työpäivä

Alison Wakefield on tutkimuksessaan kolmesta brittiläisestä kauppakeskuksesta jakanut vartijan toimenkuvan kuuteen eri osaan: ylläpitoon; asiakaspalveluun; rikosten ja häiriökäytöksen ehkäisyyn; sääntöjen ylläpitämiseen ja rankaisemiseen; käynnissä olevien rikosten ja onnettomuuksien estämiseen; tiedon keräämiseen sekä jakamiseen. Hänen mukaansa näitä tehtäviä luonnehtii joko kontrolli tai hyvän julkisuuskuvan ylläpitäminen. (Wakefield 2000, 126-127.)

Ylläpidolla Wakefield tarkoittaa perinteisesti talonmiehille kuuluneita tehtäviä. Vartijat huoltavat rakennusta, avaavat ovia ja tilaavat huoltomiehiä. Asiakaspalvelu taas on

pääsääntöisesti neuvomista ja opastamista. (emt., 126-127.) Rikosten ja häiriökäytöksen ehkäisemisellä Wakefield tarkoittaa epäsosiaalisen käytöksen kontrollia, mahdollisten riskikäyttäytyjien tarkkailua ja entuudestaan tunnettujen ongelmakäyttäytyjien poistamista ja tarkkailua. (emt., 128-132.) Sääntöjen ylläpitäminen ja rankaiseminen muistuttaa edellistä, mutta viittaa enemmänkin kauppakeskusten omiin sääntöihin ja toiveisiin. Vartijoiden tehtävä on estää esimerkiksi teinejä kokoontumasta suurina joukkoina ja tarvittaessa poistaa heidät kauppakeskuksesta. (emt., 132-136.)

Käynnissä olevien rikosten ja onnettomuuksien estäminen tarkoittaa lähinnä sairauskohtausten tai muiden ensiapua vaativien tapausten hoitamista. Lisäksi sillä viitataan terrorismin torjuntaan, eli kauppakeskuksissa käytännössä epäilyttävien pakettien ja autojen tarkastamiseen. (emt., 136-139.) Tiedon keräämisellä ja jakamisella Wakefield viittaa vartijoiden tekemään tekniseen valvontaan ja vakioasiakkaiden rekisteröintiin. Myös poliisille kerrotaan tietoja ajoittain, ja poliisi saattaa pyytää apua ympäristön tarkkailemisessa. (emt., 139-143.)

Wakefieldin jako kuvaa hyvin myös järjestyksenvalvojen tyypillistä työpäivää kauppakeskus Puistossa. Kaikki edellä mainitut kuusi tehtävätyyppiä löytyvät järjestyksenvalvojen kertomuksista.

Puiston järjestyksenvalvojen tärkeimmät työtehtävät ovat päihtyneiden poistaminen, kierrosten tekeminen vartioimisalueilla ja näpistelijöiden ottaminen kiinni.

No aamu alkoi ihan normaalisti. Aika rauhallinen, että aamuvuoro oli poistanut -- noi juopuneet ketä on tullut paljon sisälle aamusta -- pari tuntia pois ja sen jälkeen niitä alkaa tulla takaisin sisälle. Ja ei, ihan normaalia rutiinia: kauppakeskuskävelyä, kierroksia, alueturvakohteita. -- Tänä aamuna tuli sitten yksi näpistelijä ja näin että se haettiin sieltä pois. Ja yksi tappelija, sitten humalaiset tappelee keskenään ni yksi semmoinen. ei niinku muuten on tämä päivä sitten ollut ihan normaali. (H4)

Aamut alkavat Puistossa samankaltaisin rutiinein: päihtyneitä tulee kauppakeskuksen sisätiloihin lämmittelemään heti kun ovat avautuvat¹⁶. Juopuneita joko kehoitetaan

¹⁶ Tutkimus on tehty talviaikaan. Järjestyksenvalvojen kertomusten mukaan vuodenaajat vaikuttavat poistojen määrään. Kesällä on vähemmän juoppoja sisätiloissa.

poistumaan kauppakeskuksen tiloista tai heidät otetaan kiinni, ja viedään säilytystilaan odottamaan poliisin saapumista. Järjestyksenvalvojat ottavat päihtyneet kiinni, jos he eivät ole suostuneet poistumaan tai jos he ovat niin humalassa, etteivät pysty poistumaan. Vaikka juopuneiden poistaminen keskittyy aamuun, se jatkuu läpi päivän.

Toinen tärkeä elementti työssä on “kohdekierrosten” tekeminen. Tällä tarkoitetaan vartioimisliikelain mukaista vartiointia muissa tiloissa kuin kauppakeskuksen käytävillä. Puiston järjestyksenvalvonnasta huolehtiva vartioimisliike on ottanut kauppakeskuksen sisällä ja liepeillä sijaitsevien tilojen vartiointia omaksi tehtäväkseen. Järjestyksenvalvojat vaihtavat rintapielessään järjestyksenvalvoja-tarran vartija-tarraksi mennessään tekemään kohdekierroksia. Käytännössä tämä tarkoittaa, että kauppakeskuksen käytävällä oleva henkilö siirtyy järjestyslain määräysten alta noudattamaan yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain määräyksiä kesken työpäivänsä.

Kolmas tärkeä tehtävä on näpistelijöiden ottaminen kiinni ja toimittaminen poliisille. Kun myyjät, saman vartioimisliikkeen vartijat tai varkaudenestoportit ovat saaneet näpistelijän kiinni, järjestyksenvalvojien tehtävä on viedä heidät kauppakeskuksen valvomon säilytystilaan ja toimittaa poliisin haltuun. Näpistelijöitä ei oteta kiinni aivan kaikista kauppakeskuksen liikkeistä. Osa niistä on tehnyt vartioimissopimuksen jonkun muun vartioimisliikkeen kanssa, ja silloin tämä vartioimisliike hoitaa itsenäisesti näpistelijöiden kiinniotot.

Vähemmän aikaa vieviä työtehtäviä Puiston järjestyksenvalvojille ovat huoltotyöt, kauppakeskuksen asiakkaiden opastaminen, ensiaputehtävät ja partiointi kauppakeskuksen käytävillä. Huoltotöillä tarkoitetaan ovien avaamista, lukkojen sulattamista ja jumiutuneiden hissien korjaamista – kaikkea sellaista, jota tekevät myös kiinteistön huoltomiehet. Ensiaputehtävistä vartijat kertovat esimerkkeinä vanhukset, jotka saavat sairauskohtauksen kauppakeskuksessa. Varhaisemmista oletuksistani poiketen teinien poistaminen ei ainakaan vartijoiden kertomusten valossa kuulu keskeisimpiin työtehtäviin – tai sitä ei ainakaan mainita haastatteluissa.

Kun järjestyksenvalvojilta kysyy, onko heillä kiire työssään, vastaukset ovat kaikilta hyvin samanlaisia: välillä on, välillä ei. Parikin samaan aikaan sattuvaa huomiota vaativaa

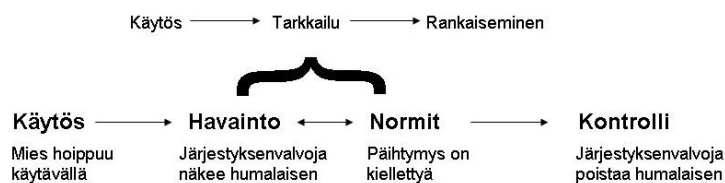
tapausta saattaa jo aiheuttaa sen, että syntyy kiire. Välillä on kuitenkin niin kova kiire, että vartijoiden pitää ryhtyä valitsemaan, mitkä työtehtävistä ovat niin tärkeitä, että ne pitää hoitaa ensin. Yleisimmät työtehtävät eivät ole kiireellisimpiä. Järjestyksenvalvojat hoitavat henkeen ja omaisuuteen kohdistuvat uhat ensimmäisenä.

Jos niinku tulisi esimerkiksi pitäisi valita, että nyt tulee näpistelijä ja siellä on nyt kaatunu totaniin joku nainen ja verta valuu tai vanhempi nainen tai jotain tällaista, niin niin se odottaa sitten se näpistelijä kyllä että lähtekööt sitten karkuun. (H1)

Jos on ihmisiä niinku vaarassa, henki tai terveys vaarassa, ne on aina ekana. Sitten tietysti on kiinteä irtain omaisuus, elikkä jos on vaara tuhoutua tai vahingoittua paljon irtainta tai kiinteää omaisuutta, niin se on sitten se seuraava. (H7)

4.2 Epänormaali ja likainen joutuu järjestyksenvalvojen kontrollin kohteeksi

Edellisessä luvussa esitin kolmivaiheisen jaon käytöksestä kontrolliin. Vaiheet olivat käytös, tarkkailu ja rankaiseminen. Tarkkailun voi kuitenkin jakaa edelleen kahteen osaan: käytöksen havaitsemiseen ja sen määrittelemiseen normien vastaiseksi. Piirroksessa 2 esitän ketjun käytöksestä kontrolliin, jossa jokaisen vaiheen on toteuduttava kontrollin syntymiseksi. Käytöstä seuraa havainto. Havainnon tekemisen jälkeen täytyy määritellä, onko havainto normien kanssa ristiriidassa. Vasta tämän jälkeen käytöstä voidaan ryhtyä kontrolloimaan.

Piirros 2: Tapahtumaketju käytöksestä kontrolliin. Mitä on tapahduttava ennen kuin käytöksestä seuraa sanktio? Piirroksen esimerkki on keksitty.

Tämän erottelun tarkoituksena on yrittää ymmärtää ja saada ote siitä prosessista, jolla järjestyksenvalvojat toimivat. Kun havainnot ja normit erotetaan toisistaan tällä tavoin keinotekoisesti, on mahdollista selvittää tarkemmin vartijoiden toiminnan perusteita. Havaitseminen ja normit eivät kuitenkaan ole toisistaan riippumattomia, vaan ne vaikuttavat vastavuoroisesti toisiinsa. Normit vaikuttavat siihen, mitä tarkkaillaan ja havainnoiminen vaikuttaa siihen, mikä näyttäytyy tavanomaisena. Seuraavaksi pureudun

siihen, mitä vartijoiden puheesta paljastuu havainnoinnista ja normien määrittelystä.

Ymmärtääkseni paremmin ongelmakäytöksen havaitsemista olen etsinyt vartijoiden puheesta viitteitä siihen, mitä kaikkia reittejä havainnot tulevat. Edellisessä luvussa esitin, että käytäväpartioinnin ja kameravalvonnan lisäksi liikkeiden työntekijät, kauppakeskuksen asiakkaat ja muut vartijat osallistuvat tarkkailuun ja ongelmien määrittämiseen.

Tämä havainto saa vahvistusta vartijoiden haastatteluista. Havaintoja tekevään ryhmään kuuluvat lisäksi huoltomiehet ja työmiehet, jotka liikkuvat kauppakeskuksen käytävillä. Voikin sanoa, että kaikki kauppakeskuksessa liikkuvat ryhmät osallistuvat tarkkailuun ja tilan määrittelyyn.

täällä kuitenkin pörrää paljon huoltomiehiä remppamiehiä,
asiakkaita jotka kulkee tuolta huoltokäytäviltä, kuljettavat tavaraa,
niin ne usein justiinsa soittaa (H1)

Tämä havainto ei ole mitenkään triviaali: käytöksen havaitseminen ja siitä ilmoittaminen järjestyksenvalvojille on samalla käytöksen määrittelemistä ongelmalliseksi. Mikäli pelkästään järjestyksenvalvojat tekisivät havainnointia, heidän oma roolinsa normien määrittelyssä korostuisi entisestään. Nyt valta määritellä käytös ongelmaksi on laajemmalla joukolla kuin pelkästään järjestyksenvalvojilla.

Mikä sitten on toivottavaa tai epätoivottavaa käytöstä kauppakeskus Puistossa? Koska kysymys on järjestyksenvalvonnan kovinta ydintä, tähän luulisi saavan yksiselitteisiä vastauksia. Päinvastoin: toivottava käyttäytyminen on järjestyksenvalvojien mukaan normaalia käytöstä, hyvää käytöstä, hienoa käytöstä.

No eiku tota tuota tuota no se on vaan niinku yleiset tämmöiset järjestyssäännöt ja onhan meillä tuolla niinku ohjeistukset ja kaikki niin kyllähän nyt tavallinen ihminen huomaa jos joku ei käyttäydy vaikka normaalisti (H1)

No siis toivottavaahan on että käyttäytyy niinkuin valtaosa väestöstä käyttäytyy asiallisesti liikkuessaan kauppakeskuksessa (H3)

Toivottavaa käytöstä on sellainen, että niitten ihan tällaisen maalaisjärjen ja niinku tämmöisen miten se nyt sanotaan, tällaisen

yleisen elämäkokemuksen perusteella, niinku mietitään, että mikä on suotavaa käytöstä, eli kyllähän jokainen ymmärtää sen, että laitetaan roskat roskiin ja maksetaan ostokset ja ei tota terrorisoida henkilökuntaa tai muita asiakkaita että... (H5)

Järjestyksenvalvojen puheessa toistuu ajatus siitä, että on olemassa universaali käyttäytymissäännöstö, joka kyllä on kaikkien tiedossa, mutta jota ei syystä tai toisesta noudateta. Normalius saa erilaisia ilmaisuja vartijoiden puheessa, mutta niiden yhdistävä tekijä on se, että ne viittaavat johonkin muualle. Maalaisjärki, yleinen elämäkokemus, asiallisuus ovat kaikki termejä, joilla ei ole kiinteää sisältöä. Mitään selkeää mittatikkua puheesta ei löydy, vaan jokainen yksittäinen teko arvioidaan erikseen. Järjestyksenvalvojat määrittelevät epätoivottavan ja toivottavan käytöksen mittarilla, jonka tärkein määre ovat he itse.

Täysin sama, mutta normaliuudelle vastakkainen vartijoiden puheessa ilmenevä normien lähde on vetoaminen siihen, että epätoivottavaa käytöstä on häiriökäyttäytyminen.

se voi häiritä jonkun liikkeen liiketoimintaa, että joku laulaa siinä saatanallisia lauluja esimerkiksi niin niin eihän siihen uskalla siihen liikkeen läheisyyteen mennä mitkään vanhemmat ihmiset niin se voidaan tulkita (H2)

Puututaan niihin häiriötilanteisiin. Humalaiset, häiriköt, narkomaanit, ihan tavan ihmisetkin joskus, samoin kun nämä romanit ja somalit ynnä muut ja. Kaikille on samat säännöt, ikään sukupuoleen kahtomatta. Sitä ei vain kaikki tajua. (H4)

Ei saa olla sitten ylimääräisiä häiriötä kuten kaikista mitkä voi niinku aiheuttaa jollekin jotain vaaraa tai pelkoa tai jotain niin semmoisiin on puututtava esimerkiksi jotain rähinäporukkaa tai täällä usein toi nuoriso saattaa juoskennella ja leikkiä noilla liukuportaililla ja tai muuten vaan niinku äänekkäästi että mikä vaan pikkasenkin voi häiritä jonkun ihmisen elämää niinsanotusti että että kyllä me niinku tommosiin me puututaan. (H1)

Häiriökäyttäytyminen on epätoivottavaa ja tota niin että tota siis senkinhän voi tulkita monella eri tavalla (H7)

Häiriökäytös on käyttäytymistä, joka aiheuttaa todellista tai kuviteltua mielipahaa muille kauppakeskuksen käyttäjille. Se voi tarkoittaa melua, juoksemista käytävällä, rullalautailua, alkoholin nauttimista tai uhkaavuutta. Etenkin suuressa ryhmässä liikkuvat teinit kuuluvat ryhmään, joka edustaa uhkaa.

Erityisen tärkeä ja usein kontrollin kohteeksi joutuva häiriökäyttäytymisen alalaji on päihtymys. Se on ongelma itsessään, mutta myös sen takia, että siihen liittyy usein häiriköimistä.

kerrotaan jos tuolla oikeasti joku pelkästään päihtyneenä kävelee hyvä että pystyssä pysyy niin kyllähän sille pitää mennä ilmoittamaan että nyt on ehkä vähän väärä paikka. (H3)

Ei, kyllä tota kyllä tota järjestyshäiriökin tietysti riippuu sen vakavuudesta, että jos joku kännissä örisee tuolla penkillä, vaikka laulaa kovaan ääneen, niin se ei ole niin suuri järjestyshäiriö kuin esim se, että joku viuhtoo siellä niinku varjonyrkkeilyä (H7)

Sitten tällaiset, tällaiset että periaatteessa se, että jos joku ottaa viinaa täällä niin sehän ei periaatteessa riitä vielä mihinkään, mutta mutta kyllähän ne on sellaisia, että niihin puututaan aina kuitenkin. (H5)

Päihtymykseen liittyy järjestyksenvalvojien puheessa uhkaavaa käytöstä ja "örisemistä". Kuitenkin järjestyksenvalvojat myös poistavat penkeillä nukkuvia ja hiljaa olevia päihtyneitä. Järjestyslain määräysten mukaisesti kauppakeskuksesta saa poistaa henkilön joka sekä on humalassa että häiritsee. Näyttäisi siltä, että pelkkä humalassa oleminen sisältää vartijoiden näkökulmasta häiritsevän elementin.

Päihtyneenä oleminen on normalisuuden vastaista, mutta pikemminkin sillä tavalla mitä Mary Douglas (2000, 85) tarkoittaa puhuessaan likaisuudesta. Likaista ja epänormaalia on se, joka tapahtuu väärässä paikassa. Kauppakeskuksen luvalla alkoholia voi nauttia vaikka kuinka holtittomasti käytävien ravintoloissa, mutta lupien ulkopuolinen alkoholin nauttiminen on kiellettyä. Nämä kaksi tekoa ovat sinänsä identtisiä, mutta luvaton ja siksi väärässä paikassa tehty teko edustaa epänormaliutta ja vaaraa.

Edelleen konkreettisempaan suuntaan mentäessä kauppakeskuksen käyttäjien epänormaali ulkomuoto ja haju ovat yksi kriteeri sille, että ne saattavat aiheuttaa tai aiheuttavat häiriötä muille.

nehän niinku monesti sillä pelkällä olemassaolollaan häiritsee kun ne ei ole pariin viikkoon käyny suihkussa ja näin niin että kyllä siihen aika tarkasti aika tarkasti niihin puututaan eihän eihän

semmoinen nyt häiriötä aiheuta, jos esimerkiksi sinä vaikka täällä pikku päässään pörräät, niin eihän se ketään häiritse (H5)

Kyllä mä uskallan väittää, että mä aika hyvin näen, että mitä kukin niinku jos meinaa tehdä jotain pahaa, niin sen pystyy hieman ennakoimaan. (H6)

mutta epäsiisti olemus ja sitten jos naamaa pääsee kattomaan niin kyllähän silmät seisoo aika monella sitten niinku että sen välittömästi erottaa siitä (H3)

No, se tulee pelisilmä, kun olet alalla että sitä oppii lukemaan ihmistä täällä paljon käytöksestä pukeutumisesta se lähtee niin pienistä asioista (H4)

Sinänsä siivoton ulkonäkö ei välttämättä aiheuta kontrollin kohteeksi joutumista, mutta se vähintäänkin herkistää vartijat tarkkailemaan. Järjestyksenvalvojat puhuvat useampaan otteeseen "pelisilmästä", joka ohjaa heidän toimintaansa ja on kehittynyt ajan myötä. Näön kautta syntyvät havainnot liittyvät ulkomuotoon, ja taas sitä kautta tavallisuuteen.

Todennäköisesti pelisilmästä puhuminen on yksi tapa ilmaista se, että kontrollin kohteeksi joutuu se, mikä ei ole tavallista.

Toisena, huomattavasti spesifimpänä normien lähteenä vartijat mainitsevat kauppakeskuksen säännöt ja lait.

Kauppakeskuksen säännöthän määrittelee kauppakeskus itse että sehän määrittää, että saako siellä rullaluistella, saako siellä koiria pitää sisällä sehän sitä loppukädessä määrittää, ja meidän pitäisi sitä sitten niinku valvoa (H2)

asiakashan meille määrittelee sitten hyvin paljon sitä että mitä täällä saa tehdä ja mitä ei. Mutta tietysti sen täytyy sitten olla taas niinku lainsäädännön kanssa, että eihän, ei me voida asiakkaalta ottaa sellaista toimeksiantoa vastaan mikä olisi sitten vastaan järjestyslakia tai mitä tahansa lakia. (H7)

yleinen järjestyssääntö sanoo, että päihtyneenä alkoholin nauttiminen yleisellä alueella on kiellettyä (H4)

Lait ja säännöt johon järjestyksenvalvojat vetoavat ovat mielenkiintoisia, koska niitä ei ole olemassa. Kaupunkien järjestyssäännöt kumottiin vuonna 2003, kun järjestyslaki astui voimaan (Järjestyslaki). Sinänsä voi ajatella, että järjestyssääntöön viittaaminen tarkoittaa järjestyslakia, koska se kuitenkin määrittelee, mitä julkisilla ja puolijulkisilla paikoilla saa

tehdä. Käytännössä järjestyslaki kuitenkin vain antaa oikeuden poistaa humalainen häirikkö tai väkivaltainen/uhkaava häirikkö. Mitä häiriö tarkoittaa, jää aina järjestyksenvalvojen päätettäväksi.

Kauppakeskuksen säännöt ovat yhtä epämääräinen käsite. Vartijat viittaavat korkeintaan käytäville ripustettuihin tupakointia, skeittaamista tai samantyyppisiä asioita kieltäviin kyltteihin, ei niinkään kirjallisiin kauppakeskuksen sääntöihin. Hyväntahtoisena tulkintana tämän voi kuitenkin ajatella viittaavan vartiointiliikkeen kohdeohjeisiin, joissa määritellään järjestyksenvalvojen toimenkuva kauppakeskus Puistossa.

Kauppakeskuksella lienee mahdollisuus kertoa vartijoille, minkälaisia toiveita heillä on vartijoiden toiminnan suhteen. Silti kukaan vartijoista ei kerro saaneensa selkeitä ohjeita kauppakeskus Puistolta siitä, mikä on toivottavaa tai epätoivottavaa käytöstä. Seuraava sitaatti toistuu eri muodoissa useimpien järjestyksenvalvojen puheessa.

EM: Oletko saanut selkeitä ohjeita, mikä on toivottavaa ja mikä epätoivottavaa käytöstä kauppakeskuksessa?

H6: Joo, olen mä kyllä aika hyvin saanut.

EM: Miltä taholta se on?

H6: Työkaverit, ja sitten liikkeet ilmoittaa meille kanssa. Ihan kotikasvatuksesta, että miten käyttäydytään yleensäkin yleisillä paikoilla ja muitten ihmisten seurassa. (H6)

Vaikuttaa siis siltä, että kauppakeskus ei käytä suoranaisesti oikeuttaan järjestyksenvalvojen toiminnan määrittelyyn. Sen sijaan näyttäisi siltä, että järjestyksenvalvojat muodostavat oman alakulttuurin, jonka sisällä määritellään kauppakeskuksen kontrollia muovaavat normit. Kun vartijat ovat normaaliuden mitta, ajatus normaliuudesta määrittyy vartijayhteisön sisällä.

Työnantaja on antanut kohdekohtaisen koulutuksen ja ohjeistuksen asioihin niin sanoisin tuohon että on ja ei että jokaisen maalaisjärki sanoo osan, mutta sitten on taas, mutta mä sanon mitä minä henkilökohtaisesti näen täällä, niin kyllä se on muut työntekijät alustavasti kun tulin aika uutena alalle (H4)

Mä en ole kyllä missään vaiheessa kyllä mitään läpyskää saanut, että mitä siellä saa tehdä ja mitä siellä ei saa tehdä, että on vähän niinku mitä muut [työkaverit] on niinku, mihin muut on niinku kiinnittänyt huomiota, niin ite kiinnittää niinku samoihin asioihin.

Ja sitten sellainen niinku terveen järjen käyttöhän on aina sallittua (H2)

Kun uusi järjestyksenvalvoja tulee töihin, hänelle annetaan vartiointiliikkeen kohdeohjeet ja hän ryhtyy tekemään opintovuoroja. Opintovuorojen tarkoituksena on opettaa uudelle järjestyksenvalvojalle "talon tavat". Joku pidempään töissä ollut järjestyksenvalvoja kulkee tulokkaan mukana ja opettaa käytännön tilanteissa, miten tulisi toimia. Uudet järjestyksenvalvojat ovat jonkin aikaa ikään kuin kisällin asemassa¹⁷.

Opintovuorojen jälkeenkin järjestyksenvalvojat vaikuttavat toisiinsa. Samaan aikaan työvuorossa olevat järjestyksenvalvojat keskustelevat keskenään omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan.

Että arvioidaan [työkavereiden kanssa] lähinnä sitä omaa toimintaa, että mitä me saadaan tehdä ja mitä ei, niin se on mun mielestä ainakin joka paikassa missä mä olen ollut töissä niin tuntuu niinku lakiasioita (H2)

Vartijat puhuivat aikaisemmin siitä, että vasta kokemuksen myötä kehittyä pelisilmä. Saman voisi ilmaista niin, että sosiaalistuminen alakulttuurin normistoon vie oman aikansa.

4.3 Käytöstä kontrolloidaan, ei ryhmiä sellaisenaan

Aikaisemmassa ulkomaisessa tutkimuksessa teinit, alkoholistit ja poliittiset toimijat joutuivat kontrollin kohteeksi kauppakeskuksessa. Kontrolli.fi:n aineistossa ilmeni, että päihtyneet, teinit ja näpistelijät ovat suomalaisten vartijoiden kontrollin kohteena. Aikaisemmin tässä luvussa kirjoitetun perusteella lienee selvää, että päihtyneet ja näpistelijät ovat kontrollin kohteena kauppakeskus Puistossa. Sen sijaan teinit ja muut mahdolliset kontrolloitavat ryhmät ovat jääneet vähemmälle huomiolle.

Kun etsii Puiston järjestyksenvalvojen haastatteluista tietoa muista kontrolloitavista ryhmistä, törmää ongelmaan: mikään ihmisryhmä ei nouse erityisesti esiin aineistosta.

¹⁷ "No data is data": ainoa haastatteluista kieltäytynyt järjestyksenvalvoja oli juuri työnsä aloittanut opintovuorolainen. Hän peruutti haastattelun, koska keskusteltuaan työkavereiden kanssa asiasta hän koki, ettei tiedä vielä tarpeeksi.

Järjestyksenvalvojat eivät esimerkiksi tunnista työttömiä kauppakeskuksen käyttäjäryhmäksi. He kysyvät aiheellisena vastakysymyksenä, miten erottaa työtön muista ihmisistä. Romanit mainitaan useissa haastatteluissa ongelmalliseksi ryhmäksi, mutta heitäkin koskeva puhe on ristiriitaista. Ryhmät eivät juuri esiinny puheessa.

Järjestyksenvalvojien näkökulmasta ongelmalliset ryhmät, alkoholistit ja näpistelijät, saavat myös olla kauppakeskuksessa, mikäli heidän käyttöksensä ei suoranaisesti riko normeja sillä hetkellä. Jo edellisen luvun havainnointi osoitti osaltaan tämän.

Näyttäisikin siltä, että johonkin ryhmään kuuluminen altistaa kontrollille, mutta ei vielä välttämättä johda siihen. Järjestyksenvalvojat kontrolloivat käytöstä, eivät ryhmiä.

No, osa niistäkin [teineistä] niin ihan asiallisia. Niillä on vähän se, just sama kuin noilla keski-ikäisillä miehillä, että jos on kaverit mukana, niin sitten ollaan kovia (H6)

EM: Jos se [vakijuoppo] on kunnolla, niin se saa olla täällä?

H1: Joo, tottakai ja oikeus on ollakin (H1)

Tietenkin järjestyksenvalvojat voisivat valehdella vastauksissaan, mutta en ole löytänyt mitään perustetta olettaa niin. Sen sijaan aineistosta kyllä selviää, että ryhmät valikoituvat kontrollin kohteeksi erilaisin perustein. Teinit kulkevat isoissa uhkaavaksi koetuissa joukoissa, sotkevat paikkoja ja häiritsevät juoksemalla. Päähtyneet häiritsevät olemuksellaan, häiriköimällä ja haisemalla pahalta. Romanit syyllistyvät järjestyksenvalvojien mielestä häiriköintiin ja näpistelyihin.

samaan pytinkiin on ympätty juopot, narkit, mielenterveysongelmaiset, maahanmuuttajat kaikki ja ne kaikki on niinku sellaisia, jotka aiheuttaa ongelmia, ja vielä on nuoriso, jotka niinku pyörii hyvin paljon ja tekee ilkivaltaa (H2)

ihan jokapäiväisiä suurinpiirtein on nämä juopot ja sitten tosiaan näpistelijät ja narkomaanit ja tämmöiset joihin me nyt joudutaan törmäämään ja sitten nämä kansallispukua käyttävät vähemmistösuomalaiset (H5)

Erilaisten ryhmien kontrollia tutkiessa olisi helppo tehdä virheellinen päätelmä kausaalisuuden suunnasta: X on teini, siksi hän käyttäytyy huonosti ja hänet poistetaan.

Näin ei kuitenkaan ole.

Tämän tutkimuksen puitteissa lienee kuitenkin mahdollista sanoa, että teinien, alkoholistien tai romanien huono käytös joutuu muita helpommin kontrollin kohteeksi. Puuttumiskynnys on heidän kohdallaan matalampi. Syy tähän lienee ennen kaikkea se, että näitä ryhmiä tarkkaillaan enemmän kuin muita ryhmiä. Kyseessä on kuin itseään toteuttava ennustus. Järjestyksenvalvoja ajattelee, että teinit käyttäytyvät huonosti, siksi heitä pitää tarkkailla enemmän, näin huono käytös tulee havaituksi ja samalla ensimmäinen oletus osoittautuu oikeaksi.

4.4 Järjestyksenvalvojat pyrkivät noudattamaan lakia ja rikkovat sitä tietoisesti

Edellisessä luvussa erottelin lainsäädäntöpuheen kahdeksi osaksi: laillisuuspuheeksi ja laittomuuspuheeksi. Kontrolli.fi –foorumin vartijat ovat kiinnostuneita omaan alaansa liittyvästä lainsäädännöstä ja lainkuuliaisia. Jotkut vartijat kuitenkin kokevat, että he eivät voi tehdä työtään rikkomatta lakia.

Kauppakeskus Puiston järjestyksenvalvojen haastatteluista löytyvät nämä samat puheet. Järjestyksenvalvojat korostavat puheessaan sitä, että lakia pitää noudattaa ja että he tuntevat lainsäädännön.

Kyllä sitä joutuu aina miettimään, esimerkiksi jossain epäselvissä tilanteissa, jos on joku näpistelijä, että jos oot ihan satavarma, että mikäköhän tossa on homman nimi, niin kyllähän ensimmäiseksi miettii, että voinko lain mukaan tehdä tälleen (H2)

Ett kyllä sitä niinku joutuuhan tässä niinku miettimään tulee semmoisia juttuja välillä, että niinku no miten onko mulla nyt valtuuksia tähän näin ja sitten ollaan joskus soitettu poliisille ja kysytty, että mitä tehdään tämmöisessä tapauksessa ja ne antaa sieltä sitten niinku ohjeet ja tämmöisiä että ei kyllä sitä aika pitkälti joutuu miettimään lain puolelta, ettei tee sitä virhettä, että toimii niinku yli oikeuksien (H1)

Järjestyksenvalvojen puheesta käy ilmi se, että lainsäädäntö on jatkuvasti mukana päivittäisessä työssä. Se on toki luonnollista, koska järjestyksenvalvonta on niin tarkasti säädeltyä.

Lainsäädäntöpuheeseen liittyvä laittomuuspuhe on kuitenkin haastatteluissa myös vahvasti läsnä: järjestyksenvalvojat eivät kertomustensa valossa aina noudata lain määräyksiä.

että jos lain mukaan ei pystyisi tekemään, niin käytännön mukaan sitten kuitenkin tehdään, että niin otetaan se riski ja yleensä se sitten on onnistunutkin vielä se riskinotto (H2)

Ne [poliisit] tietää, mikä on todellisuus täällä ja sen mukaan sitten mennään. Totaniinnin on olemassa nimenomaan tämä lakisääntely ja sitten on käytäntö miten asiat oikeasti toimii ja ne pannaan toimimaan sen tietää poliisit ja sen tietää me. (H4)

pakkohan meidän on niinku lain mukaan, mutta se että ymmärrän kyllä kysymyksen, ja sen, että tuota että kyllähän sitä niinku joskus tilanne vaatii sen, että sitä täytyy vähän niinku kiertää sillain suunnattoman ovelasti ja mutta se on sitte niinku että yksikään niinku tällainen tavallinen tavallinen tavallinen tota tossunkuluttaja siitä ei kärsi (H5)

Käytännössä tämä tarkoittaa useimmiten, että kauppakeskuksesta poistetaan sellaisia ihmisiä, joiden poistamiseen ei ole laillista oikeutta. Vaikuttaisi siltä, että järjestyksenvalvojat ennakoivat mahdollista ongelmakäyttäytymistä ja toimivat sen mukaisesti. Peruste lain rikkomiselle on “pakko” tai se että “tilanne vaatii”. Järjestyksenvalvojat ilmeisesti kokevat, että täyttääkseen velvollisuutensa kauppakeskusta ja yleistä järjestystä kohtaan heidän täytyy välillä venyttää normien rajoja.

Tämä puhe on kummallisessa ristiriidassa sen kanssa, että kysyttäessä suoraan järjestyksenvalvojat ovat sitä mieltä, että heillä on riittävästi oikeuksia.

No ainakin näillä oikeuksilla tämä kyllä hoituu, että ei yhtään vähemmällä oikeuksilla niin välttämättä näin hyvin menisi, että kyllä mä kattoisin, että meillä on ihan sopivasti oikeuksia (H2)

Kyllä me näillä oikeuksilla tullaan ihan hyvin toimeen (H3)

Yksi selitys ristiriidalle voi olla se, että järjestyksenvalvojat ajattelevat lain rikkomisia yksittäistapauksina, mutta oikeuksiaan kokonaisuutena. Tämä selitys ei kuitenkaan ehkä ole uskottava, koska useampi vartija puhuu lainsäädännön ja käytännön välisestä erosta.

Toinen selitys ristiriidalle voisi olla se, että järjestyksenvalvojat ovat omassa työssään mahdollisimman valintatilanteen edessä. Oikeudet työhön tulevat julkiselta vallalta, mutta vaatimukset ja palkka yksityiseltä puolelta. Kokonaisuutena jonkun tehtävän laillisuuden varmistaminen kuuluu vartioimisliikkeelle. Käytännössä kuitenkin yksittäiset vartijat joutuvat jatkuvasti miettimään, ovatko heidän palkkansa maksavan asiakkaan vaatimukset oikeutettuja. Vaatimuksia myös esittävät muut tahot kuin ne, jotka liikkeen ovat palkanneet. Ja edelleen: palkkaajalla ei ole velvollisuutta pohtia, ovatko heidän vaatimuksensa lain mukaisia.

Seurauksena on se, että järjestyksenvalvojien puheessa ilmenee ristiriita vaatimusten ja oikeuksien välillä.

lainsäätäjät ei näe sitä asiaa välttämättä sellaisena niinku myö
nähdään jokapäiväisessä työssä (H2)

tietysti joskus tulee toimeksantajalta elikkä niinkun asiakkaan
puoleltahan saattaa tulla sit välillä kyllä mitä
mielenkiintoisimpiakin pyyntöjä että silloin joudutaan oikeasti
miettimään että kuuluuko se tehtävä oikeasti meille että
pystytäänkö me sitä hoitamaan vai niitä tapauksia on valitettavan
usein tullut. Heidän odotukset on jotain, mitä ei voida tarjota
esimerkiksi. (H3)

Kolmas selitys ristiriidalle voisi olla se, että harmaa alue kuuluu jokaiseen normijärjestelmään. Esimerkiksi liikennesääntöjä rikotaan jatkuvasti ajamalla ylinopeutta tai pysäköimällä väärin. Kriminologisessa tutkimuksessa on havaittu, että rikoksen yleisyyttä selittää osaltaan rangaistuksen todennäköisyys ja sen voimakkuus. Jos kiinnijäämisen riski on pieni ja saatavat rangaistukset vähäisiä, on mahdollista, että rikos on helpompi tehdä.

Ihmisten kanssa asioidessa mikään ennalta laadittu säännöstö ei voi kattaa kaikkia mahdollisia tilanteita. Välttämättä laissakin pitää olla tulkinnanvaraa, jota toteutetaan käytännön elämässä. Se, että vartijat tuntevat rikkovansa lakeja, ei vielä tarkoita sitä, että he todellisuudessa rikkoisivat niitä. Todellinen lakien rikkominen tässä tapauksessa tarkoittaisi sitä, että oikeusistuimen pitäisi arvioida joitain yksittäistapauksia, ja päättää niiden lainmukaisuus. Kyse saattaa vain olla myös epävarmuudesta ristiriitaisen ja sekavan

lainsäädännön edessä.

4.5 Järjestyksenvalvojen valta ei ole normaalistavaa

Michel Foucaultin ajatusta kurin kautta tapahtuvasta vallan vaatimusten sisäistämisestä käytetään usein suljettujen instituutioiden kuvaamiseen. Myös kauppakeskusta on verrattu bentham-foucaultlaiseen panopticon-vankilaan.

Jos kauppakeskus toimisi Foucaultin mallin mukaisesti, se tarkoittaisi että järjestyksenvalvojat pystyisivät toiminnallaan ehkäisemään sellaisen toiminnan, joka on epätoivottua. Kun epätoivottavan toiminnan harjoittajien määrä on rajallinen, ajan kuluessa epätoivotun toiminnan määrän pitäisi vähentyä. Konkreettisesti: kun riittävän montaa häiriön aiheuttajaa on rankaistu käytöksestä, sen pitäisi muuttua.

Näyttäisi kuitenkin siltä, että foucaultlainen valta-asetelma on liian yksiulotteinen kauppakeskuksen valtasuhteiden kuvaamiseen. Järjestyksenvalvojat kuvaavat omaa työtään pelin ja leikin käsittein.

Sit kyllä näiden nuorisoporukkojen kanssa aina välillä se menee siihen pelaamiseksi että tai niiden puolelta se on leikkiä varmaan, että on kiva juosta vartijaa karkuun ja hännätä ja mitä nyt itekin on tehnyt joskus. (H6)

se on sellaista kissa-hiiri-leikkiä, ku täällä on tyyliin joku 40 asiakasovea tässä kauppakeskuksessa, niin kun yhdestä ovesta tällaiset kaverit laitetaan pihalle niin ne hetken päästä tulee toisesta sisälle (H7)

Aina ne vakiodeekujen kanssa, jotka on aamusta iltaan niin kyllä se on vähän sellaista pelailua (H4)

Järjestyksenvalvojen käytettävissä olevat rankaisemisen välineet ovat huomauttaminen, poistaminen ja kiinni ottaminen. Käytännössä kiinni ottaminen on harvinaisempaa, ja useimmin käytetään huomauttamista ja poistamista. Koska järjestyksenvalvojilla ei ole oikeutta estää pääsyä tai määrätä porttikieltoa kauppakeskukseen, käytännössä poistamisen teho jää viitteelliseksi. Poistetut palaavat nopeasti takaisin. Kauppakeskus Puisto on laaja kompleks, jonka täydellinen hallinnoiminen ei ole mahdollista.

Eri käyttäjäryhmillä on erilainen suhtautuminen peliin. Teineille vartijoiden hännääminen on hauskaa tosielämän leikkiä. Alkoholisteille ja etenkin asunnottomille taas välttämättömyys kylmistä talvipäivistä selviämiseen. Rangaistukset normien rikkomisesta ovat niin vähäisiä, että niillä ei oikeastaan ole merkitystä. Vaikka järjestyksenvalvojat ottaisivat alkoholistin kiinni ja toimittaisivat poliisin putkaan, lopputulos olisi silti hyvä: lämmin paikka olla.

Olivatpa normit kauppakeskuksessa mitä tahansa, valvonnan kohteeksi joutuvat käyttäjät kapinoivat niitä vastaan. Peli tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, vartijoiden auktoriteetti ei riitä normaalistavaan valtaan. Tarkkailua on kyllä riittävästi, mutta rankaiseminen ei toimi sillä tavalla, että sillä olisi todellista tehoa. Panopticon-vankilaa osuvampi vertauskohta kauppakeskukselle olisikin ehkä yläasteen välituntivalvonta.

Näyttäisi myös siltä, että vartijat eivät haluaisi osallistua peliin, mutta heillä ei ole muutakaan mahdollisuutta. Peli on ilmentymä siitä, että kauppakeskuksen käyttäjäryhmillä on myös valtaa kauppakeskuksen normijärjestelmän määrittelyyn.

niinku ei missään nimessä aleta kaverustumaan eihän siitä tule yhtään mitään, että yritetään aina pitää se linja että järjestyksenvalvoja ja asiakas, että siinä on se oma kuilu siinä. (H2)

Pelaajia tässä pelissä näyttäisivät olevan lähinnä teinit ja päihtyneet. Järjestyksenvalvojen puheesta löytyy lukuisia mainintoja vakioasiakkaista, joita kohtaa työssä joka päivä.

meilläkin on päivittäin samoja ihmisiä niin kyllähän niitä voi suurin piirtein nimeltä puhutella (H3)

Se on se normaali päivä, että samat vanhat naamat pyörii monta kertaa päivässä poistetaan että. (H6)

Jotkut vakioasiakkaista ovat niin tuttuja, että järjestyksenvalvojen omassa slangissa heille on jo omat lisänimet, joita käytetään aktiivisesti. Edellisessä luvussa mainitun "Sisilian mafioson" lisäksi alkoholisteja tunnetaan esimerkiksi nimillä "Kielimies", "Keppi-Allu", "Lasol" ja "Murina-Mauri". Yleensä lempinimet ovat peräisin jostain toistuvasta ominaisuudesta. Lasol juo aina Lasolia, Kielimies pitää kieltä suusta ulkona päihtyneenä ja

Murina-Mauri murisee puheen sijasta aina kun on riittävän juovuksissa.

Miten vartijat sitten suhtautuvat pelaajiin, vakioasiakkaisiinsa? Voisi olettaa, että kauppakeskuksessa muodostuisi epävirallinen normijärjestelmä, jossa tutuille “asiakkaille” annetaan jotain erivapauksia, jos he itse suostuvat taas joihinkin myönnytyksiin. Tämä oletus ei kuitenkaan näyttäisi pitävän paikkaansa. Pikemminkin vakioasiakkaat näyttäisivät joutuvan helpommin kontrollin kohteeksi. Heidät tiedetään ongelmaksi, ja siksi heidän toimintaansa tarkkaillaan ja siihen saatetaan puuttua ennalta.

Kyllä varmasti sillä lailla että tota, et se niinku tota se menee välillä ihan sellaiseksi jutusteluksi [vakioasiakkaiden kanssa], että silloin kun on täysin outo henkilö, niin se se tota se keskustelu on sellaista jämäkämpää (H7)

nämä on nämä vakiot ja ku niistä tietää, että ne jos ne on aamulla tässä, ja sä et niitä, ja sä et huomauta tai pane pihalle, niin kohta kohta ovat jalattomia että, niinku tietää sen että se menee siihen, mutta tota kyllä sitä en mä niinku näe että sallitaisiin enempi, ei (H1)

5 Aineiston arviointi ja johtopäätöksiä

Tässä työssä käyttämäni aineisto on monipuolinen, mutta paikoitellen varsin suppea. Olen käyttänyt nettiaineistoja kolmelta eri keskustelufoorumilta, havainnoinut kauppakeskuksessa ja haastatellut järjestyksenvalvoja. Aineiston monipuolisuuden vuoksi lienee hyvä tehdä katsaus siihen, miten eri aineistoihin ja sitä kautta tuloksiin pitäisi suhtautua.

Demi.fi:n ja Nolla.netin keskustelufoorumit eivät anna kovinkaan laajaa kuvaa tutkimastani aiheesta. Aineistot ovat suppeita ja lisäksi puhujista ei ole juurikaan varmuutta. Näiden aineistojen suurin arvo on siinä, että ne eivät ole ristiriidassa muiden tutkimustulosten kanssa.

Tekemäni havainnointi oli ajallisesti melko suppeaa, mutta siitä huolimatta se johti mielenkiintoisiin uusiin ajatuksiin ja hypoteeseihin. Havainnot eivät myöskään ole ristiriidassa muiden aineistojen kanssa, mikä vähintäänkin lisää muiden aineistojen luotettavuutta. Ylipäänsä olisi outoa tehdä tapaustutkimusta jostain paikasta ilman, että näkee paikkaa toiminnassa.

Kontrolli.fi:n aineisto on laajaa ja monessa mielessä erittäin valaisevaa. Sen suurin anti on antaa haastatteluille perusteltuja hypoteeseja ja mahdollisuuksia jatkokysymyksiin. Pelkkä Kontrolli.fi:n aineisto olisi mahdollistanut jo hyvin samankaltaisen tutkimuksen tekemisen. Laajuudesta huolimatta ehkä suurin ongelma aineistossa on se, että puhujien taustoja ei tunneta eikä niitä ole mahdollista selvittää.

Periaatteessa kyseessä on vartijoiden, järjestyksenvalvojen ja poliisien keskustelupalsta. Käytännössä kuka tahansa voi osallistua keskusteluun, eikä mitään takeita ole siitä, että tutkimuskohde on oikea. Osittain myös tästä syystä olen kerännyt haastatteluaineiston. Kontrollin aineiston tulosten peilaaminen haastatteluista vasten lisää molempien luotettavuutta.

Ainoastaan seitsemän järjestyksenvalvojan haastatteluaineisto on 'kovaa' aineistoa siinä

mielessä, että sen taustat ja reunaehdot ovat selkeästi tiedossa. Seitsemää haastattelua voisi jossain oloissa pitää turhan pienenä määränä vakavasti otettavan sosiologisen tutkielman aineistoksi. Täytyy kuitenkin muistaa, että kyseessä on tapaustutkimus, jossa on haastateltu lähes jokaista saman kauppakeskuksen järjestyksenvalvojaa. Vähintäänkin kauppakeskus Puistosta on saatu tällä tutkimuksella olennaista tietoa.

Yleisesti ottaen aineiston valinnat ja laajuudet ovat perusteltuja. Etenkin keskeiset Kontrolli.fi:n keskustelut ja järjestyksenvalvojien haastattelut täyttävät tehtävänsä. Aineiston sisällä ei ole havaittavissa mitään merkittäviä ristiriitoja, jotka kumoaisivat toisensa tai vaatisivat uudelleentulkintaa. Edelleen käytettyjen metodien kannalta aineiston moninaisuus ei aiheuta ongelmia. Havainnointi ja analyysi eivät ole taustaoletuksiltaan ristiriitaisia, vaan molempia voi lähestyä tutkimuksen laajemman teoreettisen viitekehyksen kautta.

5.1 Johtopäätöksiä

Tämän tutkimuksen lähtökohta oli selvittää puolijulkisen kaupunkitilan kontrollia. Alkuperäinen tutkimuskysymys kuului: minkälaista puolijulkista tilaa kauppakeskusten järjestyksenvalvonta luo?

Tutkimuskohteeksi valitsin kauppakeskuksen, koska se on paras esimerkki yhä tärkeämmästä ja koko ajan uusille alueille levittäytyvästä puolijulkisesta tilasta. Lisäksi kauppakeskus rajaa tutkimuskohteen selkeäksi ja ymmärrettäväksi. Kaikkeaa puolijulkisen tilan luonteesta on mahdotonta sanoa yhden tutkielman puitteissa, mutta joitain mielenkiintoisia — ja alkuasetelmaan nähden odottamattomia tuloksia on kuitenkin syntynyt.

Tutkimuksen keskeinen havainto on perinteisellä tavalla sosiologinen: tärkein normien lähde kauppakeskuksen puolijulkisen tilan kontrollille on vartijoiden oma yhteisö. Sen lisäksi normeja säätelevät kuitenkin myös kauppakeskuksen johto, kauppakeskuksen henkilökunta ja osittain myös asiakkaat. Kun järjestyksenvalvojat ilmoittavat, että "normaali" on toivottavaa käytöstä ja "häiriö" epätoivottavaa, näiden termien sisältö

määrittäyty koko siinä sosiaalisessa yhteisössä, jonka kauppakeskus muodostaa.

Näyttäisi siltä, että kauppakeskusten vartijat muodostavat alakulttuurin, jonka puitteissa käydään jatkuvaa neuvottelua kauppakeskuksessa hyväksyttävän toiminnan rajoista. Kauppakeskukseen muodostunutta järjestyksenvalvonnan kulttuuria uusinnetaan aina uuden järjestyksenvalvojan aloittaessa työnsä. Jo organisaation tasolla on järjestetty niin, että uusi työntekijä ei aluksi tee itsenäisesti työtä, vaan työskentelee opintovuoroissa, jossa hänelle kerrotaan toiminnan yleiset periaatteet. Mekanismi on itseään säilyttävä ja uusintava. Tämä tarkoittaa sitä, että kauppakeskuksen järjestyksenvalvojen normeilla on historiallinen luonne. Ne kehittyvät yhteydessä ympäröivään yhteisöön ja yhteiskuntaan, mutta ovat myös erillisiä siitä.

Mielenkiintoinen vertailukohta Puiston sosiaaliselle järjestykselle on William Foote Whyten klassinen *Street corner society* –tutkimus (Whyte 1943). Siinä selvitetään bostonilaisen kaupunkislummin jengien syntymistä, hierarkiaa ja keskinäisiä suhteita. Ensinnäkin Whyten mukaan kulmajengien pojat eivät eksplisiittisesti tunnista jenginsä rakennetta, mutta se on implisiittisesti mukana heidän toiminnassaan (emt, x). Täysin saman johtopäätöksen voi vetää Puiston vartijoiden muodostamasta yhteisöstä.

Toiseksi Whyte kuvailee jengien keskinäistä kanssakäymistä niin, että olennaista on nimenomaan jengitason toiminta, ei niinkään yksilötaso. Poikajengit saattavat tapella keskenään tai poika- ja tyttöjengit riiailla toisiaan (emt, 5, 26). Toiminnan mielekkyys on ymmärrettävissä nimenomaan jengin tasolla, ei niinkään yksilötasolla. Kun Puiston teiniporukat juoksevat vartijoita karkuun ja järjestyksenvalvojat puhuvat siitä kissa-hiiri-leikkinä, kyse on ryhmien välisestä suhteesta. Teinijengit pelaavat peliä järjestyksenvalvojen kanssa, vaikka järjestyksenvalvojat eivät sitä ehkä haluaisi. Tämä peli on samalla myös vastakkainen kurin normalistaville vaikutuksille.

Pikantti yksityiskohta on se, että Whyte kertoo jengien nimien tulevan johtohahmon mukaan: *Doc's gang* tai *Angelo's boys* (emt, 3, 49). Puistosta löytyy esimerkiksi Malkin jengi ja Talttahampaan porukka.

Lainsäädäntö näyttäisi olevan kauppakeskus Puistossa pikemminkin toimintaa kehystävä ja rajoittava tekijä, ei niinkään ohjaava. Järjestyksenvalvonnan perusteet ja kohteet määrittävät yhteisön sisällä. Lainsäädäntö rajoittaa ennen kaikkea järjestyksenvalvojen käytössä olevia kontrollin keinoja ja myös osittain sitä, mihin voidaan puuttua. Käytännön seuraus tästä on kuitenkin se, että normaalin ja epänormaalin määrittely puolijulkisessa tilassa on siirretty yksityiselle taholle.

Vartijoiden ja järjestyksenvalvojen suhtautuminen lainsäädäntöön on kiinnostunut ja kunnioittava. Siitä huolimatta tutkimuksen eri aineistot osoittavat, että vartijat ja järjestyksenvalvojat joutuvat rikkomaan työssään lakeja, jotta pystyvät toimimaan työnantajan edellyttämällä tavalla.

Näyttäisi siltä, että kauppakeskuksissa rikotaan montaakin eri lakia samanaikaisesti. Kauppakeskus Puiston järjestyksenvalvojat hoitavat käytännössä yleisen järjestyksen ylläpitoa. Ilman eduskunnan tekemää tietoista päätöstä perustuslain kieltämää merkittävää julkisen vallan käyttöä on siirretty pois viranomaisten käsistä yksityisille vartioimisliikkeille. Vaikka järjestyksiläissa sanotaankin, että järjestyksenvalvojat toimivat "poliisin apuna", tämä jää käytännössä kuolleeksi kirjaimeksi.

Jatkotutkimuksen kannalta olisi erittäin tärkeää tehdä vertailu siitä, miltä osin poliisin ja järjestyksenvalvojen toimenkuvat ovat samanlaisia. Edelleen olisi tärkeää tehdä historiallinen tarkastelu, jossa selvitetäisiin miten poliisin toimenkuva on muuttunut yksityisen vartioinnin ja järjestyksenvalvonnan yleistyessä.

Vartijat myös rikkovat tai tuntevat rikkovansa järjestyksilain asettamia rajoituksia hoitaessaan omaa työtänsä. Järjestyksenvalvojilla on itsellään toki ensisijainen vastuu lain noudattamisesta, mutta he työskentelevät myös hyvin mahdollottomassa tilanteessa. Työnantajan ja lainsäädännön ristipaineessa työnantajan vaatimusten noudattaminen ei ole yllättävä vaihtoehto. Niin kauan kun vartiointiliikkeen palkkaajilla ei ole vastuuta lainsäädännön noudattamisesta, vartiointiliikkeet ja yksittäiset vartiointityötä tekevät joutuvat kamppailemaan ristiriitaisten vaatimusten kanssa. Vartiointiliikkeen palkkaajalla, tilaajilla, pitäisi myös olla velvollisuuksia ylläpitää ja vähintään tuntea lainsäädäntöä.

Lainsäädännön toinen keskeinen ongelma käytännön työn kannalta on sen sekavuus. Puiston järjestyksenvalvojat työskentelevät välillä järjestyksenvalvojan oikeuksin, välillä vartijan oikeuksin. On todella vaikea uskoa, että maallikkoasiakkaat pystyisivät erottamaan, millä toimivaltuuksilla he kullonkin työskentelevät. Tilanne on ongelmallinen erityisesti siksi, että kansalaisten on vaikea tietää omia oikeuksiaan puolijulkisessa tilassa.

Pitäisikin olla niin, että lainsäädäntö ei antaisi oikeuksia vartijalle tai järjestyksenvalvojille henkilöinä jossain tilassa, vaan että oikeudet määrittyisivät tilan mukaan. Yksityisellä turvallisuusalalla voitaisiin luopua erilaisista nimikkeistä ja kaikki työntekijät olisivat esimerkiksi vartijoita. Näin käyttäjille ja vartijoille olisi selkeämpää, mitä saa tehdä ja mitä ei.

Lainsäädännössä pitäisi lisäksi määritellä nykyistä tarkemmin, mitä rajoituksia erilaisten tilojen omistajat saavat tiloissaan tehdä. Käytännössä tilanne lienee ongelmallinen ainoastaan kauppakeskusten, joukkoliikenneasemien ja muiden vastaavien puolijulkisten tilojen kannalta. Periaatteessa kaikki yleisölle avoimet tilat, jossa on lattia ja katto voisivat kuulua puolijulkisen kategoriaan.

Lainsäädäntö voisi määritellä hyvinkin tarkkaan kiellot ja sallitut asiat. Skeittaaminen, alkoholin nauttiminen, meluaminen ilman lupaa ja muut voisivat olla kiellettyjä kuten tähänkin asti. Sen sijaan poliittinen toiminta, kuvaaminen ja oleskelu voisivat olla nimenomaisesti sallittuja. Kaikkien osapuolten kannalta tämä selventäisi sitä, mitä puolijulkinen tila todella tarkoittaa.

Kontrollin muovautumisen ohella tutkimuksen toinen tärkeä tulos liittyy kontrollin kohteisiin: suomalaisessa kauppakeskuksessa kontrolloidaan käytöstä, ei ihmisryhmiä. Jotkut ihmisryhmät joutuvat kuitenkin muita herkemmin kontrollin kohteeksi. Tällaisia ryhmiä ovat etenkin päihtyneet, teinit ja näpistelijät. Tutkimuksen kohteena olevassa kauppakeskuksessa myös romanit näyttäisivät jossain määrin olevan tiukennetun kontrollin alaisena.

Suomessa puolijulkinen tila näyttäisi olevan sallivampaa kuin mitä ulkomaiset tutkijat ovat esittäneet omista maistaan. Kun esimerkiksi Uudessa Seelannissa nuoria pyritään kontrolloimaan ryhmänä (Collins&Kearns 2001, 389), Suomessa tällaista pyrkimystä ei ainakaan tämän aineiston perusteella ole. Alkuperäisiin hypoteeseihin nähden tämä on uusi tulos, jonka osalta Suomi on poikkeava yhteiskunta.

Päihtyneiden ja näpistelijöiden joutuminen kontrollin kohteeksi ei ole missään määrin yllättävää. Sen sijaan romanien kontrolli on vähän yllättävää. Aineisto ei tältä osin anna paljoakaan selvyyttä tai selitystä. Ehkä yksi selittävä tekijä voi olla yleinen romaneja kohtaan tunnettu epäluulo.

Teoreettinen hypoteesini siitä, että kauppakeskuksissa toimisi foucaultlainen tiukka normaalistava kuri, näyttää myös olevan virheellinen. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö Foucaultin teoria olisi käyttökelpoinen kauppakeskuksissa. Kauppakeskus ei ole käänteinen vankila, jossa poikkeava käytös suljetaan ulkopuolelle. Se on käänteinen yläasteen välitunti, jossa huonoa käytöstä yritetään sulkea ulkopuolelle, mutta siinä ei kuitenkaan onnistuta kovin hyvin.

Foucaultin kuvailema vallan mekanismi kyllä toimii kauppakeskuksessa, mutta se ei ole niin vahva, kuin mitä ihannevankilassa. Kontrollin ja katseen kohteet säilyttävät oman subjektiivisen mahdollisuutensa toimia ja kapinoida kurinpitovaltaa vastaan. Kun foucaultlaista teoriaa käytetään jatkossa, pitäisi ottaa paremmin huomioon sen rajoitukset ja keskittyä vallan konkreettisiin vaikutuksiin.

Kaikki tämän tutkimuksen tulokset eivät ole yleistettävissä sellaisenaan muihin kauppakeskuksiin. Kun vartijoiden normit määrittyvät sosiaalisessa prosessissa, periaatteessa siis jokainen kauppakeskus on normien sisällön suhteen yksittäistapaus. Se mikä on hyväksyttävää kauppakeskus Puistossa ei välttämättä ole sitä jossain toisessa kauppakeskuksessa. Puisto ei ole pääkaupunkiseudulla tyypillinen kauppakeskus: sen järjestyksenvalvojat ovat erittäin kokeneita ja asiakkaat tulevat hyvin erilaisista taustoista. Jatkotutkimuksen kannalta olisikin hyödyllistä laajentaa tutkimusalaa, ja tehdä samankaltainen selvitys useammassa kauppakeskuksessa samanaikaisesti.

Sinänsä kuitenkin tulokset mekanismista, jolla normit muodostuvat järjestyksenvalvojen työyhteisössä, lienevät yleistettävissä myös muualle. Myös havainto siitä, että käytöstä kontrolloidaan ihmisryhmien sijaan on varmasti paikkansa pitävä useimmissa kauppakeskuksissa.

Lähteet

- Abaza, Mona (2001): Shopping Malls, Consumer Culture and the Reshaping of Public Space in Egypt. *Theory, culture & society* 18 (2001): 97-122.
- Berger, Peter L. ja Luckmann, Thomas (1994/1966): Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Helsinki, Gaudeamus.
- Button, Mark (2003): Private Security and the Policing of Quasi-Public Space. *International Journal of the Sociology of the Law* 31 (2003): 227-237.
- Collins, Damian C.A., Kearns, Robin A. (2001): Under curfew and under siege? Legal geographies of young people. *Geoforum* 32 (2001): 389-403.
- Davis, Mike (1990): Fortress Los Angeles: The Militarization of Urban Space. Teoksessa Sorkin, Michael toim. (1992): Variations on a theme park. The new american city and the end of public space. New York, Hill and Wang.
- de Waard, Jaap (1999): The private security industry in international perspective. *European journal of criminal policy and research* 7 (1999): 143-174.
- Douglas, Mary (2000): Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi. Tampere, Vastapaino.
- Eräsaari, Leena (1995): Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä. Helsinki, Gaudeamus.
- Eräsaari, Leena (2002): Julkinen tila ja valtion yhtiöittäminen. Helsinki, Gaudeamus.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere, Vastapaino.
- Foucault, Michel (1980): Tarkkailla ja rangaista. Helsinki, Otava.
- Gordon, Colin (1991): Governmental Rationality: An Introduction. Teoksessa Burchell, Graham, Gordon, Colin ja Miller, Peter (1991): The Foucault Effect : Studies in governmentality. Chicago, The University of Chicago Press.
- Järjestyslaki 27.6.2003/612.
- Kendall, Gavin & Wickham, Gary (2004): The Foucaultian framework. Teoksessa Qualitative Research Practice. London, Sage.
- Kerttula, Timo (2006): Yksityinen poliisiko? Tutkimus vartioimisliikkeiden toimintaedellytysten muuttumisesta. Helsinki, Yliopistopaino.

Kopomaa, Timo (1997): Tori - marginaali - haastava kaupunki. Tilatapauksia julkisten ulkotilojen käytöstä ja reunimmaisista käytännöistä. Helsinki, Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Korander, Timo & Soine-Rajanummi, Seppo toim. (2002): Kahdeksalta koskarille, samantien sakot. Tampereen nollatoleranssikokeilu 1999-2000: historiallinen konteksti, vastaanotto ja vaikuttavuus. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 13/2002. Helsinki, Edita.

Koskela, Hille (1999): Fear, Control and Space: Geographies of Gender, Fear of Violence and Video Surveillance. Helsinki, Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja A 137.

Laki järjestyksenvalvojista 22.4.1999/533.

Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista 12.4.2002/282.

Law commission of Canada (2006): In Search of Security: The Future of Policing in Canada. Minister of Public Works and Government Services.

Layder, Derek (1998): Sociological practice - linking theory and social research. London, Sage.

Lehtonen, Turo-Kimmo ja Mäenpää Pasi (1997): Valtava mustekala. Kuinka kauppakeskusta käytetään? Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1997: 6.

Lindqvist, Minna (2005): Kameravalvonnan rooli nyky-yhteiskunnassa. Onko kameravalvonta vain tekninen toimenpide vai sosiaalista toimintaa. Sosiologian Pro gradu -tutkielma.

Manzo, John (2004): The Folk Devil Happens to Be Our Best Customer: Security Guards' Orientations to 'Youth' in Three Canadian Shopping Malls. *International Journal of the Sociology of Law* 32 (2004):243-261.

Matthews, Hugh, Taylor, Mark, Percy-Smith Barry & Limb, Melanie (2000): The unacceptable flaneur – The shopping mall as a teenage hangout. *Childhood* 7 (2000): 279-294.

Mäenpää, Pasi (2005): Narkissos kaupungissa. Tutkimus kuluttaja-kaupunkilaisesta ja julkisesta tilasta. Helsinki, Tammi.

Mäenpää, Pasi et al (2001): Helsingin puolijulkisten tilojen avoimuus - Tutkimuskoe Urbanin etnografian kurssilla keväällä 2001.
<http://www.valt.helsinki.fi/staff/pamaenpa/puolijulkiset.pdf> luettu 2.11.2006.

Noponen, Tanja (2006): "Ei muuta paikkaa" – tutkimus poliisin päihtymyssuojan kanta-asiakkaista. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 26/2006. Espoo, Poliisiammattikorkeakoulu.

Poliisilaki 7.4.1995/493.

Rikoslaki 19.12.1889/39.

Ruuskanen, Elina (2006). "Kun käsketään niin mä lähden" - asunnottomien ja nuorten haastattelut. Julkaisematon käsikirjoitus Poliisiammattikorkeakoulun tutkimukseen järjestyslain vaikutuksista.

Salcedo, Rodrigo (2003): When the Global Meets the Local at the Mall. *American behavioral scientist* 46 (2003): 1084-1103.

Selin, Risto ja Leino, Tuula (2005): Väkivaltatilanteet ja niistä selviytyminen yksityisen sektorin vartijoiden työssä: Loppuraportti. Helsinki, Työsuojelurahasto/Työterveyslaitos.

Spector, Malcolm & Kitsuse, John (1977): *Constructing Social Problems*. Menlo Park, Cummings Publishing Company.

Sulkunen, Pekka (1998): *Johdatus sosiologiaan – käsitteitä ja näkökulmia*. Juva, WSOY.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Wakefield, Alison (2000): *Situational Crime Prevention in Mass Private Property*. Teoksessa von Hirsch, Andrew, Garland, David ja Wakefield, Alison toim. (2000): *Ethical and Social Perspectives on Situational Crime Prevention*. Portland, Oregon, Hart publishing.

Whyte, William Foote (1943): *Street Corner Society. The Social Structure of an Italian slum*. Chicago, The University of Chicago Press.

Villanen, Sampo (2004): *Kaupungin ulkotilojen käyttö mielenosoituksissa – tilansosiologinen tutkielma*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma.

Voyce, Malcolm (2006): Shopping malls in Australia. The end of public space and the rise of 'consumerist citizenship'? *Journal of Sociology* 42 (2006): 269-286.

Zukin, Sharon (1995): *The Cultures of Cities*. Blackwell publishers.

Nettilähteet

Kauppakeskukset 2006. Suomen kauppakeskusyhdistys ry.
<http://www.rakli.fi/attachements/2006-03-31T15-10-1848.pdf>. Luettu 12.10.2006.

Päätös kanteluun kuvaamislupia koskevassa asiassa 14.6.2005. Eduskunnan oikeusasiamies. Diaarinumero 405/4/03.

[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/?\\${APPL}=ereopaa&\\${BASE}=ereopaa&\\${THWIDS}=0.46/175884&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/?${APPL}=ereopaa&${BASE}=ereopaa&${THWIDS}=0.46/175884&${TRIPPIFE}=PDF.pdf). Luettu 26.2.2007.

Artikkelit sanoma- ja aikakauslehdissä

Ervamaa, Tomi (2006): Potkua elämään. Helsingin Sanomat 19.11.2006.

Karisto, Ilkka & Mäkinen, Esa (2002): Käärmeet ostosparatiisissa. City-lehti 14/2002.

Parkkonen, Santtu (2006): Poliisi: vartijoiden rikkeet harvinaisia. Helsingin Sanomat 15.11.2006.

Pohjanpalo, Olli (2007): Kauppakeskuksissa voi tehdä vaalityötä vain luvan kanssa ja sovittuun aikaan. Helsingin Sanomat 12.2.2007.

Rytsy, Ari (2006): Ihmisvirtojen äärellä. Securitas 1/2006.

Vartijaa on mustamaalattu täysin aiheetta. Kaupunki tekniikka, joulukuu 2003.

Vehviläinen, Pekka (2004): Kuvaaminen on kielletty!! Journalisti 18/2004.

Vehviläinen, Pekka (2004): Kuvauskiellot ovat usein kotikutoisia. Journalisti 19/2004.

Vuori, Tony ja Pyykkönen, Anne (2003): Vartijan voimankäyttö ei saa tuottaa vammaa. Helsingin Sanomat 22.1.2003.

Liite 1: Järjestyksenvalvojen haastatteluissa käytetty kysymysrunko

Tyypillinen työpäivä

- Taustatietoa: ikä, koulutus, kuinka pitkään ollut alalla, onko tämä "oikea" ammatti vai väliaikainen
- Voisitko kuvailla minkälainen on tyypillinen työpäiväsi? Olitko eilen/tänään töissä? Minkälainen päivä oli ja oliko se tyypillinen?
- Mistä pidät työssäsi?
- Mikä on vaikeaa työssäsi?
- Onko sinulla kiire työssäsi? Ehditkö tekemään kaiken mitä pitäisi vai pitääkö valikoida?
- Tunnetko, että työsi on vaarallista?
- Lain mukaan järjestyksenvalvojan tehtävä on ylläpitää poliisin apuna yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Kuvaileeko tämä sinun mielestäsi sinun työtäsi? Mitä sinulle tarkoittaa konkreettisesti yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen? Onko pelkkä läsnäolo tärkeää?

Laillisuuspuhe / lainsäädännön riittävyys

- Minulla on käsitys, että vartijat ovat kiinnostuneita omaan alaan liittyvästä lainsäädännöstä ja erittäin lainkuuliaisia. Pitääkö tämä mielestäsi yleisesti ottaen paikkansa? Entä itsesi kohdalla?
- Joudutko työssäsi koskaan miettimään, onko oikeutta lain mukaan tehdä jotain? Jos kyllä, voisitko kuvailla tilanteen?
- Onko mielestäsi vartijoilla riittävästi lain tarjoamia oikeuksia työnsä hoitamiseen? Jos ei, voitko kertoa esimerkin?

Normien lähteet -puhe

- Voisitko kuvailla, mikä on toivottavaa ja mikä epätoivottavaa käytöstä kauppakeskuksessa?
- Miten paljon teidän työtehtävistä tulee oman havainnoinnin kautta ja kuinka paljon muiden ilmoitusten perusteella?
- Kuka sen määrittelee, mitä kauppakeskuksessa saa tehdä ja mitä ei?
- Oletko mielestäsi saanut selkeää ohjeistusta siitä, mikä on toivottavaa tai epätoivottavaa käytöstä?
- Tärkeä osa työtä on ympäristön tarkkailu ja ongelmien havaitseminen. Mistä tiedät, että joku tai jotkut saattaisivat aiheuttaa ongelmia?
- Kuinka usein tulee vastaan rajatapauksia, että joudut miettimään, mikä on sallittua ja mikä ei? Voitko kertoa esimerkin?
- Minkälaiset välit järkkäreillä ja poliisilla on? Onko teillä jotain selkeää työnjakoa?

Pelimetafora

- Teillä on täällä tämä vakiohahmo sisilialainen mafioso. Minkälaista elämä hänen kanssaan on?
- Teillä on ilmeisesti ihan hyvät välit sisilialaiseen mafiosoon? Onko sanaton sopimus, että se saa olla silloin kun se on kunnolla?
- Onko täällä useampia vakioasiakkaita? Onko ne kaikki laitapuolen kulkijoita? Onko jotain muuntyyppisiä vakioasiakkaita, esimerkiksi jotain teiniporukoita?

Kauppakeskuksen käyttäjäryhmät

- Luettelen nyt joitain kauppakeskuksen käyttäjäryhmiä. Voisitko kuvailla heidän käytöstään yleisesti ja kertoa, miten näet ne oman työsi kannalta?

-- Äidit lastenvaunujen kanssa, eläkeläiset, alkoholistit, tavalliset keski-ikäiset miehet, teinit, työttömät, romanit, ulkomaalaiset

Liite 2: Demi.fi:n ja Nolla.netin keskustelufoorumien keskustelunavaukset**Demi.fi:**

Teen gradua kauppakeskuksista Helsingin yliopiston sosiologian laitokselle. Mitä mieltä olet kauppakeskusten vartijoista? Antavatko vartijat hengata rauhassa vai tulevatko he ajamaan pois? Entä onko eri juttu olla liikkeellä jengillä kuin yksin? Ovatko vartijat nuorille tiukempia kuin vanhemmille?

Kerro kokemuksistasi tai kommentoi aihetta tai muiden vastauksia tähän keskusteluun. Voit myös lähettää minulle kokemuksiasi osoitteeseen esa.makinen@helsinki.fi.

Tällä keskustelunaloituksella on Demi.fin ylläpidon lupa. Lisätietoja minusta ja tutkimuksesta löytyy osoitteesta <http://blogit.helsinki.fi/emakinen/>

Esa Mäkinen

Nolla.net:

Teen gradua kauppakeskuksista Helsingin yliopiston sosiologian laitokselle. Mitä mieltä olet kauppakeskusten vartijoista?

Antavatko vartijat hengata rauhassa vai tulevatko he ajamaan pois? Entä onko eri juttu olla liikkeellä jengillä kuin yksin? Ovatko vartijat nuorille tiukempia kuin vanhemmille?

Luulisin, että skeittaaminen ei ole sallittua. Mutta entä jos vain istuskelee eikä tee mitään, häädetäänkö silloin pois?

Kerro kokemuksistasi tai kommentoi aihetta tai muiden vastauksia tähän keskusteluun. Voit myös lähettää minulle kokemuksiasi osoitteeseen esa.makinen@helsinki.fi.

Tällä keskustelunaloituksella on Nolla.netin ylläpidon lupa. Lisätietoja minusta ja tutkimuksesta löytyy osoitteesta <http://blogit.helsinki.fi/emakinen/>

Esa Mäkinen